

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGALKOTÁS

Tanári útmutató

1

A kiadvány KHf/4027-14/2008 engedélyszámon 2008. 08. 07. időponttól tankönyvi engedélyt kapott.

Educatio Kht. kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterv.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a sulíNova oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata.

A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

**ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ**

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRÉTI ZOLTÁN LEKTOR
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

SCHILLER MARIANN

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

BORÍTÓGRAFIKA

SZŰCS ÉDUA

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

A TANKÖNYVVÉ NYILVÁNÍTÁSI

ELJÁRÁSBAN KÖZREMŰKÖDŐ

SZAKÉRTŐK

© **SCHILLER MARIANN**
© **ARATÓ LÁSZLÓ, FÁBIÁN MÁRTON**
© **KAS BENCE**
© **EDUCATIO KHT., 2008**

RAKTÁRI SZÁM:

H-ASZE0701/T

K I S F I Ú K É S
N Y A G Y F I Ú K I .

Tanári útmutató

Fejlesztők

Arató László
Fábián Márton
Kas Bence

TARTALOM

KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK I.

5	KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK
20	ISKOLÁSOK KONFLIKTUSAI
54	SZEREPEK – NORMÁK – MAGATARTÁSMINTÁK
78	KOSZTOLÁNYI: ESTI KORNÉL (VÖRÖS ÖKÖR)
101	FELADATLAP A <i>KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK I.</i> CÍMŰ EFJEZETHEZ

1. KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés

A következő feladatok elsősorban abban kívánják előkészíteni a modult, illetve a fejezetet, hogy az öntudatlanul is működő csoportnormák, társasági szabályok tudatosítását célozzák. Már az óra elején célszerű a négy-öt fős heterogén összetételű csoportok létrehozása. A csoportok létrehozása érdekében nem feltétlenül szükséges az ülésrendet módosítani. Az 1. és a 2. feladat közül vagy választanunk kell, vagy a kettőt párhuzamosan végzik a gyerekek kétféle csoportban. A két feladatra a pároknak 5–8 percet adjunk, majd a kettő közös, frontális megbeszélésre újabb 6–8 percet.

„Menő” és „ciki” 1.

T/1.

5. oldal

5–8 + 6–8 PERC

kb. 5-8 perc a frontális megbeszélés nélkül + 6-8 perc a 2. feladat együtt végzett közös megbeszélésre

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy a gyerekek elkezdjenek azon gondolkozni, hogy osztályukban vagy egyes baráti csoportosulásaikban mi is számít elfogadottnak, „menőnek”, illetve lenézettnek, „ciki-nek”. Fontos, hogy érzékeljék, nem a tanári elvárásoknak kell megfeleniük, de nem is a parttalan dacreakció, a hivatalossal szembenálló értékrend megfogalmazása a cél. Ezt az elfogadó és az őszinteséget honoráló tanári kommunikációval erősítsük meg. Ne fojtsuk el se a nonkomformista, sem az iskolai értékrendnek megfelelni kívánó megfogalmazásokat. Ha valamelyik közelítés hiteltelen mértékű túlsúlyba kerülne, jelezzük hitetlenkedésünket, s tisztázzuk, hogy most ez nem a házirend ismertetésére szolgáló óra, de nem is a rosszkodással való felvágás pillanata. A feladatnak fontosabb része a pármunka, a személyes tapasztalatok és attitűdök előhívása, mint a táblai ábrarögzítés és a közös megbeszélés. A táblára igyekezzünk színes, széttartó normarendszert rögzíteni, s tudatosítani, hogy valószínűleg egy osztályban több csoportnorma él egymás mellett, s így nem lehet egyetlen helyes és érvényes osztályszintű megoldás.

Kiemelt készségek, képességek: önismeret, csoportnormák ismerete, szociálpszichológiai megfigyelések megfogalmazásának képessége

Célcsoport – differenciálás: az osztály azon része, melynek tagjai külső segítség nélkül viszonylag gyorsan asszociálnak, reagálnak, akiknek igen kiforrott véleménye van arról, hogy mi a „menő” és mi a „ciki”. Az osztály feladat szerinti kettébontását ez a kérdés segítheti: „Ki tudná gyorsan megmondani, hogy nálatok az osztályban mi a menő és mi a ciki? Tegyék fel szavazásszerűen a kezüket, akik erről kialakult véleménnyel rendelkeznek! (A kezét gyorsan feltevő, legfeljebb az osztály felét kitevő diák kapja az 1. feladatot.)

Munkaformák: egyéni majd pármunka, végül közös rögzítés és megbeszélés

Módszerek, eljárások: pókhálóábra

Eszköz: pókhálóábra

KÖZÖSSÉGEK, SZABÁLYOK, NORMÁK

Minden ember már kisgyermekkorától közösségekbe, kisebb-nagyobb csoportokba tartozik. Az első ilyen közösség a család, később – mellette – az óvoda, az iskola, a munkahely, illetve baráti és egyéb társaságok lesznek az ember társas létezésének főbb színterei. Részei vagyunk persze nagyobb közösségeknek – például egy nemzetnek – is.

A társadalmi létezésnek megvannak a maga játékszabályai, írott és íratlan törvényei. Ezeket meg kell tanulnunk ahhoz, hogy közösségben élhessünk. A társadalom egészére vonatkozó „játékszabályokat” egyrészt a jog rögzíti, másrészt a szokások, a hagyományok örökítik nemzedékről nemzedékre. Természetesen ezek a szabályok az idők során módosulhatnak is.

A kisebb közösségeknek, csoportoknak is megvannak a maguk saját belső játékszabályai. Ezek a csoport együttélése, közös tevékenysége során fokozatosan alakulnak ki, és szintén változhatnak az idők során. E „szabályok” együttesét szokás csoportnormának nevezni, melyet a hétköznapi életben általában nem rögzítenek írásban (pl. egy baráti társaság esetében). A csoporton belüli összeütközések, konfliktusok alapja mégis sok esetben a csoportnorma megsértése. (Pála Károly nyomán)

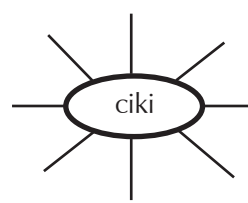
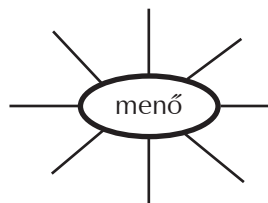
A következőkben ilyen, a csoportnormákat, a csoportok és az egyének kapcsolatait vizsgáló feladatokkal találkozhatasz. A normák felismerése, és saját magunk ezekhez való viszonyának tudatosítása hozzásegít önmagunk jobb megismeréséhez s ezáltal talán a számunkra megfelelő, vonzó csoportbéli hely megtalálásához is.

C S O P O R T O K É S N O R M Á K

1. „Menő” és „ciki” 1.

„Menő” és „ciki” – a diáknyelvnek, illetve a nem hivatalos-választékos nyelvnek, az utcanyelvnek (a szlengnek) ezt a két, lehet, hogy ma már nem is olyan divatos szavát fogjuk bizonyos jelenségek minősítésére használni. „Menő” („király”, „klassz”) az, ami egy közösségben megbecsülésnek örvend, amitől tekintélye lesz valakinek, „ciki” („gáz”, „égés”) az, amit lenéznek, ami kínos.

- Az alábbi két pókhálóábra „lábaihoz” írd be olyan dolgokat (viselkedési formákat, ruházatot, hobbit, műsort, szokást, sportot, beszédmódot stb.), ami a te osztályodban vagy inkább szűkebb osztálybéli baráti körödben, csoportodban menő, illetve ciki! (A „menő”, illetve a „ciki” szavakat az ábrában kiegészítheted a nálatok ezek helyett inkább használatos kifejezésekkel.)
- Először egyedül dolgozz, azután az ábrát beszélj meg, egészítsd ki padtársaddal!

"Menő és ciki" 2.

T/2.

6. oldal

5–8 + 6–8 PERC

kb. 5-8 perc a frontális megbeszélés nélkül + 6-8 perc az 1. feladatával együtt végzett közös megbeszélésre

Tanári instrukciók

A feladat célja az előzőhöz hasonló, csak kevesebb önállóságot követel, és közös példatárat teremt a normákról való gondolkodáshoz. Közös megbeszélésére akkor kerüljön feltétlenül sor, ha nem az első feladat után, hanem azzal párhuzamosan végzik, illetve ha az első feladat során nem kerültek elő elég markánsan a normaképző minősítések, tényezők. Tegyük világossá, hogy összesen kétszer öt normakifejező állítást kell kiválasztani, s hogy ehhez a belső választásos, a „ciki” vagy a „menő” szó aláhúzását követelő mondatokat egyértelműsíteniük kell. A közös megbeszélés során feltétlenül fordítsunk figyelmet az önálló kiegészítésekre, a listabővítésekre. Másfelől célszerű a *média gerjesztette korszakjellemező rajongásokról* (popegyüttes, tévéműsor stb.) információt szereznünk, ezek normaképző szerepét megbeszélünk. Valójában az már a jelentésteremtés része, ha pl. a viselkedési normákat, az öltözködésre, külsőre vonatkozó normákat, a szórakozási formákat, a rajongás és az ellenszenv tárgyait külön csoportba gyűjtjük, illetve, ha a normaképző tényezőket közösen bármilyen más formában rendszerezzük.

Kiemelt készségek: önismeret, csoportnormák ismerete, szociálpszichológiai megfigyelések megfogalmazásának képessége

Célcsoport – differenciálás: az osztály azon fele, amely megfontoltabb, óvatosabb az ítéletalkotásban, vagy inkább a nyelvi mintakövetésre és erősebben irányított feladatmegoldásra hajlamos. Azaz: aki nem tette fel gyorsan a kezét a nyitó kérdésre.

Munkaforma: pármunka, majd közös megbeszélés

Módszerek, eljárások: választás listáról, rangsorolás, listabővítés

2. „Menő” és „ciki” 2.

Az alábbi listáról partársaddal válasszatok ki és jelöljétek be öt szerintetek is menő (M) és öt szerintetek is ciki (C) dolgot. Ahol egy általatok kiválasztott mondatban mind a két lehetőség szerepel, húzzátok alá azt, ami szerintetek érvényes.

- Ezt követően a listát egészítsétek ki három-három szerintetek ciki, illetve szerintetek menő dologgal!
- Válogatás közben próbáljatok az alábbi normaképző tényezőkhöz valamilyen csoportosítási szempontokat javasolni!

Illik rajongani a fociért, tájékozottnak lenni a csapatok nevét, a legjobb játékosok, a fontosabb eredmények terén.

Menőnek/cikinek számít, ha valaki egy órán, mondjuk, magyarórán jelentkezik, és okosakat mond.

- Menőnek az számít, ha valaki az órán passzív, nem jelentkezik, a házi feladatokat nem készíti el, legfeljebb csak lemásolja.
- Feliratos pólót viselni menő, inget hordani nem az.
- Menő dolog márkás sportcipőt viselni, ciki hagyományos bőrcipőt viselni.
- Menő az iskolában ékszert hordani.
- Illik és menő egy bizonyos tévésorozatot nézni, míg „ciki”, lenézett dolog rajzfilmeket nézni.
- Menő dolog a ..... című tévéműsort nézni.
- Menő dolog órán enni, levelezni, SMS-ezni.
- Menő dolog rap együttesekért rajongani.
- Menő dolog heavy metál zenekarokért rajongani.
- Menő dolog ..... (énekesért, illetve együttesért) rajongani.
- Menő dolog cigarettázni.
- Menő dolog korcsolyázni.
- Menő dolog egy adott tanárt (Kisfejűt, a magyartanárt) cikizni.
- Menő dolog egy adott tanárért (Nagyfejűért, a matektanárért) lelkesedni.
- Menő dolog híres kosarasok képeit gyűjteni, a kosárlabda területén tájékozottnak lenni.
- Menő dolog otthon lenni a számítógépes játékok világában.
- Ciki/menő a Harry Potter-könyvekért, filmekért való rajongás.
- Menő dolog cikizni a lányokat fiúk, a fiúkat lányok esetében.
- Menő dolog a szünetben kártyázni.
- Menő dolog az órán amőbázni.
- Ciki/menő dolog dolgozat közben puskázni.
- Menő dolog az órákra rendszeresen készülni.
- Menő dolog az óra elején kicsit tovább beszélgetni egymással azután is, hogy a tanár bejött.
- Menő dolog hiányos felszereléssel jönni az órára.
- Menő dolog az órához szükséges felszerelést csak későn, külön tanári felszólításra elővenni a táskából vagy a folyosói szekrényből.
- Menő dolog az órát fegyelmezetten kezdeni, a szükséges holmit külön kérés nélkül idejében elővenni.
- Menő dolog a testnevelésórán teljes erővel hajtani.
- Menő dolog a testnevelésórát ellazsálni.
- Menő dolog folyton napszemüveget viselni.

- Menő dolog az iskolában nagyon máshogy viselkedni, mint az iskolán kívül.
- Menő dolog az iskolába feltűnő, divatos holmikat viselni.
- Menő dolog káromkodni, a szünetben durva szavakat használni.
- Menő/ciki dolog fiúk között a kézfogás, lányok között a puszi minden találkozáskor, elköszönéskor.
-
-
-
-
-
-

Lehetséges csoportosítási szempontok:

Szabály és norma közötti különbség

A szabály cselekvésekre vonatkozó eljárási előírás, mód. Például szabályok írják elő, hogy hogyan kell sakkozni, hogyan kell autóval közlekedni, hogyan helyes magyar mondatot szerkeszteni, hogyan kell késsel-villával enni.

A norma fogalmának jelentése ennél egy kicsit tágabb is, szűkebb is. Tágabb, mert nemcsak a cselekvések módjának előírása, hanem dolgok érzékelésére, megítélésére is vonatkozik. „A norma a csoport által létesített viselkedései, gondolkodási, érzékelési szabály. (Azt is meghatározza például, hogy milyennek tartsunk valakit vagy valamit.) Olyan minta- és szabályegyüttes, amely »egységes értelmezési és viselkedési keretet« jelent mindazok számára, akik egy-egy csoport vagy szervezet tagjainak számítanak.” (Csepeli György)

A norma szűkebb annyiban a szabálynál, hogy jobban függ a csoporttól, hogy viszonylagosabb. Egy társasjátéknak rögzített szabályai vannak, de az már csoportnorma kérdése, hogy a játékosok eltűrnék-e, illetve elkövetnek-e kisebb nagyobb csalásokat, szabályszegéseket játék közben. Az jogilag rögzített szabály, hogy egy adott helyen tilos dohányozni vagy kutyát sétáltatni, de az már norma kérdése, hogy a tiltótáblán is rögzített szabályt egy meghatározott csoport tagjai betartják-e, illetve mások a szabálysértést eltűrik-e.

„A normák óhatatlanul viszonylagosak. Ami egyes népek számára például kívánatos csemege – például a csiga vagy a béka –, az más népek számára undor tárgy.” (Csepeli György) Bár történetesen ez is lehet rögzített vallási szabály kérdése, de sok helyütt inkább csak szokástól, csoportnormától, közízléstől függ.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés

(A lépés beékelhető a következő lépés két feladata közé)

T/3.

9. oldal

10 PERC

(Elképzeltető, hogy későbbre teendő! L. a TANÁRI INSTRUKCIÓ végi megjegyzést!)

Tanári instrukciók

A feladat célja az írott szabályok és az íratlan csoportnormák, illetve az iskolai-tanári elvárások és a kortársi csoportelvárások viszonyának a felismertetése, fogalmi megkülönböztetése. (Járulékos haszon, ha kiderül, hogy a pusztán proteosztnorma, azaz az iskolai szabályok pusztán tagadására alapuló viselkedési norma nem az önállóság és az eredetiség netovábbja, hogy a szabálykövetés is lehet normatörés, s nem ritkán éppen ahhoz kell bátorság és autonómia, belülről irányított-ság, hogy valaki a csoportnorma ellenére az iskolai elvárásoknak, esetleg saját hosszabb távú érdekeinek akarjon megfelelni. Persze ezt nem célszerű szívetlen tanári prédikáció formájában kimondani.) Ezt a feladatot a két szituációs játék (4. és 5.) közé is tehetjük, vagy házi feladatul is adhatjuk, amit a második óra kezdetén beszélünk meg. A feladatot csak akkor végezzük itt, az első órán, ha elvégzése után is marad még harminc percünk a 4. feladatra!

Kiemelt készségek: fogalmi megkülönböztetés, relációk tisztázása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: pármunka

Eljárás, módszer: lista + szemponttáblázat

3. Iskolai szabályok és csoportnormák viszonya

A fenti szöveg elolvasása után a korábbi „menő/ciki” listáról válasszatok ki három olyan példát, ahol szerintetek a csoportnorma éppen az iskolai (pl. házirendi) szabály megsértését, illetve figyelmen kívül hagyását igényli, hármát, ahol iskolai szabály (tanári elvárás) és a csoportnorma egybeesik, s hármát, ahol a csoportnorma és az iskolai szabályok egymással nincsenek kapcsolatban.

A CSOPORTNORMA AZ ISKOLAI SZABÁLY VAGY ELVÁRÁS MEGSZEGÉSÉT, ILLETVE KI NEM ELÉGÍTÉSÉT KÍVÁNJA	A CSOPORTNORMA AZ ISKOLAI SZABÁLY VAGY ELVÁRÁSSAL EGYBEESIK	A CSOPORTNORMA AZ ISKOLAI SZABÁLYTÓL VAGY TANÁRI ELVÁRÁSTÓL TELJESEN FÜGGETLEN

LEHETSÉGES MEGOLDÁS:

A CSOPORTNORMA AZ ISKOLAI SZABÁLY VAGY ELVÁRÁS MEGSZEGÉSÉT, ILLETVE KI NEM ELÉGÍTÉSÉT KÍVÁNJA	A CSOPORTNORMA AZ ISKOLAI SZABÁLYAL VAGY ELVÁRÁSSAL EGYBEESIK	A CSOPORTNORMA AZ ISKOLAI SZABÁLYTÓL VAGY TANÁRI ELVÁRÁSTÓL TELJESEN FÜGGETLEN
<p>Pl. Menő dolog a testnevelés-órát ellaszálni.</p> <p>Menő dolog káromkodni, a szünetben durva szavakat használni.</p> <p>Menőnek az számít, ha valaki az órán passzív, nem jelentkezik.</p> <p>Menő dolog órán enni, levelezni, SMS-ezni.</p>	<p>Pl. Menő dolog az órákra rendszeresen készülni.</p> <p>Menő dolog a testnevelés-órán teljes erővel hajtani.</p> <p>Ciki dolog dolgozat közben puskázni.</p>	<p>Pl. Illik és menő egy bizonyos tévésorozatot nézni, míg „ciki”, lenézett dolog rajzfilmeket nézni.</p> <p>Menő dolog rap együttesekért rajongani.</p> <p>Menő dolog otthon lenni a számítógépes játékok világában.</p>

3. lépés

Új gyerekek az osztályban

T/4.

10. oldal

30 PERC

(10 perc felkészülés + 20 perc a beszélgetések eljátszására, ill. a reflexióra)

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy a gyerekek megtapasztalják, milyen is az, ha valaki számára ismeretlen csoportnormák közt kószál, vagy akaratlanul is azokkal ütközik. Ezek a helyzetjátékok, miképp az 5. feladat szerepjátékai is, a másik ember helyébe való behelyezkedés képességét, azaz az empátiát fejlesztik. A csoportok tagjai az eddig csak listázott, emlegetett normákat most szerepjátékban képviselik. A játékban a normák befogadást, illetve kirekesztést eredményező szerepéről szerzett tudásukat aktivizálják. A szereplőket arra kell biztatni, hogy a képviselt menő/ciki ítéleteket (azoknak egy részét legalább) lehetőleg csak sejtessék, csak közvetve, csak nonverbálisan, csak gesztusokkal, hanghordozással jelezzék. Így lesz érdekes a hallgatóság találgató szerepe. A mi dolgunk készülés közben ehhez adni tanácsokat az egyes csoportoknak. Ennél a feladatnál a felkészülés során, a normák kiválasztása és „az új gyerek” kiválasztása (a szerepre való vállalkozás) után a gyerekek közösen próbálják el, s próba közben találják ki a beszélgetést. Itt „a más” is vegyen részt a teljes tervezésben és próbafolyamatban! Mind az öt csoportnak körülbelül három-három percet biztosítsunk a jelenet előadásához. Öt percben beszéljük meg a tapasztalatokat, a reflexiókat a), b), c), d), e) esetében!

Kiemelt készségek: empátia, verbális és nonverbális kommunikációs képesség, rejtett üzenetek felismerése, önreflexiós képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: csoportmunka négy-öt fős heterogén csoportokban, majd jelenetbemutató az osztály előtt

Módszer, eljárás: drámajáték

Eszköz: a korábbi listák, a tanterem berendezése, a diákok egymással csereberélhető használati tárgyai, öltözetük elemei

4. Játsszátok el! – Új gyerek az osztályban

Az alábbi szerepjátékok célja, hogy általuk megtapasztaljátok, milyen is az, ha valaki számára ismeretlen csoportnormák közt kószál, vagy akaratlanul is azokkal ütközik. A következő helyzetjátékok, miképp majd az 5. feladat játéka is, a másik ember helyébe való behelyezkedés képességét, a beleérző-képességet (azaz az empátiát) fejlesztik. Márpedig az empátia alighanem a sikeresség, a sikeres kommunikáció egyik legalapvetőbb feltétele.

- a) Új diák érkezik közétek, aki nem tudja, hogy az adott osztályban vagy kiscsoportban, baráti körben mi a „menő”, mitől számít valaki „jó fejnek”, „közénk tartozónak”.
- (1) Négyen a csoportból legyenek „régiek”, egy legyen az „új”. Tervezzetek meg és játsszátok el egy beszélgetést, helyzetet! Az előadásra csak három percetek lesz!
  - (2) Ne magatokat játsszátok, hanem válasszatok néhányat – ne túl sokat, hármat-négyet – a fent felsorolt vagy más hasonló „menő” vagy „ciki” dolgok közül! (Természetesen, lehetnek áthallások a valóság és az eljátszott szerepek között, de ne elsősorban erre törekedjétek! Érdekebb talán, ha valaki önmaga ellentétét játssza – ha tudja.)
  - (3) A helyzetben, beszélgetésben derüljön ki, hogy az új srác vagy lány nem ismeri a csoportnormát, azt, hogy az adott csoportban mi a menő, illetve, mi a ciki, a lenézett dolog, személy, viselkedés, szórakozási forma. Csak éreztessétek az újjal, hogy valami nincs rendben vele, ne mondjátok ki, csak sejtessétek, hogy pontosan mi is a baj!
  - (4) Ha szükséges és hasznos, használjatok kellékeket! Tanszereket, jellegzetes ruhadarabokat, mobilt, CD- vagy MP3-lejátszót, újságot – ami kéznél van, s ami jellemezhet.
- b) Találjátok ki a szerepjátékok eljátszása után, hogy a különböző csoportokban mi lehetett a menő, s mi a ciki!
- A) csoport
  - B) csoport
  - C) csoport
  - D) csoport
  - E) csoport
- c) Fogalmazzátok meg csoportotokban majd az egész osztály előtt, hogy:
- (1) hogyan érezte magát a helyzetben az, aki az új gyereket játszotta? (Az illető mondja el!)
  - (2) mit tegyen, tehet „az új” annak érdekében, hogy elfogadják, vagy hogy jól érezze magát akár elfogadás nélkül is?
  - (3) Szerintetek mennyire fontos, nélkülözhetetlen dolog egy adott csoport normáihoz alkalmazkodni? Egy egytől tízig tartó számskáláról válasszátok ki, hogy hány pontos fontosságú az alkalmazkodás!

- d) Hozzatok arra példát, amikor normák ütköznek egymással, és választani kell, hogy melyiket követitek! Ilyenkor milyen szempontokat kell mérlegelni?

Mások között valaki más

T/5.

11. oldal

30 PERC

(10 perc felkészülés + 20 perc a beszélgetések eljátszására)

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy a gyerekek általuk megtapasztalják, hogy milyen is az, ha valaki társaitól eltérő környezetből jön, esetleg más lehetőségekkel és más értékrenddel, normákkal (is) rendelkezik. Ezek a helyzetjátékok, a másik ember helyébe való behelyezkedés képességét, azaz az empátiát fejlesztik. Emellett – remélhetőleg – a szociális érzéket, a toleranciát is. A szereposztáskor figyelniük kell arra, hogy a címszereplők semmiképp se önmagukat, ne saját szociokulturális helyzetüket jelenítsék meg.

A gyerekek közül a helyzetjátékok címszereplői tőlünk kapják szerepkártyájukat, ők külön készüljenek. Mind a csoportok, mind a „különállók” felkészítését igyekezzünk tanácsokkal segíteni, ha tanácstalanságot érzünk.

A helyzetjátékokban vigyáznunk kell arra, hogy a sztereotípiák előkerülhessenek, de arra is, hogy sztereotípiák voltak – legkésőbb az értékelés során – lelepleződjön, illetve, hogy egy, a többségi normarendszertől eltérő norma belső logikáját, igazságát megértsék. (Például azt, hogy a cigányság körében a sok gyerek összefügg a magasabb gyermekhalandóság még mindig friss emlékével, másrészt azzal, hogy a cigány kultúrában a gyerek önmagában is érték, az anyagi jólétnél is fontosabb érték. A sok gyermek vállalása mellett ugyanakkor eredetileg éppen, hogy a felelős és nem a felelőtlen gondolkodásból adódik: eszerint a gyermekek fogják majd a szülőkről gondoskodni, ha azok öregek lesznek. Ezen túl a nagy gyermekvállalási hajlam egyes kutatók szerint összefügg magával a szegénységgel, ami viszont részben a hagyományos roma foglalkozások (vályogvető, bádogos, teknővájó, lókereskedő stb.) feleslegessé válásának, eltűnésének következménye. Vannak települések, ahol a sok gyerek a fentiekén kívül alighanem azzal is magyarázható, hogy a gyermekgondozási és szociális segély még mindig biztosabb, elérhetőbb, mint valamilyen a megélhetést biztosító állás.)

A viselkedési sablonok mögött is érdemes a lélektani indokokat feltárni. Érdemes – például a beképzelt, Pestről vidékre került diák esetében – elősegíteni a felismerést, hogy a fennhéjázás mögött sokszor bizonytalanság, gyökértelenség áll. Az értékelési kritériumokat tartalmazó táblázat is arra biztat, hogy a gyerekek ne elfedjék, hanem megjelenítsék a konfliktust, ugyanakkor megoldást is keressenek rá.

Kiemelt készségek: empátia, verbális és nonverbális kommunikációs képesség, szociális érzékenység, konfliktusmegoldó képesség, a sztereotípiák sztereotípiák voltának tudatosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: csoportmunka négy-öt fős csoportokban, majd jelenetbemutató az osztály előtt

Módszer, eljárás: drámajáték

E s z k ö z : szerepkártyák, értékelő táblázat csomagolópapíron is (filc, gyurmaragasztó)

A) Szandra szerepkártyája

A nagynénédől kaptál egy kihívó, felnőttes új ruhát, amit ő kihízott. Gondoltál egyet, és felvetted, egyrészt, mert nagyon tetszel magadnak benne, másrészt, mert szeretted volna felbosszantani vele néhány osztálytársnődet és az osztályfőnököd. Na és a fiúk... Az ofő az első óra után magához hívott és lehordott. Csak azért nem küldött haza, mert tudja, nap közben nincs otthon nálatok senki, és nem is laksz közel az iskolához. Az ellenőrződbe is beírt. Érzed, hogy kicsit túllőttél a célon, a fiúk reakciója vegyes – néhol közönséges – volt, a lányok egy része pedig nem irigyen, hanem inkább gúnyosan nézett rád. Többen összemosolyogtak a hátad mögött. Most néhány osztálytársad faggatni kezd, szeretnél a kínos helyzetből győztesen kikerülni, és semmiképp sem akarsz nevetségessé válni.

B) Kati/Pisti szerepkártyája

Rossz anyagi körülmények között élsz. Nincs külön szobád, öten laktok egy kétszobás lakásban: a szüleiddel, egy kisebb testvéreddel és a nagymamával. Te az eléggé magatehetetlen nagymamával laksz egy szobában. A mamád gyesen van, csak a papád keres, de ő se sokat, mivel egy kis településen (faluban) teherautó-sofőrként dolgozik, alacsony a bére. Sok alkalmi mezőgazdasági munkát vállal, sokszor a hét végén is dolgozik, de ebből sem éltek jól. Az osztályban nemcsak te vagy ilyen szegény, de azért a többségnek ennél jobban megy. Kevés ruhád van, az se túl menő. Az elromlott helyett új CD-játszóra (MP3-lejátszóra), saját számítógépre nem telik a családnak, pedig nagy zene- és számítógép-rajongó vagy. Az osztálykiránduláshoz, a tanszerekhez szükséges pénz előteremtése is gondot jelent nektek. Közéledik a Budapestre tervezett osztálykirándulás időpontja, már csak három nap van hátra. Mindenki tudja, hogy nagyon szeretnél az osztállyal menni. Sportteljesítményed és jó megjelenésed miatt egyébként meglehetősen népszerű vagy. Már tudod, hogy a papád nem fog pénzt adni a kirándulásra, mivel nemrég a teherautó váratlan javítása elvitte, amit erre szánt. Szociális segílyt sem kérhettek az iskolától vagy az önkormányzattól, mert nemrég kaptak a szüleid beiskolázási segílyt. Büszke vagy, nem szívesen vullanád be, hogy nem mész a kirándulásra. Néhány osztálytársad faggatni kezd.

C) Dani/Emma szerepkártyája

Idén év elején kerültél ebbe az iskolába és ebbe a kb. húszezer lakosú kisvárosba. Korábban szüleiddel Pesten éltél. Most azért költöztetek ide, mert édesapád itt kapott részlegvezetői állást – komoly fizetéssel. Nagyon fent hordod az orrod, részben azért, mert a régi osztályodban középponti figura voltál, itt pedig a jól összeszokott osztályközösség tartózkodással fogadott. Folyton régi osztályodról, a budapesti bevásárlóközpontokról, mozikról, a metróról és a nagyvárosi élet színességéről beszélsz – vagy magadba fordulva nagyokat hallgatsz. Amikor épp beszédes vagy,

akkor többnyire panaszkodsz, hogy itt meghalsz az unalomtól. Igazándiból már unod a saját sirámaidat is, szeretnéd, ha jobban befogadnának, de nem tudod, mit lehetne ezért tenned.

Ismét elkezdted ennek a „porfészeknek” gyalázását, elmondod, hogy ma délután mit csinálnál, ha Pesten lehetnél. Új osztálytársaid egy csoportja nem hagyja szó nélkül szokásos szövegelésedet. (Te kezd a beszélgetést, ők majd bekapcsolódnak!)

(A jelenetet vedd komolyan, az általad megformált alakot ne – nagyon – parodizáld, próbáld meg belülről ábrázolni!)

D) Józsi/Szilvi szerepkártyája

Józsi/Szilvi a neved, roma (cigány) származású vagy. Jól tanulsz, de azért néha bántások érnek. Néha hiányzol, mert a kisebb testvéreidre kell vigyáznod. Hét testvéred van, közülük három valójában inkább unokatestvéred, csak a te szüleid nevelik őket is. Most is hiányoztál négy napot, és szeretnéd megtudni, mi a lecke, mit tanultak a többiek, míg te nem jártál be: hamarosan dolgozatot írtok történelemből is, matekból is. Az az osztálytársad, akitől általában érdeklődni szoktál, most szintén hiányzott, ezért most ettől a társaságtól érdeklődsz. A beszélgetést te kezdeményezed. Nem szívesen, mert ez a társaság néha cikizni szokott, de nem akarsz a tanároktól kérdezősködni, s ezek az osztálytársaid jó tanulók, és nem a „legszemetebbek” közé tartoznak. Célod: megtudni a tananyagot és a házi feladatokat, ezért némi szemtelenkedést is elviselsz, de bármit persze nem. Ne legyél támadó, de halvérű, az esetleges bántást válasz nélkül hagyó sem! (A jelenetet vedd komolyan, az általad megformált alakot ne parodizáld, próbáld meg belülről ábrázolni!)

E) Tom/Linus szerepkártyája:

Tomnak/Linusnak hívnak, kínai vagy. Az általános iskolát már Magyarországon kezdted, mindig színikitűnő voltál. Nagyon szorgalmas vagy, ezért néha cikiztek is. Szüleid azonban azt várják tőled, hogy tökéletesen teljesíts, s te elfogadod, hogy a magyarországi beilleszkedésed, sikerességed ettől függ. Azonosulsz szüleid elvárásával, azt gondolod, hogy az iskola tanulásra való, és hülye az, aki a tanulás lehetőségét nem használja ki. Most egyedül a te matekdolgozatod lett ötös, sokan kaptak egyest vagy kettést is, a többség hármast, négyest. Általában a többség elfogad és kicsit tisztel is téged, de a mostani dolgozat után vannak bennük indulatok ellened. A társaság focizni/röplabdázni indul, te is csatlakozni szeretnél. A beszélgetést ezért te kezdeményezed. Célod: csatlakozni a többiek játékához, ezért némi szemtelenkedést is elviselsz, de bármit persze nem. Ne legyél támadó, de halvérű, az esetleges bántást válasz nélkül hagyó sem! (A jelenetet vedd komolyan, az általad megformált alakot ne parodizáld, próbáld meg belülről ábrázolni!)

5. Mások között valaki más

- a) Ugyancsak ötfős csoportokban dolgozzatok! Maradhatnak a korábbi csoportok is. Fontos, hogy egyikőtök, aki a „más”, külön kapja meg a szerepkártyáját, és külön készüljön a jelenetre. A helyzet leírását még együtt olvassátok el. A címszereplő azután vállalkozzon arra, hogy tanároktól megkapja a szerepkártyáját.
Lehetőleg ne önmagatokat játsszátok el, ez különösen fontos a címszereplő esetében. Tehát, például, semmiképpen se roma diák játssza el a roma osztálytárs szerepét!
- b) Készüljete fel egy három-négy perces jelenet előadására. Közösen a címszereplő és a másik négy szereplő ne próbálja el a jelenetet, de a négyfős csoport találjon ki néhány elmondandó mondatot, belső szereposztást!
- c) Adjátok elő az osztály előtt a rögtönzött jelenetet!
- d) Értékeljétek a látott jeleneteket az alábbi szempontok szerint 1-től 5 pontig:

SZEMPONTOK	A) CSOPORT	B) CSOPORT	C) CSOPORT	D) CSOPORT	E) CSOPORT
A játék hitelessége, valószínűsége					
A helyzetjáték tempója, gördülékenysége					
A csoporttagok magatartásának sokszínűsége					
A főszereplő magatartásának hitelessége					
A konfliktus feszültségének érzékeltetése					
Konfliktus-megoldó szándék és ötletek jelentkezése					

A) Szandra és a merész ruha

A helyzet

A csinos Szandra valahonnan egy nagyon feltűnő, nagyon nagylányos, elől kivágott, hátul áttetsző ruhát szerzett, ebben jött iskolába. Az első óra után az osztályfőnök már magához hívta. Nem tudjátok, milyen párbeszéd zajlott le, de sejtitek. Szandra rettentően dühös, ingerült.

- a) Ti kezdeményezitek a beszélgetést, részben arra vagytok kíváncsiak, mit mondott az „ofő”, részben nektek is megvan – az egymástól is különböző – véleményetek Szandi merész viseletéről.
- b) Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

B) Szegényebb gyerek gazdagabbak között

A helyzet

Pisti/Kati, az osztálytársatok rossz anyagi körülmények közt él. Ezt mindenki tudja, de a részleteket pontosan nem ismeritek. Annyit tudtok, hogy a papája teherautó-sofőr, a mamája pedig gyesen van a kistestvérével. Ruhái nem túl „menők”, az elromlott helyett új CD- vagy MP3-játszóra, saját számítógépre nem telik a családnak, pedig osztálytársatok nagy zenerajongó, és a számítógép is érdekli. Az osztályban nemcsak ő ilyen szegény, de azért a többségnek ennél jobban megy. Van, aki lenézi, van, aki sajnálja őt. Közeledik a Budapestre tervezett, háromnapos osztálykirándulás időpontja, három nap van már csak hátra. Mindenki tudja, hogy az egyébként sportteljesítménye és jó megjelenése

miatt népszerű Kati/Pisti nagyon szeretne az osztállyal menni.

- a) Nem tudjátok, tud-e jönni a kirándulásra, elkezdték kérdezgetni.
- b) Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

C) „Beképzelt pesti” egy kisvárosban

A helyzet

Dani/Emma idén év elején került hozzátok, a kb. húszezer lakosú kisvárosba. Korábban szüleivel Pesten élt. Most azért költöztek .....-be, mert édesapja itt kapott részlegvezetői állást – komoly fizetéssel. Az új osztálytárs rettenetesen fent hordja az orrát, nem tudja megemészteni, hogy majd kétszáz kilométerre került fényes szülőhelyétől. Folyton a régi osztályáról, a budapesti bevásárlóközpontokról, a metróról és a nagyvárosi élet színességéről beszél – vagy magába fordulva nagyokat hallgat. Amikor épp beszédes, akkor többnyire panaszkodik, hogy itt meghal az unalomtól. Köztetek van, aki irigyli a pesti gyereket, van, aki unja a nagyképűségét, s van, akiben keveredik a kettő.

- a) Dani/Emma ismét belekezd Budapest dicséretébe és a kisvárosi élet szidalmazásába, ti erre néhányan életformátok előnyeit hangoztatva vitába szálltok vele.
- b) Van, aki azt bizonygatja, hogy a budapesti zűrzavarban nem szeretne élni, van, aki azt, hogy 180 kilométer nem a világ, és mindenki volt már a fővárosban, nemcsak a beképzelt új osztálytárs.
- c) Legyen valaki, aki a „pesti gyerek” viselkedésének ellenszenvenességét bírálja, a fölénykedését!
- d) További álláspontokat, érveket is találjatok ki!

D) Roma gyerek többségi osztályban

A helyzet

Józsi/Szilvi, az osztálytársatok roma (cigány) származású, jó tanuló, de azért néha bántások érik. Néha hiányzik, mert a kisebb testvéreire kell vigyáznia. Tudomásotok szerint vagy hét testvére van. Most is hiányzott négy napot, és szeretné megtudni, mi a lecke: hamarosan dolgozatot írtok történelemből is, matekból is. Az az osztálytársatok, akitől általában érdeklődni szokott, most szintén hiányzott. A beszélgetést ő kezdeményezi, ti viselkedjétek vele kicsit előítéletes, undok módon. Pl. tegyetek megjegyzést gyakori hiányzásaira s ezek okára. Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

E) Kínai gyerek az osztályban

A helyzet

Tom/Linus kínai. Az általános iskolát már Magyarországon kezdte, mindig színikitűnő volt. Nagyon szorgalmas, ezért néha cikiztek is. Most egyedül az ő matekdolgozata lett ötös, sokan kaptak egyest vagy kettést is, a többség hármast, négyest. Általában a többség elfogadja és kicsit tiszteli is őt, de a mostani dolgozat után vannak bennetek indulatok ellene. A társaság focizni/röplabdázni indul, Tom/

Linus is csatlakozni szeretne. Van köztetek, aki kicsit szurkálná, más ezt butaságnak, igazságtalanságnak tartja. Találjátok ki és adjátok elő a jelenetet. A beszélgetést kínai osztálytársatok kezdeményezi, ti reagáljatok. Természetesen négyen akár négyféle módon is viselkedhettek, egymással is konfliktusba keveredhettek. (A jelenetből ne csináljatok kabarét!)

REFLEKTÁLÁS

4. lépés

A két reflektáló feladat egyrészt a szerepjátékok nyomán a valós osztálybéli környezetre vonatkozó reflexiókat hív elő, másrészt a következőkben tárgyalandó Vámos- és a Kosztolányi-novellák problémájára, az egyes diák osztálybéli, közösségbeli helyére, a népszerűség és népszerűtlenség, a magány és az elfogadottság problémájára irányítja a figyelmet.

Hol a helyem?

T/6.

14. oldal

5-10 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy a egyrészt a korábbi feladatok nyomán megfogalmazódjék, hogy egy hetedikes diák osztályán és baráti csoportján kívül még milyen szociális vagy kulturális közösségek tagja lehet, azaz esetleg milyen normarendszerek vonzása között élhet. Másrészt, hogy ezúttal a szerepjátékok után a diákkal saját az osztály érték- és normarendszeréről alkotott képét is megfogalmazzassuk.

Kiemelt készségek: önismeret, csoportnormák ismerete, rangsorolás, értékválasztás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: egyéni majd pármunka

Módszerek, eljárások: listabővítés, sorrendbe állítás

6. Hol a helyem?

- Soroljátok fel, hogy milyen nagyobb és kisebb közösségek tagja lehet egy hetedikes diák között!
- Mi minden határozza meg egy gyerek helyét egy osztályban? Soroljátok fel pártársaddal minél több további lehetséges szempontot!

Pl. a tanulmányi eredmények	☐	.....	☐
Pl. a sértődékenység	☐	.....	☐
Pl. a sportteljesítmény	☐	.....	☐
Pl. a beszédképesség	☐	.....	☐
Pl. a testmagasság	☐	.....	☐

c) Számozással jelöljétek ki a fenti tényezők fontossági sorrendjét: az 1. legyen a legfontosabb.

Ötsoros fogalmazás

T/7.

14. oldal

5-10 PERC

(házi feladat, az 5-10 perc három-négy rövid fogalmazás következő óra elején való meghallgatásra vonatkozik)

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy az egyes diákok a korábbi feladatok nyelvi és szemléleti segédeszközeinek egyéni felhasználásával személyes álláspontjukat, véleményüket rövid összefüggő szövegben fejtsék ki. Ez a szöveg a korábbiaknak lehet válogatáson alapuló összegzése is, de erőteljes korrekciója is. Három, négy fogalmazást akár a Pofon feldolgozása előtt, akár egy hét késleltetéssel, a Vörös Ökör feldolgozásának kezdete előtt is meghallgathatunk.

Kiemelt készségek: csoportnormák ismerete, egyéni szövegalkotási képesség (az előzetes listák mondatai, egyszavas értékfogalmainak felhasználásával)

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: egyéni, otthoni

Módszerek, eljárások: véleménykifejező írás

7. Írj ötsoros fogalmazást vagy arról, hogy mitől lesz valaki az osztály legnépszerűbb tagja, vagy arról, hogy mitől lesz a legnépszerűtlenebb!

2. ISKOLÁSOK KONFLIKTUSAI

VÁMOS MIKLÓS: POFON

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés

A (ciklus)cím és
asszociációs köre

T/1.

15. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A *Pofon* műcímet egyelőre ne mondjuk ki a diákok előtt! Kérjük meg a diákokat, hogy padtársukkal együtt készítsenek egy-egy listát a nagyfiúkat és kisfiúkat, illetve a nagylányokat és kislányokat jellemző tulajdonságokról, szokásokról. Ügyeljünk arra, hogy egy munkapár csak egy szópárhoz írjon jellemzőket, de arra is, hogy lányokról is, fiúkról is szülessenek listák. Érdeemes úgy kiadni a feladatot, hogy a nagy- és kislányokat ne csak lányok jellemezzék (ugyanaz vonatkozik a fiúkra is). A várt eredmény az, hogy kiderüljön, a nagyfiúság nem pusztán testméret vagy életkor kérdése, hanem attitűdöké, szokásoké, normáké. Például, hogy a cigarettázás, a tanulmányok laza kezelése tesz nagyfiúvá, illetve a körömfestés, a merész öltözet vagy a testékszer nagylánnyá. Azt is tudatosítanunk kell, hogy ezek a jellemzők egy adott csoportra jellemzőek, normák(!), amelyeknek egy másik csoportban akár az ellenkezője is érvényesülhet. Van, ahol a verekedés, a testi erő fitogtatása kisfiús szokás, a hivalkodó iskolai öltözködés pedig nem a nagylányság jele.

Öt perc van a feladat ismertetésére és a rövid listák elkészítésére, öt az ismertetésükre. Egy-két lista meghallgatása elég, érdemes jelezni, hogy a kérdést azért nem tárgyaljuk meg alaposan, mert a következő órákon még bőven szó lesz róla. Ha az osztály nagyon szeret csevegni, akkor érdemes áthelyezni ezt a feladatot a novella megszakításos felolvasása utáni órára.

Kiemelt készségek: egy szó többértelműségének, kontextusfüggő mivoltának tudatosítása, csoportnorma és szójelentés összefüggésének érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: pármunka

Munkaszervezési alternatíva

Lehet 4-5 páros tagjaiból 2 újabb csoportot alakítani. A két(-három) nagyobb csoport az osztályterem sarkaiban állva rövid megbeszélést tart. Így az új csoportokban 4-5 listáról lehet öt percig beszélgetni. A tanár nyomon követheti a csoportbeszélgetéseket, így informálódhat a listákról, és mindenki beszélhet.

A következőkben olyan elbeszélésekkel ismerkedtek meg, amelyekben diákok közötti összeütközésekről, konfliktusokról lesz szó. A konfliktusok azonban nem mindig két diák közt jönnek majd létre, hanem sokszor az egyik szereplő kerül összeütközésbe önmagával vagy a csoport elvárásaival, normáival. Érdemes lesz tehát megfigyelni, hogy mikor kerül sor szereplők közötti, külső, s mikor a szereplőben, belül zajló, belső konfliktusra.

A közösség a csoport tagjaira szerepeket oszt ki. Te is biztos találkoztál már azzal a jelenséggel, hogy az osztályban vannak bizonyos kijelölt szerepek: például az osztály bohóca, az osztály szókimondó érdekképviselője, az osztály strébere, az osztály rossz gyereke, fekete báránya, az osztály ügyeletes üdvöskéje avagy szépségkirálynője, az osztály „menő feje”, a kis tudós, a nagy elkésős, a bambaság és fededékenység bajnoka és így tovább. A következő írások tehát konfliktusokkal és szerepekkel foglalkoznak, megismerésük és elemzésük során önismereted és társadalmi környezetismereted erősödhet.

Ha a gyakorlatokat figyelmesen végzed, megtanulhatod, hogy egy elbeszélés részei hogyan kapcsolódnak egymáshoz, hogy a szereplők cselekedeteinek indítékaira milyen írói eszközökből lehet következtetni. Átgondolhatod, hogy egy novella szereplőin és azok cselekedetein, tehát közvetlen, elsődleges jelentésén kívül mi mindenről szólhat még. Az első elbeszélés szakaszos feldolgozásának s az ennek során alkotott kifejeleti jóslatoknak a segítségével pedig mintegy részt vehetsz egy novella születésében, az író társalkotójává szegődhetsz.

1. Vámos Miklós *Kisfiúk és Nagyfiúk* című novellaciklusának (novellasorozatának) két elbeszélésével ismerkedünk meg hamarosan.

Szerintetek ki számít kisfiúnak, ki nagyfiúnak, illetve ki számít kislánynak s ki nagylánynak egy közösségben, egy osztályban? (Például a tiétekben vagy a testvéretekében, egy általatok ismert közösségben, a szomszéd vagy felsőbb osztályban, egy másik iskolában.) Milyen ruházat, milyen külsőségek s milyen szokások jellemeznék egy „nagylányt” és egy „nagyfiút”?

- a) Készítsetek egy rövid listát a „nagyokat” és a „kicsiket” jellemző tulajdonságokról, „kellékekről”!
 KIS..... NAGY .....

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés

Szakaszos (fel)olvasás és kifejeleti jóslatok frontális munkában

T/2.

16. oldal

40 PERC

Tanári instrukciók

Fontos, hogy a művet előre ne olvassuk el. A szakaszos felolvasásra és kifejeleti jóslatokra épülő feladatot frontális munkában végeztessük, hogy az egész osztály közösen vegyen részt az izgalmas találgatásban, a csoportdinamikai folyamatban. A tanár bekezdésenként, illetve néha ennél kisebb vagy nagyobb egységenként olvassa fel a novella szövegét. Egy-egy rész felolvasása után megáll, és a tanulói oldalon látható kérdéseket teszi fel a tanulóknak, figyelembe véve a tanári oldalon esetenként található instrukciókat. Többféle válaszvariációt érdemes meghallgatni,

hogyan a diákok gondolkozásmódja, illetve a lehetséges cselekvésvariációk kibontakozhassanak. Ez egyfajta versenyt is elindít az osztályban: ki találja el legpontosabban a következő lépést? Természetesen a találgatás értéke nem elsősorban abban van, hogy ki találja el legpontosabban, mi következik. Minden felfedezés, a tudományos is, hipotézisből indul. A hipotézisellenőrzéskor (kísérlet, szöveg) alapvetően három dolog történhet: igazolódik, módosításra szorul, el kell vetni. Ez a három eshetőség a jóslás – olvasásértés – szempontjából is fontos, legalább olyan értékes gondolkodási folyamatok zajlanak a második és harmadik esetében, mint az elsőben. Fontos, hogy a válaszokat indokoltassuk is, és azt is jelezzük, hogy a való életben más magatartásválasz is születhet, mint a novellában. A magatartásválaszokat érdemes tipizálni, fogalmilag magasabb szintre emelni. Például jelezni azt, hogy az erőszakra sokféleképpen válaszolhatunk általában is: meghunyászkodással-magalázkodással, viszonterőszakkal, segítségkéréssel, elszaladással, azaz a konfliktus előli kitéréssel, racionális érveléssel, a másik ember önmagával való szembesítésével stb. Ez vezet a novella példázatszerűségének megértéséhez. Annak exponálásához, hogy itt nemcsak egyszeri esetről, hanem tipikus helyzetben adott tipikus, általánosabb példaként is felfogható szereplőkről és cselekvéssorról van szó. Nem szabad mechanikusan ragaszkodni minden itt javasolt megálláshoz: ha benne akarunk maradni az óra 45 percében, néha gyorsítani, ugrani kell, persze egy-egy termékenyebb, színesebb lassítás és körbejárás után.

Kiemelt készségek: kifejeleti jóslatok alkotása, leírásból cselekvésre következtetés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Módszer: megszakításos felolvasás – frontális munkában kérdeve kifejtés

EGY NOVELLA VÁMOS MIKLÓS KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK CÍMŰ CIKLUSÁBÓL

(Mi történt? Mit gondolsz, mi fog történni? – Jóslás megszakításos felolvasás közben)

- 2. Az alábbi kérdésekre válaszoljatok a szakaszos felolvasás egy-egy részletének meghallgatása nyomán. (Abban az esetben, ha már válaszoltatok, a tanári kérdéseket itt írásban is követhetitek, felidézhetitek.)**

VÁMOS MIKLÓS: KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK (RÉSZLETEK)

Tanári instrukciók: A fenti cikluscímet olvassuk fel, a novella alább szereplő címét érdemes egyelőre elhagyni, elhallgatni.

[POFON]

- a) Az iskolát éppen tatarozták. Kívül is, belül is. Az osztályokban a plafont kitámasztották gerendákkal, melyeket hatalmas ácskapcsok fogtak össze. Kívül állványzatot építettek, az utca felől náddal beborítva.

Mint minden iskola előtt, itt is erős vaskorlát állt a járda szélén, hogy a tanítás után kiözönlő gyerekek ne rohanjanak át az úttesten.

A Nagyfiúk (a felső tagozatosok) nem rohantak, méltóságukon alulinak tartották. A Kisfiúk egy része sem rohant, legalábbis nem akart – őket a többiek sodorták. Ezek vagy jól nevelt vagy gyáva Kisfiúk voltak – vagy esetenként mind a kettő.

Most fél egy múlt öt perccel. Nemrég csöngettek, Kis-, illetve Nagyfiúkat ont a boltos, öreg nagykapu.

Az állványzat egyik durva tartóoszlopának támaszkodva áll egy Nagyfiú.

Ez a Nagyfiú igen rossz tanuló (kétszer is megbukott), és nagyon verekedős. Egyébként is van benne valami ijesztő – a fogai összevissza állnak, az arca folyton vörös. Ezenkívül az orra alatt hosszú forradás húzódik, és ott nem nő (az egyébként kunkorodó szőkésvörös) bajusz. A fején svájcisapka, lehúzva egészen a bal füléig. Szája sarkában cigaretta, néha kiveszi onnan, és a helyén kifújja a füstöt.

Tanári instrukciók

Ha valaki rossz szándékot feltételez a Nagyfiúról, kérdezzük meg, mire alapozza ezt? (Tegyük világossá, hogy a leírás előreutal, rosszat sejtet. Pl. a forradás verekedősségre utalhat, az iskola előtti cigizés szintén egyfajta kihívás, provokáció lehet.)

- a)
- Hogyan jönnek ki a Kisfiúk az iskolából? Mi jellemzi mozgásukat? Vajon miért érdekes az, hogy közülük sok csak sodródik, nem önszántából szalad?
  - Vajon mit keres a Nagyfiú az iskola előtt?
  - Ha rossz szándékot feltételezel a Nagyfiúról, mire alapozod ezt?

b) Éppen a III/B osztály nyomult kifelé a kapun. Futottak, bár egyik-másik a szíve szerint lépésben jött volna. Minket most csak egyikük érdekel. Az illető közepes magasságú Kisfiú, egyáltalán nem Kisfiúbb, mint a többiek, de kevésbé sem Kisfiú, mint azok. Persze azért különbözik is tőlük. (Hiszen a Kisfiúk különböznek egymástól.) Lökték hátulról, kénytelen volt futni. A kapunál megbotlott, és a Nagyfiúra zuhant.

- b)
- Milyen az a Kisfiú, aki a figyelmünk középpontjába kerül?
  - Miért zuhant a Nagyfiúra?
  - Hogyan fog reagálni szerinted a Nagyfiú, mit fog mondani?

c)

- Nem tudsz vigyázni, öcskös? – mondta az, és ellökte magától. Ám a kapun kibuggyanó újabb gyerekhullámról visszapattanva a Kisfiú ismét a Nagyfiú karjai között találta magát.

- c)
- Most hogyan fog a Kisfiú reagálni?
  - Te mit mondanál a helyében?

d)

- Hát löknek! – méltatlankodott.
- Akkora pofont kapsz, hogy leszárad a fejed! – sziszegte a Nagyfiú, és újra odébb taszította. De a Kisfiú megint csak visszapenderült a korláthoz.
- Nem hiszed, hogy szájon váglak? – ragadta meg a Nagyfiú a Kisfiú gallérját.

Tanári instrukciók: Az erőszakos viselkedéssel szemben tanúsítható magatartásválaszok típusai kerüljenek fel a táblára is.

d)

- Miként fog most reagálni a Kisfiú? Te mit mondanál a helyében? Mit fog ő mondani?
- Szerinted tudja-e a Nagyfiú, hogy a Kisfiú vétlen?
- Ha tudja, akkor miért fenyegeti, és miért ilyen durva szavakkal?
- Egyáltalán mit lehet csinálni ilyen helyzetben? Milyen módon lehet válaszolni az erőszakos megnyilvánulásra, ha az ember tudja, hogy ártatlan? Soroljátok fel az erőszakra adható, az erőszakos viselkedéssel szemben tanúsítható magatartásválaszok néhány típusát!
- Hogyan úszhatja meg a Kisfiú a verést? Tényleg verekedni akar a Nagyfiú?

e) A Kisfiú hallgatott, majd felnézett rá.

- Hát üss! – mondta csendesen.
- Micsoda?
- Üss, ha akarsz.

e)

- Miért így válaszolt a kisfiú, mit gondolhatott magában?
- Erre az ismételt felszólításra hogyan reagál majd a Nagyfiú?
- Mennyiben megszokott, normakövető, kisfiús a Kisfiú válasza, magatartása, mennyiben szokatlan, normaszegő?

MEGOLDÁS (3. KÉRDÉS):

A Nagyfiú tanácstalansága a Kisfiú szokatlan, normaszegő magatartását valószínűsíti.

f) A Nagyfiú meghökkent.

- Mi az, hogy üssek?
- Hát üssél, na!

A Nagyfiú még egyszer végigmérte a Kisfiút, vékony lábaira, keskeny vállára siklott a szeme. Megvakarta a fejét, és följebb tolta a sapkát.

- Te azt hiszed, hogy erősebb vagy nálam?

f)

- Mi zajlott le a Nagyfiúban? A leírás mely jegyeiből következtethetünk arra, hogy elbizonytalanodott?
- Mi lesz a Kisfiú válasza a Nagyfiú kérdésére?

g)

- Dehogyan hiszem!
- Hát akkor? – tette csípőre a kezét a Nagyfiú. Lehajolt, egészen közlelről nézett a Kisfiú arcába.
- Ha meg akarsz verni, úgysem tudom megakadályozni! – mondta az.

A Nagyfiú csapdát sejtett. Összeráncolta a homlokát, tanácstalanul nézett körül. A kapu már üres volt, csak egy-egy lemaradt Kis-, illetve Nagyfiú jött ki rajta időnként.

Három Kisfiú (III/B-sek) az eseményeket figyelte – persze tisztas távolból. Közöttük volt Bors, aki még éppen hogy Kisfiú, de már tulajdonképpen Nagyfiú. (Ötödikbe kellene járnia, ám kétszer bukott osztályismétlésre, ezért harmadikos.)

- Szaladj el! – kiáltotta oda Bors a Kisfiúnak. – Nagyon erős, nagyon meg fog verni! – mutatott a Nagyfiúra.

g)

- Miért néz körül a Nagyfiú? Mennyiben változott körülöttük a helyzet, mit fontolgathat a Nagyfiú?
- Megfogadja-e a Kisfiú Bors tanácsát, elszalad-e? Ha igen, miért, ha nem, miért nem? Mi szerinted ebben a helyzetben a helyes döntés?

MEGOLDÁS:

Nincs már nézőközönség, a Nagyfiúnak nincs már ki előtt bizonyítani, hogy ő Nagyfiú. Vagy azon gondolkodik, hogy voltak-e tanúi megszegésének, a Kisfiú váratlan és talpraesett magatartásának, vagy azt, hogy tanúk nélkül immár békén eleresztheti-e a Kisfiút, hisz nincs már közönsége a viadalnak.

h) A Kisfiú a fejét ingatta. Végiggondolta már. Ha ő nekiiramodik, a Nagyfiú utoléri, és még sokkal jobban megveri. Vagy máskor találkoznak, és akkor veri meg. Állandóan veszélyben lesz, örökösen rettegni fog. Különbösen is, a Nagyfiú bizonyára gyorsabban fut, mint ő. Ez tény. A Kisfiúnak vékony és rövid lábai voltak. Legjobb túlesni rajta! – gondolta. – Utána nyugodt lelkiismerettel mehetek haza.

h)

- Ki találta el a Kisfiú döntését és a döntést indokoló gondolatait?
- Ki szerint okoskodik helyesen a Kisfiú, ki vitatja álláspontját? Érveljtek!

i) A Nagyfiú titokban azt remélte, hogy a Kisfiú megfogadja a tanácsot és elfut. Már régen lecsillapodott a dühe, indult volna a dolgára. A kapu üres volt, mindenki elment, csak ők ketten álltak ott a korlátnál. A Nagyfiú értetlenül rázta a fejét. A csend egyre zavartabb lett közöttük

i)

- Hogyan változtak a körülmények? Miért nincs a Nagyfiúnak már kedve a verekezéshez?
- Szerinted helyes-e az elbeszélésnek az az értelmezése, hogy a Kisfiú itt hibázik, mert a Nagyfiú

már nem bántaná, az erkölcsi győzelem így is az övé, csak belemerevedik felvett szerepébe, s nem tud váltani? Vagy inkább egyszerűen következetesnek s ekképpen helyesnek tartható a Kisfiú magatartása?

- Szerinted milyen lesz az ütés, ha lesz, és milyen az egész konfliktus kimenetele?

MEGOLDÁS (VÁLASZVARIÁCIÓ):

Nincs közönség: *A kapu üres volt, mindenki elment.* Ez utólag is bizonyítja, hogy a Nagyfiúnak csak Nagyfiúi pozíciója megerősítéséhez van szüksége az erőszakos szavakra és tettekre, azaz bizonyos szempontból egy előre adott szerepet játszik.

- j) A pofon sokkal komolyabbra sikerült, mint ahogy a Nagyfiú szánta. A Kisfiú feje nekiütődött az oszlopnak, nagyot koppant.
 És amikor mindezek után a Kisfiú – ahelyett, hogy elfutott volna vagy sírni kezdett volna – szótlánul letörölte a vért az orráról, majd lassú mozdulatokkal zsebkendő után kotorászott – a Nagyfiú nekiesett, és agyba-főbe verte.

- j)
 – Miért verte meg végül ennyire szerinted a Nagyfiú a Kisfiút?

Emlékeztető az órai feldolgozást segítő kérdésekre önellenőrzéshez, otthoni tanuláshoz

- Milyen szavakkal jellemzi az elbeszélő a Nagyfiút, amikor először megjelenik? Milyen elvárásokat keltett benned ez a jellemzés, milyen eseményekre számítottál elolvasása után?
- Milyen szavakkal jellemzi az elbeszélő a Kisfiút, amikor először megjelenik?
- Miért nincs neve a Kisfiúnak és a Nagyfiúnak, és miért szerepel ez a két szó nagy kezdőbetűvel a szövegben?
- Vajon miért áll ott a Nagyfiú, ahol áll? Miből következtettél erre?
- Vajon miért fenyegeti meg a Nagyfiú a Kisfiút? Miért „kezd ki” vele?
- Mi lepi meg a Nagyfiút a Kisfiú magatartásában?
- Miért nem fogadja meg társai tanácsát a Kisfiú („Szaladj el!”)?
- Mennyiben változott meg a helyzet, mennyiben változtak meg a körülmények a Nagyfiú ajánlata előtt („Menj el, fuss el, csinálj, amit akarsz!”)? Miért akarja elengedni áldozatát a Nagyfiú?

3. lépés

A korábban meghallgatott novella szakaszos feldolgozása csoportmunkában

T/2.

16–24. oldal

45 PERC

(minimum 35 perc csoportmunka, maximum 10 perc közös megbeszélés)

Tanári instrukciók

A 3-4 főből álló csoportokba lehetőleg egymással dolgozni jól tudó gyerekek kerüljenek, mert az első feladatsor az együttlátás örömét is meghozhatja. Minden csoportnak adjunk egy nagy csomagolópapírt, négy jól látható színű filctollat. A csomagolópapíron előzőleg rajzoljuk meg a kitöltendő táblázat sémáját (1. táblázat). A rendezés címszavait később, a munka során írjuk fel. Ugyanez a séma a táblán is fent van. Mi (tanárok) ezen dolgozunk, miután a fázisokat egyeztetjük a gyerekekkel. Az alábbi feladatokra a lépésen belül nem jelöljük meg a rájuk fordítható időkeretet. A lényeg, hogy 45 perc alatt a csoportok a 10. feladat és a novella végére érjenek. Ebben a csoportok közötti járkálás során adott instrukciók révén nekünk is segítenünk kell őket. Érdekes a csoporton belül időmérőt és jegyzőt is választatnunk, akik gondoskodnak egyrészt a munka ütemességéről, másrészt az eredmények biztos rögzítéséről. A novella szövege felszabdalt formában, illetve egy bekezdés áthelyezésével megtalálható a tanulói oldalon. Erősen hangsúlyoznunk kell, hogy a szöveggel való ezen második ismerkedés során azt kérjük, hogy tegyék zárójelbe a tanulók a folytatásról és a befejezésről hallásból szerzett ismereteiket, és próbáljanak meg csak a már (újra)olvasott szöveggel dolgozni, csak abból következtetéseket levonni. Mondjuk meg nekik, hogy ez az álnaivitás egyfajta gondolkodási tornagyakorlat, egyfajta önfegyelm-gyakorlat, s hogy ezzel azt is bizonyíthatják, hogy a megoldás ismerete nem irtotta ki képzelőerejüket, fantáziájukat, nem váltak a hallott szöveg rabjaivá.

A feladat megbeszélésének java átkerülhet a következő órára, mivel ott az összefoglaló táblázat oszlopai zömének áttekintését, közzétételét külön-külön feladatok exponálják (Lásd 12., 13., 14., 15., 16. feladat.) Tehát a „maximum 10 perc” inkább csak a hiányok felmérésére, a további vizsgálódás irányainak feltárására szolgál. **Alternatív bejárás-tanulási út**, ha a táblázatkitöltéssel párhuzamosan végeztetjük a 19–22. feladatot. Akkor a csoport egy-egy tagja vagy párja egy-egy feladat elvégzőjeként egy-egy szempont gazdája lesz, s míg egyesek lineárisan olvasnak a 3–10. feladatot végezve, mások szempontközpontú globális olvasást-értelmezést végezhetnek.

Kiemelt készségek: a részek és az egész viszonyának vizsgálata, szereplőleírás és eseményelbeszélés viszonyának felismerése, ki nem mondott lélektani motivációk felismerése, a jellemzés különböző eszközeinek azonosítása, a cselekményszerkezet elemeinek azonosítása, lehetséges cselekményvariációk félkreatív-félreproduktív latolgatása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: csoportmunka 3-4 fős (esetleg hatfős=4+2) heterogén csoportokban (A hatfős csoportokat a tanári instrukció végén körvonalazott alternatív bejárás-tanulási út esetére javasoljuk. Akkor négyen-négyen a lineáris, ketten-ketten a globális szempont központú feldolgozást végzik.)

Eszköz: annyi nagy csomagolópapír, ahány csoport + filcek 4 színben

T/3.

18. oldal

Tanári instrukciók: A címet itt is elhagytuk. Az első részből az Ez a nagyfiú... kezdetű bekezdést most átmenetileg kihagyjuk.

A MEGHALLGATOTT NOVELLA SZAKASZOS OLVASÁSA ÉS FELDOLGOZÁSA

- 3. Próbáljátok úgy olvasni a novellát, mintha először találkoznátok a szövegével, azaz mindig csak az éppen vizsgált, illetve a már elolvasott részletekre hivatkozzatok. A későbbi részekre vonatkozó (a felolvasás során szerzett) tudásotokat kísérleti cézzal tegyétek zárójelbe! Így érdekesebb lesz a vizsgálódás.**

Olvassátok el az alábbi (az első) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

A feladatoknál található nyíl (→) arra biztat, hogy megfigyeléseiteket rögzítsétek az 1. számú táblázatban.

***

Az iskolát éppen tatarozták. Kívül is, belül is. Az osztályokban a plafont kitámasztották gerendákkal, melyeket hatalmas ácskapcsok fogtak össze. Kívül állványzatot építettek, az utca felől náddal beborítva.

Mint minden iskola előtt, itt is erős vaskorlát állt a járda szélén, hogy a tanítás után kiözönlő gyerekek ne rohanjanak át az úttesten.

A Nagyfiúk (a felső tagozatosok) nem rohantak, méltóságukon alulnak tartották. A Kisfiúk egy része sem rohant, legalábbis nem akart – őket a többiek sodorták. Ezek vagy jól nevelt vagy gyáva Kisfiúk voltak – vagy esetenként mind a kettő.

Most fél egy múlt öt perccel. Nemrégén csöngettek, Kis-, illetve Nagyfiúkat ont a boltozatos, öreg nagykapu.

Az állványzat egyik durva tartóoszlopának támaszkodva áll egy Nagyfiú.

[...]

Éppen a III/B osztály nyomult kifelé a kapun. Futottak, bár egyik-másik a szíve szerint lépésben jött volna. Minket most csak egyikük érdekel. Az illető közepes magasságú Kisfiú, egyáltalán nem Kisfiúbb, mint a többiek, de kevésbé sem Kisfiú, mint azok. Persze azért különbözik is tőlük. (Hiszen a Kisfiúk különböznek egymástól.) Lökték hátulról, kénytelen volt futni. A kapunál megbotlott, és a Nagyfiúra zuhant.

***

- a) Mit tudtunk meg eddig? (Hol, mikor, kik mit csinálnak?) → Címszavakban összegezték a táblázatban!
- b) Mi fog most történni? Folytassa mindegyik csoport egy mondattal a szöveget!
- c) Milyennek képzelitek el a Nagyfiút? A Kisfiút? Vajon mire, kire várakozhat a Nagyfiú? Írjátok bele a táblázatba a rájuk vonatkozó jellemzőket, illetve feltételezéseket!
- d) Mire alapoztátok a véleményeteket a Nagyfiúról? Eddigi élettapasztalatotok mennyiben befolyásolt benneteket? Válaszotokat foglaljátok össze néhány mondatban!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

a) Az iskola előtt, a tanítás befejezésekor, Kisfiúk és Nagyfiúk, ill. egy várakozó Nagyfiú és egy átlagos Kisfiú.

c) és d) A Nagyfiú kapu előtti álldogálása és támaszkodása lazaságra utal, várakozást kelt. Könnyen lehet, hogy lóg az iskolából, hisz nem bentről jön a többi nagyfiúkkal. Vagy egy lányra vár vagy egy áldozatra. Nem tudni, hogy valakin bosszút akar-e állni, vagy áldozata teljesen esetleges: bárki, akit elébe hoz a pillanat. Az oszlop „durva” jelzői módosítóját esetleg a fiúra is érthetjük, s ez inkább a későbbi agresszív fellépésre utal.

A Kisfiúnak a jellemzés az átlagosságát hangsúlyozza (se nem „Kisfiúbb”, de kevésbé sem Kisfiú). Egyéni akarata, karaktere nem érződik, sőt a nyelvi megformálás („lökték”, kénytelen volt”, „zuhant”) sodródását, arctalanságát, akarattalanságát, a tömegeből egy mivoltát fejezi ki. Ezen a ponton nem tudjuk, ismeri-e egymást ez a Kis- és ez a Nagyfiú. (→)

T/4.

19. oldal

Tanári instrukciók

Osszuk ki egy-egy cédulán a Nem tudsz vigyázni, öcskös? mondatot minden csoportnak. A csoportok tagjait arra biztassuk, hogy eltérő módon hangsúlyozzák a mondatot, s hogy utána beszéljék meg a hallott hangzó szövegmondatok (hisz a diákok a hangsúlyozással a rendszermondatot képzeletbeli kontextusba helyezték) feltételezhető szituációs kontextusát és konnotatív jelentését!

Kiemelt készségek, képességek: jelentésadás, jelentésárnyalás hangsúlyozással, a nyelv hangzó eszközeivel, a jelentés kontextusfüggő voltának érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: csoportmunka 3-4 fős heterogén csoportokban

Eszköz: a jelzett mondat cédulán (esetleg a táblára írva)

4. Hányféleképpen mondható a „Nem tudsz vigyázni, öcskös?” mondat? Milyen hangsúlyokkal? Mutassatok be egymásnak a csoportban néhány lehetséges változatot!

T/5.

19. oldal

Tanári instrukciók: Az első részből kimaradt bekezdést most olvassák el.

5. A kihagyott bekezdés

Az előbb egy kicsit csaltunk, a novella kezdetéből a [...] jellel jelölt helyen kihagyunk egy bekezdést. Most utólag olvassátok el, nézzétek meg közelebbről ezt a kihagyott jellemzést!

Ez a Nagyfiú igen rossz tanuló (kétszer is megbukott), és nagyon verekedős. Egyébként is van benne valami ijesztő – a fogai összevissza állnak, az arca folyton vörös. Ezenkívül az orra alatt hosszú forradás húzódik, és ott nem nő (az egyébként kunkorodó szőkésvörös) bajusz. A fején svájcisapka, lehúzza egészen a bal füléig. Szája sarkában cigaretta, néha kiveszi onnan, és a helyén kifújja a füstöt.

***

- Hogyan teszi ez a bekezdés egyértelműbbé a helyzetet, a Nagyfiúról alkotott képünket?
- A táblázatba került jellemvonások, illetve feltételezett szándékok közül most már melyik a valószínűbb? Miért? A kevésbé valószínű vonásokat tegyétek zárójelbe!
- Érveljétek amellett, hogy a novella jobb, érdekesebb lenne, ha ez a bekezdés kimaradt vagy későbbre került volna!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

A leírás kiemeli a Nagyfiú agresszív hajlamát. (A „verekedős” és az „ijesztő” szavak különösen, illetve a „forradás” szó egyértelműsít, de a svájcisapka lehúzása is vadászatra készülő vadászt sejtet..) A táblázatban zárójelbe kell, hogy kerüljön, ha korábban azt feltételezték, hogy a Nagyfiú egy lányra vagy egy barátjára várhat, valószínűvé vált, hogy provokálni, verekedni akar. Ha a leírás nem tenné ennyire egyértelművé a fiú szándékait, illetve csekélyebb szellemi képességeit, az eldöntetlenségnek, feszültségnek hosszabb ideig maradna szerepe a novellában, illetve összetettebb változata alakulna ki, ahol a Nagyfiú reakciói is kiszámíthatatlanabbak. (→)

T/6.

19. oldal

6. Olvassátok el az alábbi (a második) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

– Nem tudsz vigyázni, öcskös? – mondta az, és ellökte magától. Ám a kapun kibuggyanó újabb gyerekhullámról visszapattanva a Kisfiú ismét a Nagyfiú karjai között találta magát.

– Hát löknek! – méltatlankodott.

– Akkora pofont kapsz, hogy leszárad a fejed! – sziszegte a Nagyfiú, és újra odébb taszította. De a Kisfiú megint csak visszapenderült a korláthoz.

– Nem hiszed, hogy szájon váglak? – ragadta meg a Nagyfiú a Kisfiú gallérját.

A Kisfiú hallgatott, majd felnézett rá.

***

- Miben felel meg a Nagyfiú reakciója az előzetes elbeszélői jellemzésnek?
- Mennyiben lett árnyaltabb a Nagyfiú alakja?
- Milyen ismerettel épült tovább az elbeszélés?
- Milyen eszközökkel építette tovább a Nagyfiú jellemzését a szerző?

MEGOLDÁS:

b) Támadó, értetlen és közönséges. A leírása éppen ilyen magatartást ígér. (→)

c) A kihagyott bekezdésben közölt leíráshoz képest semmivel. Illetve: éppen úgy beszél, ahogy kinéz, amilyen stílust külseje sejtet.

d) Milyen ismerettel épült tovább az elbeszélés?

Talán azzal, hogy a megemlített Kisfiú kerül konfliktusba a várakozó Nagyfiúval, s hogy csupán a véletlenül múlik, hogy ő lesz az áldozata, amúgy nem ismerik egymást, kiderül: a Nagyfiú nem személy szerint őrá várakozott.

e) A jellemzés új eszköze (az eddig uralkodó leírás után): a Nagyfiú beszéltetése, stílusa. A durva, szinte káromkodásszámba menő szavak: „leszárad a fejed”, „szájon váglak”.

T/7.

20. oldal

7. Olvassátok el az alábbi (a harmadik) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

– Hát üss! – mondta csendesen.

– Micsoda?

– Üss, ha akarsz.

A Nagyfiú meghökkent.

– Mi az, hogy üssek?

– Hát üssél, na!

A Nagyfiú még egyszer végigmérte a Kisfiút, vékony lábaira, keskeny vállára siklott a szeme. Megvakarta a fejét, és följebb tolt a sapkát.

– Te azt hiszed, hogy erősebb vagy nálam?

– Dehogyan hiszem!

– Hát akkor? – tette csípőre a kezét a Nagyfiú. Lehajolt, egészen közeli nézett a Kisfiú arcába.

– Ha meg akarsz verni, úgysem tudom megakadályozni!

***

- a) Fogalmazzátok meg, miben áll a fordulat a novellának ezen a pontján! (→)
- b) Miért okoz meglepetést a Kisfiú reakciója a Nagyfiúnak? És az olvasónak? Ez utóbbi válaszokat rögzítsétek a táblázatban!
- c) Milyenek az erőviszonyok a novellának ezen a pontján? Kit gondoltok a novella főszereplőjének? Miért?
- d) Adjatok munkacímet a novellának! Indokoljátok a válaszotokat!
- e) Milyen folytatást képzelnétek,
  - ha a Nagyfiú a jellemzésének megfelelően viselkedik;
  - ha a Nagyfiú váratlanul másképp, jellemétől eltérően viselkedik?
 Írd ide három sorban a második változatnak megfelelő befejezést!
- f) Az utóbbi esetben mi lenne a novella témája, és ki lenne a főszereplője? Ekkor milyen címet viselhetne az elbeszélés? Írjátok be ezt is a táblázatba! (→)
- g) Milyen vonásokkal egészítenétek ki a Kisfiú jellemvonásait rögzítő táblázatot? (→)
- h) Fogalmazzátok meg, mi történt a cselekményben! Milyen elemekkel épült tovább a cselekmény menete? (→)
- i) Mit gondolhat a Kisfiú, miért nem tudja megakadályozni a Nagyfiút abban, amit az tenni készül? Tudunk-e eleget ahhoz, hogy a novella szövege alapján válaszoljunk? Mi vezeti a válaszainkat?

MEGOLDÁS:

- a) A Kisfiú a Nagyfiú számára váratlan módon reagál. S ezzel megzavarja a Nagyfiút, átveszi a kezdeményezést. (→)
- b) A Nagyfiú megalázkodást vagy hűsködő viszontagressziót, durva visszabeszélést várt. Mivel a Kisfiút az olvasó sem ismeri, ezért az elvárásoknak, szokásoknak nem megfelelő magatartása válasza valószínűleg az olvasót is meglepi. (Csak első olvasásra, persze.)
- c) Itt váratlanul elbizonytalanodnak az erőviszonyok, illetve a Kisfiú javára kezdenek módosulni. Itt a Kisfiú válik főszereplővé – alighanem. (→)
- d) Pl.: Hát üss!, A meglepetés, A furcsa Kisfiú (→)
- e) Milyen folytatást képzelnétek,
  - ha a Nagyfiú a jellemzésének megfelelően viselkedik: felpofozza a kisfiút, vagy egyszerűen új áldozatot keres
  - ha a Nagyfiú váratlanul másképp, jellemétől eltérően viselkedik: Elneveti magát, vagy kedvesen hátba veri a Kisfiút, esetleg megkínálja cigivel.
- f) Az utóbbi esetben egy barátság kezdete és a Nagyfiú válhatna a novella témájává, ill. főszereplőjévé. (→)
- g) A Kisfiú nem gyáva, szembe mer nézni a helyzetekkel. Alighanem értelmesebb az átlagnál és elég higgadt. (→)
- h) Itt volt egy tetőpont és egy kisebb fordulat. (→)
- i) Egyéni válaszok lehetségesek. Itt érdemes ismét felhívni a meglátogatott csoportok figyelmét, hogy ne a hallott, megvalósult változatot írják le, hanem az előzmények alapján lehetséges variációkat.

T/8.

21. oldal

8. Olvassátok el az alábbi (a negyedik) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

A Nagyfiú csapdát sejtett. Összeráncolta a homlokát, tanácstalanul nézett körül. A kapu már üres volt, csak egy-egy lemaradt Kis-, illetve Nagyfiú jött ki rajta időnként.

Három Kisfiú (III/B-sek) az eseményeket figyelte – persze tisztos távolból. Közöttük volt Bors, aki még éppen hogy Kisfiú, de már tulajdonképpen Nagyfiú. (Ötödikbe kellene járnia, ám kétszer bukott osztályismétlésre, ezért harmadikos.)

– Szaladj el! – kiáltotta oda Bors a Kisfiúnak. – Nagyon erős, nagyon meg fog verni! – mutatott a Nagyfiúra.

A Kisfiú a fejét ingatta. Végiggondolta már. Ha ő nekiiramodik, a Nagyfiú utoléri, és még sokkal jobban megveri. Vagy máskor találkoznak, és akkor veri meg. Allandóan veszélyben lesz, örökösen rettegni fog. Különben is, a Nagyfiú bizonyára gyorsabban fut, mint ő. Ez tény. A Kisfiúnak vékony és rövid lábai voltak. Legjobb túlesni rajta! – gondolta. – Utána nyugodt lelkiismerettel mehetek haza.

***

- a) Melyek voltak az új információk ebben a részletben? (→)

- b) Folytatódott-e az események sora? Haladt-e előre a cselekmény? (Indokoljátok a válaszotokat!)
- c) Milyennek látjátok most a Kisfiú döntését? Milyen tapasztalatai lehetnek?
- d) Most milyen elvárásoknak felel meg a viselkedése? Szerintetek helyesen cselekszik-e, jól méri-e fel a helyzetét? Ti mit tennétek ebben a helyzetben?
- e) Milyen írói eszközökkel hozza az olvasó tudtára a narrátor a Kisfiú gondolatait? (Beszél-e a Kisfiú, vagy az elbeszélő belelát a tudatába, és belső monológját ismerteti, esetleg a gondolatokat közvetett eszköz – leírás – sejteti?) (→)
- f) Ezek a gondolatok mennyiben árnyalják tovább a Kisfiú alakját? (→) Tegyétek zárójelbe azokat a vonásokat, amelyek elhalványodtak, vagy esetleg megkérdőjeleződtek idővel!

MEGOLDÁS:

- a) A Kisfiúk többnyire harmadikosok, alighanem a főhős is. Megismerjük Borsot, s megtudjuk, hogy a Nagyfiú valóban nagyon verekedős, nem csak ijesztget. Megismerjük a Kisfiú magatartásának hátterét, gondolati indokait. (→)
- b) Nem igazán halad előre a cselekmény, Bors megjelenése csak afféle epizód. Sem a Kis-, sem a Nagyfiú nem csinál semmit, inkább csak az eddigieknek kapjuk a magyarázatát.
- c) Átgondoltnak, megfontoltnak látjuk. Valószínűleg került már hasonló helyzetbe – vagy legalábbis átgondolta már az efféle helyzeteket.
- d) Viselkedése valószínűleg semmilyen külső elvárásnak nem felel meg, csak saját elképzelésének tesz eleget. A kérdés második felére csak egyéni, ill. csoportos válaszok vannak, ajánlott helyes választ ne adjunk. Legfeljebb a helyzetfelismerésre mondhatjuk, hogy helyes.
- e) Belső monológ, belső magánbeszéd, a ki nem mondott gondolatok rögzítése. Az elbeszélő belelát a szereplő tudatába. (→)
- f) Nem gyáva, nem buta, nem arról van szó, hogy nem érti a helyzetet, azt, hogy mi fenyegeti. (→)

T/9.

22. oldal

9. Olvassátok el az alábbi (az ötödik) szövegrészt, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

A Nagyfiú titokban azt remélte, hogy a Kisfiú megfogadja a tanácsot és elfut. Már régen lecsillapodott a dühe, indulat volna a dolgára.

A kapu üres volt, mindenki elment, csak ők ketten álltak ott a korlátnál. A Nagyfiú értetlenül rázta a fejét. A csend egyre zavartabb lett közöttük.

– Te! – szólalt meg rekedtes hangon a Nagyfiú. – Menj el, fuss el, csinálj, amit akarsz! – és ezzel hátat fordított a Kisfiúnak. Ismét cigarettára gyújtott.

- a) Milyen újabb körülményekre hívja fel a figyelmet az elbeszélő? Miért tartja fontosnak megjegyezni: a kapu üres volt, ... csak ők ketten álltak ott?
- b) Vajon miért változik meg a Nagyfiú viselkedése? Ezt várjuk tőle az eddig róla rajzolt kép alapján? (→)
- c) Hogyan zárulhat ez a konfliktus? Mennyiben befolyásol benneteket
– saját korábbi tapasztalatotok;
– a novella eddigi szövege?
- Melyik a meghatározóbb a novellának ezen a pontján? Miért?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

- a) Mivel már nincs közönség, a Nagyfiú számára nincs többé értelme a verekedésnek, a provokációnak. Nincs már ki előtt megerősítenie, bizonyítani a nagyfiúi „szerepét”, csoporthelyzetét.
- b) Lásd az a) pontot. (→)
- c) A kisiú békés távozásával. / Nagy veréssel. Ez a válasz is, a befolyás forrását illető is egyéni. Talán saját tapasztalat alapján és a novellának ezen a pontján a békés befejezés tűnik valószínűbbnek.

T/10.

22. oldal

10. Olvassátok el az alábbi (a hatodik) szövegrészt, a novella befejezését, majd válaszoljatok az alatta lévő kérdésekre!

Eltelt néhány perc. Hátrasandított a válla fölött. A Kisiú ugyanott állt, ahol eddig.

– Mondd, most mi a fenének nem mész el? – kérdezte a Nagyfiú. És hogy a Kisiú nem válaszolt, hanem csak nézett rá engedelmesen, a keze tétován megindult felé.

A pofon sokkal komolyabbra sikerült, mint ahogy a Nagyfiú szánta. A Kisiú feje nekiütődött az oszlopnak, nagyot koppant.

És amikor mindezek után a Kisiú – ahelyett, hogy elfutott volna vagy sírni kezdett volna – szótlanul letörölte a vért az orráról, majd lassú mozdulatokkal zsebkendő után kotorászott – a Nagyfiú nekiesett, és agyba-főbe verte.

- a) Ezt a befejezést vártátok-e? Miért? Mi lehet az oka a Nagyfiú viselkedésének? (Milyen támpontot ad ehhez novella szövege? Most milyen címet adnátok a novellának?)
- b) Most milyen elvárásoknak felel meg a Kisiú viselkedése? Szerintetek helyesen cselekszik-e, jól méri-e fel a helyzetét itt? Ti mit tennétek ebben a helyzetben?

- c) Hol van a cselekmény tetőpontja? Mikor fordul át az elbeszélés konfliktusa a megoldás felé?
  - Mi jelzi, hogy a feszültség tovább már nem fokozható, elérkeztünk arra a pontra, ahonnan a konfliktusnak már meg kell oldódnia, a feszültségnek meg kell szűnnie? (→)
- d) A novella ezzel a kifejezéssel kezdődik: Az iskolát, a befejező szavai pedig ezek: agyba-főbe verte.
  - Mi a zavaró abban, ha ez a két szócsoport így egymás mellé kerül? Mi „illik” az iskolához? Milyen cselekvések sora?
  - Milyen helyszínek „illenek” az agyba-főbe ver igéhez?

1. táblázat

JELLEMEK	TAGOLÁS SZERKEZET	VÁLTÁSOK VÁLTOZÁSOK ÉRTÉKELÉSE	ÍRÓI ESZKÖZÖK	CÍMEK
A Kisiú (általós)	Expozíció: Hely, idő, szereplők...	A Nagyfiúról gyorsan kiderül, hogy nem sok jó várható tőle.	Leírás: Különösen fontos a Kisiú egy részének sodródása, illetve a Nagyfiú bajjóslatú külseje: tartása, fogai, sebe, dohányzása stb.	Pl. A tanítás vége (Ehhez s a többi oszlophoz is lásd bővebben a 3-10 feladatok Lehetőséges megoldásait)
A Nagyfiú („verekedős”, forradásos, ijesztő, kihívó)	Az iskolából fél kettőkor jönnek ki a Kis- és Nagyfiúk. Egy Nagyfiú ácsorog.			
A Nagyfiúról kiderül, hogy viselkedése és beszéde olyan agresszív, amilyennek leírása alapján vártuk.	Konfliktus: A Kisiú többször nekiülködik a Nagyfiúnak. A Nagyfiú mind agresszívebben fenyegetőzik.	A Kisiú szabadkozása, magyarázata érthető: sodródik, lökik. A Nagyfiú növekvő agresszivitása indokolatlan, arra utal, hogy keresi a konfliktust, meg akarja mutatni erejét, hatalmát, „Nagyfiúságát”.	Ismétlődés.	Az ismétlődő baleset
A Kisiúról kiderül, hogy nem átlagos, reakciója átgondolt, tapasztalaton és emberismereten és megmondoláson alapszik. Eszes és nem gyáva.	Fordulat: A Kisiú vártalan válasza: „Hát üss!”	Szokatlan, nem felel meg a hétköznapi tapasztalatnak (pl. a Kisiú nem alázkodik meg, nem szalad el.)	A Kisiú tudatába beletáunk, halljuk belső monológját.	A Kisiú merészsége
A Nagyfiúról kiderül, hogy vártalan helyzetekben nem tudja feltalálni magát, zavarba jön.	Késleltetés: Bors tanácsa, a helyszín kiürülése, a Nagyfiú bizonytalanzkodása, majd javaslata.	Pl. a Kisiú átveszi a kezdeményezést, kettejük között megfordulnak az erőviszonyok.	Újabb leírás egyrészt az elnéptelenedett helyszínről, másrészt a Nagyfiú tanácstalan viselkedéséről Epizód beiktatása. Bors tanácsa.	A Nagyfiú zavara és javaslata
A Kisiú tántoríthatatlansága (oktalan makacssága?) a legrosszabbat, a feleslegesen durva erőszakot hozza ki a Nagyfiúból.	Tetőpont: A pofon	A Nagyfiú fizikai fölénye ellenére a kisiú erkölcsi, szellemi fölénybe kerül	A feszültség érzékeltetése az idő lassú múlásának, a Nagyfiú lassú és tétova mozdulatainak, illetve a Kisiú mozdulatlanságának rajzával.	A pofon
	Megoldás: Az összeverés	A Nagyfiú tehetetlenségében veri meg a Kisiút.	Az események felgyorsulását jelzi a sok ige, a verést illető viszonylag sok információ, pillanatkép.	A nagy verés

T/11. 24. oldal

Tanári instrukciók

Házi feladatnak ajánljuk. Megbeszélésére az utólagos címmeditáció (12. feladat) helyett is sor kerülhet a következő óra elején, ha azt az 1. számú táblázat (utolsó oszlopa) megbeszélésének keretében végezzük. Másrészt e házi feladat megbeszélése szervesen épül(het) be a 13. feladat megbeszélésébe.

11. Az erőszakról

- Voltál már te is a Kisfiúéhoz hasonló helyzetben? Ha igen, írd körülbelül százszavas fogalmazást!
- Ha magad nem éltél meg a Kisfiú által elszenvedetthez hasonló erőszakos támadást, idézz fel emlékezetedben (tévében látott helyzet is lehet) valamilyen másfajta, általad ismert „erőszak”-szituációt! Írd körülbelül százszavas fogalmazást!

RÁHANGOLÓDÁS

4. lépés

T/12. 38. oldal
KB. 10 PERC**Tanári instrukciók**

A diákok a taneszköz kérdéseivel önállóan dolgoznak, a válaszokat partnárjukkal egyeztetik. A megoldásokat jegyzetelik. Felhasználhatják az 1. táblázatba beírt címeteket. Először párban dolgoznak, majd két-három perc után az osztály közösen megbeszéli a megállapításokat.

Kiemelt készségek: általánosítás, értelmezés címadással

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: pármunka

12. Elmélkedés a címről

- Milyen címet adnátok most a novellának?
- A novella eredeti címe: POFON. Mit foglal össze? Mire hívja fel a figyelmet?

- c) Milyen más címvariánsokat tudnátok adni, amelyek a novella cselekményét foglalják össze, vetítik előre?
- d) Adjatok olyan címet, amely a főszereplőre hívja fel a figyelmet!
- e) Melyik címet tartjátok találóbbnak: a főszereplőt kiemelőt vagy azt, amelyik a cselekményre irányítja a figyelmet? Miért?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

A POFON a cselekmény központi mozzanatára utal, előre jelzi, hogy konfliktusról s annak erőszakos megoldásáról lesz szó. Az erőszak bekövetkezését a cím előrevetíti.

Hasonló – de rosszabb – címvariáns lehetne *A nagy verés*, *a Hát üss!* vagy az *Agyba-főbe*. A főszereplőre hívná fel a figyelmet pl. *A furcsa Kisfiú*, *a Váratlan reakció* vagy az *Aki nem futott el* cím. Az utolsó kérdésre egyéni válaszok adhatók, ugyanakkor a cselekményre utaló címek némelyike kevesebbet árul el előre a novellából, s ezért talán jobb, mint a Kisfiúra utalóak. Fontos, hogy a pofon nem a novella végső fordulata vagy csattanója, hiszen annak inkább a verés tekinthető. Másfelől a Nagyfiú viselkedése legalább olyan fontos a novella szempontjából, mint a Kisfiúé, s ezt a Kisfiúra utaló cím elfedné.

JELENTÉSTEREMTÉS

5. lépés

A novella mint példázat

T/13.

25. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja egyrészt az általánosítás, a példázattá emelés egyszerű nyelvi-stilisztikai eszközeinek azonosítása, másrészt saját analóg élmények felidézése alapján annak tudatosítása, hogy az elbeszélés konkrét eseménysorán kívül milyen problémátípusról szól. Lásd a célcsoportnál!

Kiemelt készségek: az általánosítás stilisztikai jegyeinek érzékelése; az érthető, hangos felolvasás, analógiás érzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály, ezen belül a b) és c) feladat esetében inkább azokat szólaltassuk meg, akiknek az írásos szövegalkotás nem erősségük. Könnyen lehet, hogy ebben a témakörben van saját élményük.

Munkaforma: egyéni, majd frontális

13. A novella mint példázat

- a) Mi minden támasztja alá a novella szövegében, hogy ez az írás nem pusztán egyetlen megtörtént esemény dokumentuma, vagyis hogy lényege nem egy egyszeri verekedés bemutatása? A válaszadáshoz használd az alábbi kettéosztott naplót!

KIEMELT SZÓ	INDOKLÁS, MAGYARÁZAT, VÉLEMÉNY
1.	
2.	
3.	

MEGOLDÁS

KIEMELT SZÓ, SZÖVEGRÉSZLET	INDOKLÁS, MAGYARÁZAT, VÉLEMÉNY
1. Az iskolát éppen tatarozták. [...] Mint minden iskola előtt, itt is ... 2. Az állványzat egyik durva tartószlopának támaszkodva áll egy Nagyfiú. 3. Az illető közepes magasságú Kisfiú, egyáltalán nem Kisfiúbb, mint a többiek, de kevésbé sem Kisfiú, mint azok. Persze azért különbözik is tőlük. (Hiszen a Kisfiúk különböznek egymástól.)	Az iskola, a helység, az utca nincs megnevezve. A „minden” szó hangsúlyozza az iskola átlagosságát, nem egyedi voltát. 2. Sem a Nagyfiúnak, sem a Kisfiúnak nem ismerjük meg a nevét, ez is típus voltukat hangsúlyozza. 3. A Kisfiú átlagosságát hangsúlyozza a „közepes” melléknév, és az utána következő kétirányú tagadás. Sőt még a különbözést is az átlagosság jegyeként említi az elbeszélő.

- b) Olvasd fel padtársadnak a házi feladatodat!
- c) Az iskolán kívül hol, mikor találkozhatsz ehhez hasonló történetekkel?

6. lépés

A novella szereplői és szerkezete

T/14.

25. oldal

10 PERC,
ILLETVE 5 PERC**Tanári instrukciók**

A kész, a csomagolópapíron kitöltött táblázat elemzése, értelmezése, felidézése folyik. Most adhatunk időt a táblázat kiegészítésére, korrekciójára. A csoport egy-két tagját érdemes a szereplők

megfigyelésére, míg másik kettőt a cselekmény vizsgálatára kérni; mindkét alcsoport figyeljen az írói eszközökre is. Ugyanakkor nem nagyon erős tanulócsoport esetén az írói eszközök regisztrálását itt nem kell nagyon erőltetni: közülük bőven elég a *külső és belső jellemzés*, a *leírás*, a *szereplő gondolataiba való belelátás*, a *párbeszéd* és a *késleltetés* megfigyeltetése, ezeknek esetleg csupán utólagos tanári rávezetés, illetve közlés nyomán való rögzítése. Az elbeszélés-technikáról, stílusról még később is esik szó, ezért nem érdemes kudarcélménybe hajszolni a gyerekeket.

Itt kerül sor a csoportmegoldások nyomán az osztályszintű megoldás kialakítására. Közben érdemes tudatosítani, hogy mennyiben gazdagabb és árnyaltabb megoldás jöhetett így a pármunkára és csoportmunkára alapozott tanulási folyamat során létre (metakogníció). Az optimálishoz közelítő megoldást most a táblán is rögzítsük. A csoportok, illetve szóvivők „súgnak” a tanárnak. (A megoldásban mi a tanári oldal korábbi, kitöltött 1. táblázatra is támaszkodhatunk.)

Kiemelt készségek: szövegelemző készség, vázlatkészítő képesség, a jelentést elősegítő stíluszeszközök, elbeszélés-technikai megoldások azonosításának képessége, metakogníció

Célcsoport – differenciálás: vegyes képességű diákok – részben személyre szabott feladatokkal

Munkaforma: csoportmunka 3-4 fős heterogén csoportokban mozaiktechnikával

Eszköz: csomagolópapír, amely a könyvben lévő 1. táblázatra épül

14. Foglaljátok össze mindazt, amit eddig a novella szerkezetéről megállapítottatok!

- Egészítsétek ki, illetve ellenőrizzétek a novella jellemeire és szerkezetére vonatkozó 1. számú táblázatot!
- A kitöltött 1. táblázat alapján mutassatok rá a novella szerkezeti elemeire és azok jelentést hordozó szerepére!

7. lépés

Véleményünk árnyalódása a szereplőkről

T/15.

25. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A csoportok „feleletvázlato” készítenek, majd két-három csoport összefoglalóját meghallgatjuk a csoport szószólójától. A többi, sorra nem kerülő csoportot megkérjük, hogy az elhangzott összegzések közül válassza ki, illetve ha szükséges, egészítse ki a legsikerültebbet. E részfeladat eredményeit is célszerű az egyes csomagolópapírokon, illetve a táblán szereplő összesítő táblázatba rögzíteni.

Kiemelt készségek: általánosítás, lényegkiemelés szóban, általánosításokhoz alátámasztó részletek hozzárendelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: csoportmunka az eddigi csoportokban, majd frontális munka csoportbeszámolókkal

15. Az olvasó véleményének változása

Foglaljátok össze:

- (1) Hogyan és miért változik az olvasó véleménye a Kisfiúról?
- (2) Hogyan, milyen lépésekben árnyalódik a Nagyfiú agresszivitásáról tudásunk?
(Készüljétek a témában szóbeli összefoglalóval! Válasszatok szövivőt! A felkészüléshez töltsétek ki az alábbi kettéosztott naplót!)

Kettéosztott napló

LÉPÉSEK	MAGYARÁZAT, ÉRTELMEZÉS, VÉLEMÉNY
1.	
2.	
3.	
4.	

MEGOLDÁS:

LÉPÉSEK	MAGYARÁZAT, ÉRTELMEZÉS, VÉLEMÉNY
1. A Nagyfiú egy oszlophoz támaszkodva vár	1. Nem tudjuk, hogy barátira, barátnőjére vagy valamilyen áldozatra vár. Leírásából a harmadik a valószínű, de nem tudjuk, hogy bosszút akar-e állni valakin, vagy csak azt várja, hogy valakibe beleköthessen.
2. A Kisfiú többször nekilökődik, mire ő durván letámadja, megfenyegeti.	2. Eldől, hogy arra várt, hogy valakibe beleköthessen, feltehetőleg azért, hogy Nagyfiú-szerepét, hírnevét megerősítse.
3. A Kisfiú válasza meglepi, zavarba ejti.	3. Kiderül, hogy a szokatlan reakciókkal nemigen tud mit kezdeni, majd az is, hogy közönség nélkül már nem is fontos neki, hogy a Kisfiút megleckéztesse.
4. A Kisfiút elküldi, de az nem mozdul, a nagyfiú pofon vágja, majd alaposan megveri	4. Tehetetlensége, az, hogy a helyzetet már nem ő irányítja, uralja, dühöt kelt benne, s mintegy ezt bosszulja meg a nagy pofonnal majd a nagy veréssel.

Az elbeszélő

Már esett szó arról, hogy az elbeszélő művek elengedhetetlen feltétele az elbeszélő jelenléte. Egy olyan, az író által megformált hangra van tehát szükség, ami az olvasónak közvetíti a történetet. Az író és az elbeszélő viszonya sokféle lehet. Van olyan mű, ahol az elbeszélő pontosan megrajzolt figura, névvel, tulajdonságokkal, saját előtörténettel, személyiséggel rendelkezik, és esetleg (bár nem feltétlenül) szereplője is a maga által elmondott történetnek. Más esetben az elbeszélőről szinte semmit nem tudunk meg, személytelen, tulajdonságok nélküli narrátora (mesélője) pusztán a történetnek. Ez utóbbi esetben szokás az elbeszélőt azonosítani az íróval, ami már csak azért sem helyes, mert a valóságos, létező író és az elbeszélést éppen elmondó fiktív elbeszélő között mindig van különbség, távolság.

Az, hogy az elbeszélő mit mond el, és mit hallgat el, hogyan mondja el a történetet, viszonyul-e a hősökhöz, és ha igen, hogyan, megszólítja-e az olvasót, vagy nem vesz tudomást (persze látszólag) a létezéséről, mind attól függ, hogy az író milyenné formálja elbeszélőjét. (Különösen tanulságos ebből a szempontból, ha egy szerző ugyanazt a történetet többször, többféleképpen írja meg. Ebben az esetben ugyanis nyilvánvaló, hogy a szerző azonos, a történet, a sztori szintén, ám két különböző mű születik, éppen azért, mert a két műnek más az elbeszélője.)

8. lépés

Az elbeszélő a Pofonban

T/16.

26. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A gyerekek először párjukkal oldják meg a feladatot. A megoldást egy-egy mondatban rögzítsék is, majd tanári kérdésre két-három pár ismertesse a megoldást.

Kiemelt készségek: elbeszélői pozíció azonosítása, értékelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály; esetleg csak olyan tanulók, akik túlzottan hajlamosak szerző és elbeszélő azonosítására

Munkaforma: pármunka

16. Az elbeszélő a Pofonban

- Jellemezzétek a *Pofon* elbeszélőjét! Melyik típusba tartozik a fent jellemzett típusok közül?
- Korábbi olvasmányaid alapján készíts listát a különféle elbeszélőtípusokról!
- Mennyire közlékeny a *Pofon* elbeszélője? Milyen információkat hallgat el, és miért? Mit magyaráz meg, és mit nem?
- Fontos, hogy megkülönböztessük a különböző szövegrészeket. Az egyikben az elbeszélő arról tudósítja az olvasót, amit „lát” vagy „hall”, ilyenkor tehát közvetítőként, szemtanúként viselkedik.

Máskor olyasmit mond el, amit valahonnan „tud” (egyes szereplők gondolatait, érzéseit, bizonyos előzményeket stb.). Különítsd el ezeket a szövegrészeket a *Pofonban*!

- e) Keressetek példát arra, hogy az elbeszélő egy információt kétféleképpen közöl: egyszer a Kisfiú szavait idézi, egyszer pedig gondolatait közvetíti! Beszéljétek meg, jó megoldásnak tartjátok-e ezt, vagy jobb lett volna, ha az adott információ csak egyszer fordul elő a szövegben! Ez utóbbi esetben melyik közlést hagynátok el?
- f) Az elbeszélő nem magyarázza meg a Nagyfiú viselkedését a novella végén. Javítana vagy rontana a novellán, ha megtenné?
- g) Az elbeszélés alapvetően múlt idejű, mégis több esetben jelen időbe csap át. Írói hiba vagy írói szándék következménye ez? Ha az utóbbi, vajon mi az oka, és mi az eredménye?
- h) Mi teszi ezt a novellát érdekessé, milyen elem, mozzanat elhagyása vagy kicserélése esetén nem lenne érdemes elmondani a történetet?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

- a) Személytelen, kívülálló, mindentudó elbeszélővel van dolgunk. Nem szereplője a történéseknek, személyes viszonyát a szereplőkhöz közvetlen módon nem fejezi ki. Közvetlenül nem szól az olvasóhoz.
- b) Például a *János vitéz* elbeszélője is mindentudó kívülálló, de néha megszólítja szereplőit, határozott véleményt, érzelmeket nyilvánít a szereplőkkel és az eseményekkel kapcsolatban. Azt is tanultuk, hogy joggal nevezhetjük naiv népi elbeszélőnek a világról alkotott képe (meseföldrajz) alapján.

A *Pál utcai fiúk* elbeszélője sem része az elbeszélte világnak, de néha személyes kötődését, a grundhoz, a városhoz való viszonyát érzelmenteli kommentárokkal közli az olvasókkal.

Az *Egri csillagok* elbeszélője szintén kívülálló-mindentudó, sőt többlettudását gyakran figyelteti is; ki-kiszól az elbeszélésből, későbbi eseményekről is tájékoztat. Szereplői iránti elfogultságának, rajongásának is gyakran hangot ad. Az olvasót is gyakran közvetlenül megszólítja.

A *Nápolyi* című Örkény-elbeszélés vagy a Tracy Baker című regény elbeszélője viszont belső, belülálló, szereplő elbeszélő, én-elbeszélő.

- c) A *Pofon* elbeszélője bizonyos szempontból meglehetősen közlékeny, hisz a leírásokkal sok mindent előre sejtet, és a Kisfiú tudatába is beelát, belső monológját „kihangosítja”, ugyanakkor bizonyos információkat visszatart. Csak fokozatosan tudjuk meg, például, hogy a Nagyfiú feltehetően mit keres az iskola előtt, azt pedig, hogy miért veri meg olyan nagyon a Kisfiút, csak kikövetkeztetheti az olvasó, az elbeszélő ezt közvetlenül nem magyarázza meg.
- d) Pl. a Nagyfiú külsejét vagy a pofont előkészítő mozdulatait szemtanúként láttatja, a Kisfiú gondolatait vagy azt, hogy Bors hányszor bukott nem látja vagy hallja, hanem mindentudóként hozza tudomásunkra.
- e) „– Ha meg akarsz verni, úgysem tudom megakadályozni!” (– a Kisfiú szavai)

„Végiggondolta már. Ha ő nekiiramodik, a Nagyfiú utoléri, és még sokkal jobban megveri. Vagy máskor találkoznak, és akkor veri meg. Állandóan veszélyben lesz, örökösen rettegni fog. Különben is, a Nagyfiú bizonyára gyorsabban fut, mint ő.” (– a kisfiú gondolatai ugyanerről).

Többféle válasz adható. Lehet, hogy tömörebb lenne az írás, ha a belső monológ elmaradna.

- f) Többféle választ is hallgassunk meg, de bizonyos, hogy ha az elbeszélő a verést is részletesen megmagyarázná, az olvasónak nem maradna tere a szövegen való gondolkodásra, teljes passzivitásra kényszerülne.
- g) A jelenbe váltás elősegíti az olvasói azonosulást, illik a jelenetező előadásmódhoz: általa egy kicsit az olvasó is szemtanúvá, résztvevővé vagy legalábbis közönséggé válik.
- h) Ha a Kisfiú szokványreakciót adna, hűsködne, vagy elszaladna, alighanem a történet teljesen érdektelenné válna.

9. lépés

Mondatok a kontextusban

T/17.

28. OLDAL

5 PERC

Tanári instrukciók

A gyerekek először párukkal oldják meg a feladatot. A megoldást egy-egy mondatban rögzítsék is füzetükbe, majd tanári kérdésre két-három pár ismertesse a megoldást.

Kiemelt készségek: mondat értelmezése, helyi értékének felismerése a kontextusba visszahelyezve, a kontextus felidézésével

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: pármunka

17. Milyen jelentőségük van az itt kiemelt mondatoknak a novella értelmezésében? Mennyiben segítenek a Kisfiú magatartásának, illetve az áldozat-tettes kapcsolatnak jobb megértésében?

- a) Lökték hátulról, kénytelen volt futni.
- b) A kapu üres volt, mindenki elment, csak ők ketten álltak ott a korlátnál.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

A Kisfiú vértlen áldozat, nem akarta provokálni a konfliktust. Egy idő után az összeütközésnek nincs közönsége, ezért a Nagyfiú számára értelmetlenné vált a helyzetét, szerepét megszilárdító erőfitogtatás.

10. lépés

Szövegértési-szövegalkotási
gyakorlófeladatok

T/18.

28. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

Párhuzamos munkavégzést is választhatunk az arab nagybetűvel jelzett csoportok számára, de több feladatot is kijelölhetünk, ha a célcsoport számára ezt szükségesnek tartjuk. Ez esetben azonban a többi csoportnak más feladatokat kell adnunk.

Célcsoport – differenciálás: Elsősorban jelentéstani problémákból adódó megértési deficittel jellemezhető diákoknak ajánljuk mindegyik feladatot, de gyakorlásképp az osztály többi tanulójának is megfelelhet. Az A) feladatot javasoljuk ok-okozati és sorrendi kapcsolatok érzékelésében gyengébb tanulóknak. Ugyanakkor a feladat második fele már kreativitást, fantáziát is igényel. A B) feladat eleve erősebben a kreativitás és a szövegalkotás fejlesztésére szolgál, kevesebb benne az aprómunka. A C) feladat a legegyszerűbb, részben pusztán egy, a modulban tanult általánosítás felelevenítése, alkalmazása. A D) feladat olyanoknak adható, akik a mondatok kontextusának kikövetkeztetésében további gyakorlást igényelnek. Az E) feladat kifejezetten azoknak adandó, kiknek nem erőssége az egy mondaton belüli ok-okozati kapcsolatok felismerése.

Munkaforma: pármunka (esetleg egyéni munka) a homogén csoporton belül

18. Mondatok közötti kapcsolatok

A) Rakjátok sorba az alábbi mondatokat! A mondat előtti négyzetbe írjátok be sorszámukat!

- A kereskedő ugrik és egy csomó kaszát rak eléje.
- Mi tetszik?
- Ágyújegyűt adjék az úr – szól, megvetőleg elfordulva a kaszáktól.
- Tanúja voltam egyszer, midőn Csomák Gergely uram benyitott a vaskereskedésbe.
- Kasza kellenék.
- Csomák uram ellenséges szemmel bandzsít a kaszák felé.
- Szerencsés jó napot! – mondá.
- A kereskedő visszarakja a bikajegyű kaszákat, s az ágyújegyűkből hoz néhányat. (...)

A novella befejezése így szól:

S azzal sértődve felkapja a kaszát.

– Gyerünk, komámuram...

A boltajtónál visszafordult kárörvendő, kaján szemekkel, egyet rántott a vállán, s a kaszát diadalmasan megvillogtatva, harsányan bekiáltott:

– Annyit azonban mondhatok az úrnak, hogy ez volt a legjobb kaszája – az a többi nem ér egy hajítófát.

(Mikszáth Kálmán: *A kaszát vásárló paraszt*)

Mi történhetett a két részlet között? Írjatok 10 olyan mondatot, amellyel jelzitek az elképzelt cselekmény menetét!

MEGOLDÁS:

A) Itt a helyreállított sorrend szerepel, zárójelben a tanulói oldalon összekevert.

Tanúja voltam egyszer, midőn Csomák Gergely uram benyitott a vaskereskedésbe. [4.]

- Szerencsés jó napot! – mondá. [7.]
- Mi tetszik? [2.]
- Kasza kellenék. [5.]
- A kereskedő ugrik és egy csomó kaszát rak eléje. [1.] Csomák uram ellenséges szemmel bandzsít a kaszák felé. [6.]
- Ágyújegyűt adjék az úr – szól, megvetőleg elfordulva a kasszáktól. [3.]
- A kereskedő visszarakja a bikajegyű kaszákat, s az ágyújegyűkből hoz néhányat. (...) [8.]

(Mikszáth Kálmán)

A kezdet és a befejezés között nyilván az alkudozás változatairól kell valaminek szerepelnie. Áraknak, ajánlatoknak, önértékesedésnek, s nyilván annak, hogy a végül megvásárolt kaszát Csomák uram korábban fitymálta, lenézően minősítette. Minden összefüggő szöveget fogadjunk el, akár olcsóbban veszi Csomák a kapát, akár csak az utolsó szó és a kereskedő eszén való vélt túljárás öröme tölti el meglepedettséggel.

B) Mi előzhette meg és mi követheti az itt következő mondatokat? Írjátok meg az előzményt, illetve a folytatást!

A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája és palavesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépet, nemeset, hasznosat fognak itt tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó.

Tekintete megakadt rajta, aki a kályha mellett gubbasztott.

– Hát te mit keresel ott?

MEGOLDÁS:

B) A részletet a gubbasztó kisfiú korábbi és a tanító későbbi belépése előzheti meg. A kisfiúnak nem jutott hely, ráadásul nincs meleg ruhája, fázik. A folytatás arról szólhat, hogy a tanító helyet szorított a kisfiúnak. Természetesen a folytatás elején párbeszédet várunk, a kisfiú választát. Pl. – *Másutt nem jutott hely, de jó itt nekem, mert jó meleg van. Ne tessék hazaküldeni!*

(Kosztolányi Dezső)

C) Mi a jelentésbeli különbség az alábbi két írásmód között?

Néhány kisiú szaladgált csak a játszótéren.

Néhány Kisfiú szaladgált csak a játszótéren.

Hány évesek lehetnek a Kisiúk? Mi lehet a szerző szándéka ezzel a kétféle írásmóddal?

Mondjátok hangosan ezeket a mondatokat az írásmód sugallta jelentést is érvényesítve!

Milyen rokon értelmű szavakkal tudnátok helyettesíteni a két különböző írásmódú főnevet?

kisiú:

Kisfiú:

D) Mondatok és helyzetek

a) Ki mondhatja kinek, milyen helyzetben az alábbi mondatokat?

- Félek. Ki fogok kapni.
- Keresd az okát!
- És akkorát neveltünk, mint a ház!
- Nagyon fájt? Nagyon fá - fá- - fá-fáááajt?!
- Holnap már én is Nagyfiú leszek!
- Ez így van rendjén.

b) Szerkesszetek párbeszédet úgy, hogy a fenti mondatok elé kitaláljátok az előzményeiket!

E) Mi az itt szereplő mondatokban az ok, és mi a következmény? Húzzátok alá a mondatoknak azt a részét, amelyben a kiváltó ok szerepel!

- (1) Azért ilyen félszeg, mert nehezen oldódik fel idegen helyen.
- (2) Mivel erős volt, már Mindennek képzelte magát.
- (3) Attól ilyen magabiztos, mert még nem találkozott nála erősebbel.
- (4) Örülök, hogy megtörtént, és álltam a sarat.
- (5) Hogy megláttuk a lépcsőfordulónál, gyorsabbra vettük a tempót.

REFLEKTÁLÁS

11. lépés

T/19–21.

31–33. oldal

Tanári instrukciók

Ezek a magyarázó szövegek és a kiegészítő feladatok részét képezhetik akár az órai, akár az otthoni munkának – attól függően, hogy mennyi időnk van, illetve, hogy a tanulócsoporthoz része vagy egésze számára már mennyire tisztázottak, megoldottak a bennük felvetett kérdések. Az itt következő feladatok egyik csoportja az összefoglaló táblázat részletes, visszatekintő kibontása, másik csoportja viszont a személyes állásfoglalást, a személyes, önmagunkra vonatkozó értel-

mezést, az úgynevezett „alkalmazást” teszi lehetővé. Mindkettő az eddigi tömör lényegkiemelés, vázlatkészítés helyett szövegalkotási feladatokat tartalmaz. A közlő, magyarázó szövegeket nem megtanulni kell, hanem megérteni azon a szinten, hogy a továbbiakban applikálható legyen a bennük foglalt tudás. Klasszikus értelemben reflektáló, a tudást személyessé építő, s nem elsősorban összefoglaló feladat a 19. a) és b), ezért célszerű a modult ezeknek a megbeszélésével lezárni.

Amit érdemes átgondolni, megjegyezni, no meg néhány kiegészítő feladat...

A Pofon című novella értelmezése

Az ember különböző helyzetekbe kerülve különféle szerepeket kénytelen vállalni, „eljátszani”. Ez természetes jelenség. Belső konfliktushoz, önmagunkkal való összeütközéshez csak akkor vezet, ha a felkínált szerep oly mértékben idegen a személyiségtől, hogy az elfogadhatatlan számára. A belső konfliktusok többnyire másokkal való összeütközésekhez, külső konfliktusokhoz kapcsolódnak

A külső konfliktus itt, ebben a novellában abból adódik, hogy a Nagyfiú beleköt a Kisfiúba, hogy nagyfiúságát a nézők, a közösség előtt bizonyítsa. Ebből a kisfiú számára annyiban adódik belső konfliktus, hogy döntenie kell, milyen elvárásoknak, milyen normáknak felel meg. Társai számára, kortárscsoportja számára a norma, az elvárt és helyesnek tartott magatartás alighanem vagy az agresszív visszabeszélés vagy a meghunyászkodás, a külső konfliktus elől való elmenekülés.

A most megismert történetben a szerepek adottak, rögzítettek: vannak Nagyfiúk és Kisfiúk, az utóbbiak kisebb fizikai erejüknel fogva kiszolgáltatottak az előbbieknél. Ez a kiszolgáltatottság nagyjából meghatározza, kijelöli a jellegzetes magatartásformákat (a Nagyfiúk megverik a Kisfiúkat, a Kisfiúk – ha tehetik – elfutnak a Nagyfiúk elől). A Pofon főszereplője éppen azért válik érdekes figurává, mert nem az elvárásoknak megfelelően viselkedik: a kiszolgáltatottságra és az erőszakra nem úgy reagál, ahogyan társai, a Kisfiúk, illetve a Nagyfiúk elvárják tőle. Nem elmenekül az erőszak elől, hanem szembeáll vele, bár nem az erőszak eszközeit alkalmazza.

A Pofon című novella – mint valamilyen módon az irodalmi művek többsége – példázatszerű, azaz nem csupán egy egyszeri eseményt, hanem néhány szereplő leírása. Azon kívül, hogy két iskolásról és egy iskola előtti verekedésről beszél, valami általánosabból is szól: az erőszakra és az erőszakkal szemben tanúsítható különféle magatartásválaszokról. Az erőszak helyszíne és formája akár egészen más is lehetne, a rá adott, illetve a felmerülő válaszok azonban hasonlítanak a Kisfiú magatartási dilemmájához, azaz választójához. Az általánosítást, a példázatszerűséget az is erősíti, hogy a két főszereplőnek nincs neve, a Kisfiú és a Nagyfiú megnevezés eleve jelzi, hogy itt sokakra vonatkoztatható problémáról, kérdésről van szó. Ez persze nem jelenti azt, hogy a Kisfiú ne lenne egyénített jellem, hiszen magatartása – a novella kezdetén adott átlagosságát hangsúlyozó jellemzés ellenére – egyáltalán nem átlagos.

19. Lehetséges válaszok, magatartásválaszok az erőszakra

- a) Milyen más válaszokat adhatott volna a Kisfiú a Nagyfiú fenyegetésére? Te a helyében mit mondtál, mit csináltál volna?
- b) Szerinted mi történt volna, ha a Kisfiú nyelvi, illetve fizikai erőszakkal, azaz agresszióval [1] vagy meneküléssel [2], megalázkodással [3] válaszol a kihívásra? Írd újra a történet befejezését úgy, hogy a felsorolt lehetőségek egyikéből indulsz ki! (Kitalálhatsz másféle választ és ebből adódóan másféle befejezést is.)

- c) Mivel indokolja – magában – a Kisfiú saját döntését? Hogyan érvel a látszólag ésszerűtlen választás mellett? Egyetértesz-e ezzel az érveléssel? Ha nem, próbáld meg cáfolni az érveket!
- d) Mit gondolsz, utánafutott volna a Nagyfiú a Kisfiúnak, ha az mégis a menekülés mellett dönt? Átértékeli-e a Kisfiú döntését, hogy a Nagyfiú üldözőbe vette volna – amint ő számított rá –, vagy sem?
- e) Általában hogyan lehet, hogyan kell – véleményed szerint – viselkedni, reagálni a fizikai vagy szellemi erőszakra? Mennyire általánosíthatóak a korábban megvizsgált magatartásformák? Melyiknek mi az előnye, mi a hátránya? Te melyik magatartást választanád, melyiket tartod helyesnek, előnyösnek, és milyen szempontból?
- f) Vizsgáld meg, hogyan reagál a Nagyfiú a Kisfiú magatartására a „Hát üss!” mondat elhangzásától a novella befejezéséig! Hogyan változik a Nagyfiú hangulata és viselkedése, és mi a változás oka?

A csoport értékrendje

Azt mondtuk, a Kisfiúk és a Nagyfiúk közötti szereposztás és az ebből adódó helyzet (a kiszolgáltatottság) alapja a fizikai erőfölény az egyik oldalon. A fiúk ennek alapján értékelik, osztályozzák egymást. A fizikai erő a csoport értékrendjének központja, olyan norma, amelyet a csoport tagjai feltétlenül elfogadnak, vagy legalábbis kénytelenek elfogadni. Ezt mindenki természetesnek tartja, a harmadikos Kisfiú éppúgy, mint a Nagyfiú.

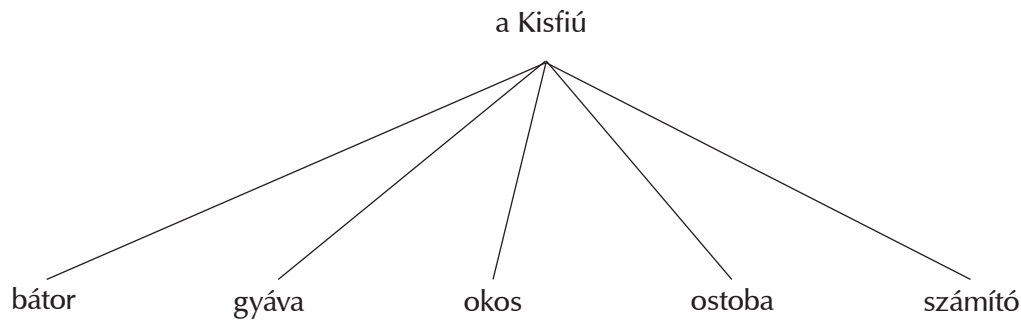
Erkölcsi fölény

A főszereplő viselkedése éppen azért szokatlan és meglepő, mert nem a normának (hagyománynak, elvárásnak) megfelelően cselekszik. Magatartása nem felel meg sem a többi Kisfiú, sem a Nagyfiú várakozásának, elvárásának. A Kisfiú normaszegő viselkedésével, azzal, hogy gyengébb létére szembe mer szegülni a Nagyfiúval, az erősebbel, a csoport értékrendjéből eddig hiányzó értéket jelenít meg: szellemi és erkölcsi szempontból kerekedik felül ellenfelén, a fizikai fölényre erkölcsi fölényrel válaszol.

20. Keress olyan szövegrészeket, amelyek alátámasztják a fenti állításokat!

21. A novella értelmezése, a szereplők értékelése, átértékelődése

- a) A novella végére milyen erőviszonyok alakultak ki a Kisfiú és a Nagyfiú között? Rangsorold a két szereplőt, viszonyítsd őket egymáshoz!
- b) A novella olvasása során hogyan értékelődtek át szemedben a szereplők?
- c) Egyetértesz-e azzal az állítással, hogy a Kisfiú a novella végére erkölcsi, morális fölénybe kerül a Nagyfiúval szemben? Ha igen, érvelj mellette, ha nem, cáfold meg!
- d) Miért veri meg végül – eredeti szándékánál jobban, kegyetlenebbül – a Nagyfiú a Kisfiút?
- e) Bizonyítsd vagy cáfold az alábbi állításokat! Érveiteket vitassátok meg az osztályban!

- f) Van a novellának olyan értelmezése is, hogy a Kisfiú először valóban szellemi és erkölcsi fölénybe kerül a Nagyfiúval szemben, de azután – a közönség távozása és a Nagyfiú ajánlata után – mintegy belemerevedik szerepébe: immár fölöslegesen tart ki korábban választott magtartása mellett.
- g) Mi a véleményed erről az értelmezésről? Hozz érvel ellene vagy mellette!

A novella felépítése

Az előzőekben szó volt arról, hogy az irodalmi művek (és más művészeti alkotások is) kompozíciós egységekből épülnek fel. Ezeknek az egységeknek a novellán belül más és más szerepük, funkciójuk van, melynek alapján a szöveg legfontosabb szerkezeti elemei elkülönülnek egymástól. Eddigi tanulmányaitok során bizonyára találkoztatok már olyan fogalmakkal, mint pl. az *expozíció*, a *bonyodalom*, a *tetőpont* vagy a *megoldás*.

Expozíció: az alaphelyzet bemutatása (hely, idő, szereplők, előzmények stb.)

Probléma: a bonyodalom kezdete, kiindulópontja; valamely megoldandó feladat, megválaszolandó kérdés, eldöntendő dilemma, így vagy úgy kezelendő konfliktus megjelenése

Eseménysor: a probléma kibontakozása

Tetőpont, fordulópont: a probléma kiéleződése, a probléma megoldásának kezdőpontja

Kifejlet vagy megoldás: a probléma megoldása

T/22.

35. oldal

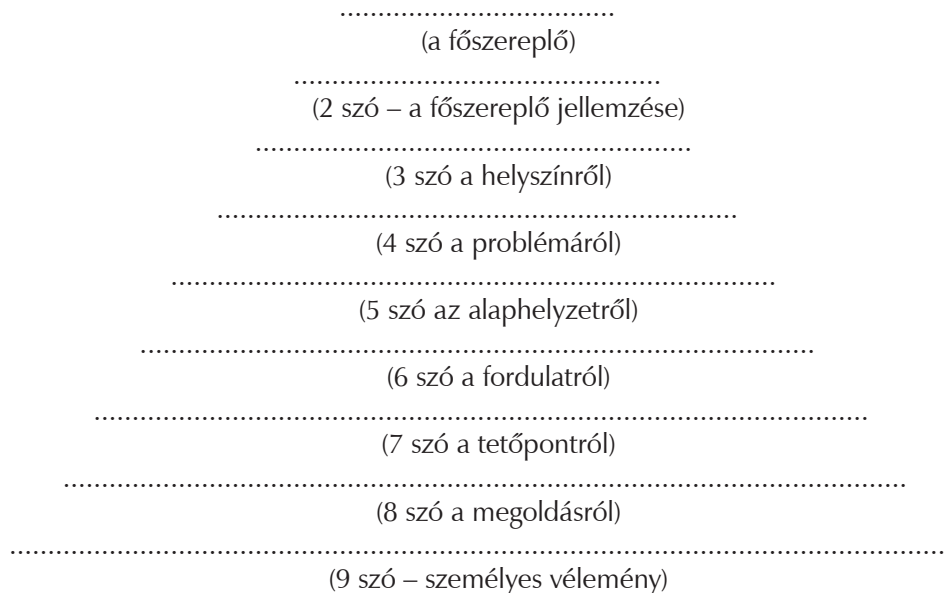
Tanári instrukciók

A novella felépítése. Elevenítsük fel, mit tanultunk az adott fogalmakról, és mely művek kapcsán. Próbáljuk meg elkülöníteni a *Pofon* című novella szerkezeti elemeit pontosabban az adott fogalmak segítségével. Valójában a feladat az 1. táblázat megfelelő oszlopának ismétlődő áttekintése, s az ott tanultak külön, szöveges rögzítése.

A történetpiramis mint narratív séma épp a nehezen értőket segíti!

22. A novella szerkezete, felépítése

- a) Készíts a fentiek alapján szerkezeti vázlatot a novelláról!
- b) Készíts történetpiramist!

VÁAMOS MIKLÓS: POFON

Az iskolát éppen tatarozták. Kívül is, belül is. Az osztályokban a plafont kitámasztották gerendákkal, melyeket hatalmas ácskapcsok fogtak össze. Kívül állványzatot építettek, az utca felől náddal beborítva.

Mint minden iskola előtt, itt is erős vaskorlát állt a járda szélén, hogy a tanítás után kiözönlő gyerekek ne rohanjanak át az úttesten.

A Nagyfiúk (a felső tagozatosok) nem rohantak, méltóságukon alulinak tartották. A Kisfiúk egy része sem rohant, legalábbis nem akart – őket a többiek sodorták. Ezek vagy jól nevelt vagy gyáva Kisfiúk voltak – vagy esetenként mind a kettő.

Most fél egy múlt öt perccel. Nemrégén csöngettek, Kis-, illetve Nagyfiúkat ont a boltozatos, öreg nagykapu.

Az állványzat egyik durva tartóoszlopának támaszkodva áll egy Nagyfiú.

Ez a Nagyfiú igen rossz tanuló (kétszer is megbukott), és nagyon verekedős. Egyébként is van benne valami ijesztő – a fogai összevissza állnak, az arca folyton vörös. Ezenkívül az orra alatt hosszú forradás húzódik, és ott nem nő (az egyébként kunkorodó szőkésvörös) bajusz. A fején svájcisapka, lehúzva egészen a bal füléig. Szája sarkában cigaretta, néha kiveszi onnan, és a helyén kifújja a füstöt.

Éppen a III/B osztály nyomult kifelé a kapun. Futottak, bár egyik-másik a szíve szerint lépésben jött volna. Minket most csak egyikük érdekel. Az illető közepes magasságú Kisfiú, egyáltalán nem Kisfiúbb, mint a többiek, de kevésbé sem Kisfiú, mint azok. Persze azért különbözik is tőlük. (Hiszen a Kisfiúk különböznek egymástól.)

Lökték hátulról, kénytelen volt futni. A kapunál megbotlott, és a Nagyfiúra zuhant.

– Nem tudsz vigyázni, öcskös? – mondta az, és ellökte magától. Ám a kapun kibuggyanó újabb gyerekhullámról visszapattanva a Kisfiú ismét a Nagyfiú karjai között találta magát.

– Hát löknek! – méltatlankodott.

– Akkora pofont kapsz, hogy leszárad a fejed! – sziszegte a Nagyfiú, és újra odébb taszította. De a Kisfiú megint csak visszapenderült a korláthoz.

– Nem hiszed, hogy szájon váglak? – ragadta meg a Nagyfiú a Kisfiú gallérját.

A Kisfiú hallgatott, majd felnézett rá.

– Hát üss! – mondta csendesen.

– Micsoda?

– Üss, ha akarsz.

A Nagyfiú meghökkent.

– Mi az, hogy üssek?

– Hát üssél, na!

A Nagyfiú még egyszer végigmérte a Kisfiút, vékony lábaira, keskeny vállára siklott a szeme. Megvakarta a fejét, és följebb tolta a sapkát.

– Te azt hiszed, hogy erősebb vagy nálam?

– Dehogyan hiszem!

– Hát akkor? – tette csípőre a kezét a Nagyfiú. Lehajolt, egészen közélről nézett a Kisfiú arcába.

– Ha meg akarsz verni, úgysem tudom megakadályozni! – mondta az.

A Nagyfiú csapdát sejtett. Összeráncolta a homlokát, tanácstalanul nézett körül. A kapu már üres volt, csak egy-egy lemaradt Kis-, illetve Nagyfiú jött ki rajta időnként.

Három Kisfiú (III/B-sek) az eseményeket figyelte – persze tisztos távolból. Közöttük volt Bors, aki még éppen hogy Kisfiú, de már tulajdonképpen Nagyfiú. (Ötödikbe kellene járnia, ám kétszer bukott osztályismétlésre, ezért harmadikos.)

– Szaladj el! – kiáltotta oda Bors a Kisfiúnak. – Nagyon erős, nagyon meg fog verni! – mutatott a Nagyfiúra.

A Kisfiú a fejét ingatta. Végiggondolta már. Ha ő nekiiramodik, a Nagyfiú utoléri, és még sokkal jobban megveri. Vagy máskor találkoznak, és akkor veri meg. Állandóan veszélyben lesz, örökösen rettegni fog. Különb is, a Nagyfiú bizonyára gyorsabban fut, mint ő. Ez tény. A Kisfiúnak vékony és rövid lábai voltak. Legjobb túlesni rajta! – gondolta. – Utána nyugodt lelkiismerettel mehetek haza.

A Nagyfiú titokban azt remélte, hogy a Kisfiú megfogadja a tanácsot és elfut. Már régen lecsillapodott a dühe, indult volna a dolgára.

A kapu üres volt, mindenki elment, csak ők ketten álltak ott a korlátnál. A Nagyfiú értetlenül rázta a fejét. A csend egyre zavartabb lett közöttük.

– Te! – szólalt meg rekedtes hangon a Nagyfiú. – Menj el, fuss el, csinálj, amit akarsz! – és ezzel hátat fordított a Kisfiúnak. Ismét cigarettára gyújtott.

Eltelt néhány perc. Hátrasandított a válla fölött. A Kisfiú ugyanott állt, ahol eddig.

– Mondd, most mi a fenének nem mész el? – kérdezte a Nagyfiú. És hogy a Kisfiú nem válaszolt, hanem csak nézett rá engedelmesen, a keze tétován megindult felé.

A pofon sokkal komolyabbra sikerült, mint ahogy a Nagyfiú szánta. A Kisfiú feje nekiütődött az oszlopnak, nagyot koppant.

És amikor mindezek után a Kisfiú – ahelyett, hogy elfutott volna vagy sírni kezdett volna – szótlanul letörölte a vért az orráról, majd lassú mozdulatokkal zsebkendő után kotorászott – a Nagyfiú nekiesett, és agyba-főbe verte.

3. SZEREPEK – NORMÁK – MAGATARTÁSMINTÁK

VÁMOS MIKLÓS: RAJZLAP – BÉKÉS PÁL: OTTÍLIA

RÁHANGOLÓDÁS

Az alábbiakban a ráhangolódás három különböző irányát kínáljuk fel. Az 1/A feladat a *Rajzlap* ama sajátosságára hangol rá, hogy Károlyka, a főszereplő inkább a szülei nyelvén beszél, mint a sajátján. Az 1/B feladat a (személy)leírásra, jellemzésre tereli a figyelmet. Az 1/C feladat a név, a becenév, az irodalmi névadás hangulati értékelő szerepét készíti elő. Az osztály beállítódásától, hangulatától függ, hogy melyik feladatot érdemes választani. A legdirektebb módon az 1/C készíti elő a novella feldolgozását. Ennek megbeszélését helyezzük előtérbe!

1. lépés

T/1/A. 39. oldal
5 PERC

Tanári instrukciók: A szituáció, a beszélgetés résztvevői és stílus viszonya – választható feladat

Kiemelt készségek: szituáció és stílus kapcsolatának érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze – helyzet és stílus összetartozását még mindig nem nagyon érzékelő diákok túlsúlya esetén

Munkaforma: pármunka közös megbeszéléssel

A következő néhány óra során újabb novellákkal fogtok megismerkedni, amelyek szintén kis- és nagyfiúkról, majd pedig végre egy lányról is szólnak. A következőkben a feladatok a névadásra, a nevek jelentőségére, illetve a személyleírás és a jellemzés eszközeire és szerepére összpontosítanak. A nevek – mind a hétköznapiakban, mind az irodalmi művek teremtett világában – sok mindent elárulnak: vagy viselőjükről vagy adományozóikról. Személyeket leírni, jellemezni pedig sokszor és sokféle műfajban kell életünk során, ezért ezt sem lehet soha eleget gyakorolni.

A novellák olvasása és elemzése során azt is megfigyelhetitek majd, hogy mik azok a nyelvi tényezők, amelyek a beszéd során segítenek meghatározni a beszéd, a szöveg témáját és annak alakulását, változását.

1. Beszélő, hallgató – szóválasztás

A) Ki mondhatja kinek a következő mondatokat?

Mindig olyan sok gondot okoz nekünk. Mintha nem is számolna azzal, milyen bonyodalmak adódnak ilyen nehéz helyzetekben. Az ember azt sem tudja, hol áll a feje. Hát igen. Szegény embert még az ág is húzza.

Tök ciki. Már megint megszívatott a röpkével mindenkit. Pedig tök sirály a dumája. Na csá. Küldj egy susmust, vagy pityegj rám.

- a) Mindkét szövegben keresd meg azokat nyelvi (stiláris) fordulatoakat, amelyekből megállapítható, hogy ki beszél és kihez! Támaszkodj az a) feladat megoldásaira!
- b) Miért lenne zavaró, ha az a) feladat első szövegét egy dolgozat előtt álló diák mondaná egy barátjának, s a másodikat egy heti beszámolót készítő negyvenéves üzletkötő?

T/1/B.

40. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja annak tudatosítása, hogy milyen rengeteg információ lenne szükséges egy ember jellemzéséhez, s hogy ezek közül a bemutatás célja, a beszédhelyzet és a műfaj határozza meg azokat, amelyeket a feladó, a közlő nélkülözhetetlennek vélve közread.

Kiemelt készségek: műfaj és stílus összetartozásának érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze – műfaj (helyzet) és stílus összetartozását még mindig nem nagyon érzékelő diákok túlsúlya esetén

Munkaforma: pármunka közös megbeszéléssel

B) Milyen típusú ismeretekre lenne szükség ahhoz, hogy egy emberről viszonylag megbízhatónak látszó képed legyen?

- a) Mit szólna ezekhez a bemutatásokhoz, mi a szerepük, a céljuk?

Csutkás úr személyleírata, szóról szóra lemásolva a tavalyi útleveletről, a következő:

Vallása: lutheránus.

Születéshelye: Podzemcsok, Trencsén megye.

Életkora: negyvennyolc éves.

Arca: hosszúkás.

Orra: rendes.

Szeme: kék.

Haja: szőke, összeboruló.

Különös ismertető jelei: orra vörös.

A Luppán lovag személyleírásával is azonnal készen vagyunk, ha megemlítjük, hogy az ő útlevelében az illető rovatok betöltésénél csak két helyen történik némi elágazás, arca: „tojásdad”, különös ismerető jelei: „orra sötétkék”.

(Mikszáth Kálmán: *Az aranykisasszony*, 1881)

VÁMOS Miklós (Bp., 1950. január 29.): író. 1968-ban érettségizett Budapesten, 1970-ig nyomdász volt. 1975-ben szerzett jogi diplomát az ELTE-n. 1975–1991 között a Mafilm Objektív Filmstúdiójának dramaturgja. 1988–90-ben a Yale egyetemen (USA) tanult Fulbright-ösztöndíjjal. 1990-től a *The Nation* c. amerikai hetilap kelet-európai tudósítója. József Attila-díjas (1984). 1991-től az *Ab Ovo* kiadó vezetője. – Kezdeti regényeiben, novelláiban satirikus élel ábrázolta a mindennapokba sülyedt kisembereket. Későbbi műveiben a bíráló, elutasító gesztust a beleérző, megbocsátó részvét váltja fel. Az elsők között kísérletezett a realista drámai nyelv megújításával.

(UMIL = Új Magyar Irodalmi Lexikon)

- b) Melyik leírást, jellemzést mivel egészítenéd ki?
- c) Melyiket hol tudnád felhasználni?
- d) Adjál személyleírást, és írd szócikket egy ismerősödről Mikszáth elbeszélése, illetve az *UMIL* mintájára!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

Pl. Külső jegyek (testiek és öltözködésbéliek) leírása, az élettörténet bizonyos elemei, életkor, foglalkozás, vagyoni és társadalmi helyzet, lakóhely, életmód, családi állapot, kedvtelések, a beszédmód jellemzése stb.

- a) A két bemutatás gyökeresen különbözik, de mindkettő igen hiányos. Az első furcsaságaival (vörös, illetve kék orr) legfeljebb az érdeklődés felkeltésére, fantáziánk megmozgatására alkalmas. A két szereplő külsejének elképzelésére sarkall, de abban is csak kevéssé igazít el, mivel a két férfiú magasságáról vagy testalkatáról nem mond semmit. Hatása mulatságos (komikus): milyen az a „rendes” orr, illetve milyen a „kék” orr? Talán mindkettő iszákosságra utal? Itt a hiányosság és a furcsaság a szépirodalmi műfajból adódik: az elbeszélő azt inkább kíváncsivá tenni és mulattatni akar, mint valóban jellemezni. A kétféle orr és a „hosszúkás”, illetve a „kerekded” arc előreutalhat a két szereplő kétféle, egymással ellentétes természetére. A második szöveg irodalmi lexikon szócikke lévén nem mond semmit a jellemzett külsejéről, s bár részletesen beszél életéről, írásművészetéről, címek híján kevéssé informatív. Az ismeretközlő szöveg sem túl gazdag használható információkban.
- b) Az első leírást pl. a testalkat és a foglalkozás leírásával, a másodikat néhány mű címével.
- c) Az első esteleg nyomozás során, a másodikat esetleg irodalmi dolgozatban.

T/1/C. 41. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

Nevek, ragadványnevek, becenevek. A feladatok közül csak a e)-f)-g) tartozik szorosan a novella előkészítéséhez, a többiből csak egyet-kettőt szemelgessünk kedvcsinálás gyanánt, a többi házi vagy akár önálló projekt munka tárgya lehet. Az e)-f) feladat nyelvi szempontból különösen fontos, mert a tanulók itt tudnak először tudatosan elgondolkodni a becenévképzés nyelvi jellemzőin; ezért semmiképp se hagyjuk ki a feladatok közül. Az öt perc természetesen nem elég mindegyik feladat elvégzéséhez, megbeszéléséhez.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: pármunka, majd frontális megbeszélés

- C) Egy percben gyűjtsetek néhányat össze osztálytársaitok, mai vagy régebbi tanáraitok beceneveiből, ragadványneveiből!
- Mit jelez, ha valakinek beceneve vagy ragadványneve van? Mit árul el az, ahogyan valakit egymás között neveznek az emberek?
  - Milyennek képzelés el egy tanárt, akit a tanítványai *Minimaninak* hívnak? Rajzold le külön papírra, és mondatokkal is írd le! (Hogy melyikkel kezded, te döntöd el!)
  - Milyen lehet a diákok viszonya hozzá? Válaszaidat indokold!
Ha valóban alacsony termetű:
Ha magas:
  - Hányféleképpen lehet becézni a te keresztnévedet? Írj le néhányat!
  - Az alábbi keresztnemeknek hányféle becézett alakját tudod felsorolni? Egy névhez többet is írd!
Ferenc, Tünde, Károly, Eszter, József, László, Gábor, Mária
Figyeld meg a felsorolt alakokban, hogy hányféle végződéssel lehet megoldani a becézést! Gyűjtsd össze ezeket a végződések!
  - Milyen lehet az az ember, akinek a ragadványneve:
Bolha, Szusza, Trombon

LEHETSÉGES MEGOLDÁS:

- A becenév gyakran jelent népszerűséget, de jelenthet negatív közismertséget is. Általában a becenév valamiféle személyes viszonyt, gyakran közfigyelmet, közismertséget jelez. A becenév gyakran valamiképpen jellemez, jellemző vonást emel ki. Ugyanakkor a becenév gyakran ironikus, a valóságos jellemzők ellenkezője is lehet az elsődleges jelentése.

T/2.

58. oldal

Tanári instrukciók

A feladatot házi feladatnak szánjuk. A gyűjtőmunka eredményére a következő órák egyikének elején szánunk tíz percet. A névadás tanulmányozása az irodalmi elemzés szempontjából is megértenyit.

2. Híres kitalált vagy valóságos személyek és háziállatok (ragadvány-) neve

- Gyűjtsetek össze néhány híresség (színészek, sportolók, zenészek stb.) becenevét, ragadványnevét!
- Gyűjtsetek össze néhány ismert irodalmi vagy filmalak ragadványnevét!
- Gyűjtsetek össze néhány beszélő vagy jellemző nevet rajzfilmekből, mesékből!
- Gyűjtsetek jellegzetes, érdekes macska- és kutya neveket!
- Keressetek a nevekhez csoportosítási szempontokat, akár nyelvieket, akár olyanokat, amelyek a név és viselője közötti hasonló viszony alapján teszi lehetővé a közös tárgyalást!
- Mi a különös abban, ha egy novellának a szereplői az alábbi neveket viselik? Miben tér el egymástól a szereplők nevének alakja?

Károlyka, Bors, B. János, Szőke Kálmán

Miképpen jelezheti ez a fajta névadás a szereplőkhöz való elbeszélői viszonyt? Netán a szereplők egymáshoz fűződő érzelmeit közvetíti?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

- Pl. Hobó (Földes László), Pici (Presser Gábor), Szamóca (Eperjes Károly) Egérke (Egerszegi Krisztina) – persze a gyerekek frissebb példákat hoznak majd.
- Pizkos Fred, Fülgy Jimmy, Kalapocskas stb.
- Micimackó, Füle, Mikkamacka, Vacskamaty, Erős János, Harisnyás Pippi
- Kócos, Fickó, Bundás, Dönci, Dugó stb.
- Pl. Vannak nevek, amelyek a vezetéknev játékos, rövidítő torzításai: pl. Egér az Egerszegire, Dió a Diószegire. Vannak a külsőre vonatkozó, a test vagy az arc hasonlóságára utaló metaforikus nevek: pl. Dugó. Vannak természetre vagy életfelfogásra utaló nevek: Boci (szelíd vagy báméskodó), Hobó stb. Vannak egy részt, testrészt, fizikai jellemzőt az egész állatra vagy személyre vonatkozó nevek: Füle, Kóci. Vannak a testméretre ironikusan utaló nevek: pl. Pici. A becenevek esetében gyakori a kicsinyítő képző alkalmazása. A beszélő nevek értelemszerűen valamilyen tulajdonságot hangsúlyoznak: Erős János. Kedvtelésre vagy öltözékre utaló nevek: Tutajos, Harisnyás Pippi, Kalapocskas stb...

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés

Hogyan változik a téma?

T/3.

44. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy előkészítse a mondatok topik – komment tagolásának megértését. (Emiatt rendkívül fontos, semmiképp nem elhagyható feladat.) A novella első két bekezdését választottuk a feladathoz (az utolsó mondat itt tehát a „Bal kezében vitte...” kezdetű).

Mondatonként haladjunk, minden mondat után álljunk meg.

Beszéljük meg a tanulókkal, hogy szerintük miről szól az adott mondat, azaz mi a téma:

A rajzlap fehér volt, téglalap alakú és jó papírszagú. – itt elég könnyen eldönthető, hogy a rajzlapról van szó.

Hús fillérbe került; úgynevezett feles rajzlap. – változott-e a téma ebben a mondatban? Nem, hiszen még mindig a rajzlapról van szó.

Lehetett negyedes rajzlapot is kapni a trafikban, tíz fillérért, feleakkorát. – a téma még mindig a rajzlap.

A trafik az iskolával éppen szemben. – Itt már nem a rajzlapról van szó; az elbeszélő itt a trafikról beszél.

Károlyka megvette magának a feles rajzlapot, nagyot köszönt, aztán jött kifelé a boltból. – Ismét változik a téma: megismerjük Károlykát, akiről ez a mondat szól.

Utolérte a többieket. – Még mindig Károlykáról beszélünk.

Jobb kezében fogta a rajzlapot, még nem volt ideje elrakni a hóna alatt levő rajztáblatokba. – Továbbra is Károlykáról van szó.

Bal kezében vitte iskolatáskáját. – Ismét nem változik a téma.

Összefoglalva: A két bekezdésben összesen kétszer változik meg a téma: egyszer a rajzlapról átváltunk a trafikra, aztán a trafikról Károlykára.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: frontális

3. Hogyan változik a téma?

Tanárotok felolvasásában hallgassátok meg egy Vámos Miklós-novella első néhány mondatát! Figyeljétek meg, hogyan változik (illetve változik-e) a bekezdés témája mondatról mondatra (azaz miről van éppen szó az elbeszélés során, mire koncentrálnak az elbeszélők)!

A novella elolvasása

T/4.

45. oldal

4. Ezután olvassátok el, hallgassátok meg a teljes novellát!**VÁMOS MIKLÓS: RAJZLAP**

A rajzlap fehér volt, téglalap alakú és jó papírszagú. Húsz fillérbe került; úgynevezett feles rajzlap. Lehetett nyegedes rajzlapot is kapni a trafikban, tíz fillérért, feleakkorát.

A trafik az iskolával éppen szemben. Károlyka megvette magának a feles rajzlapot, nagyot köszönt, aztán jött kifelé a boltból. Utolérte a többieket. Jobb kezében fogta a rajzlapot, még nem volt ideje elrakni a hóna alatt levő rajztáblatokba. Bal kezében vitte iskolatáskáját.

Egészen új, csillogó-villogó, szép fekete, nagyszerű táska. Tegnap kapta. Féltette, éppen ezért vitte külön kézben. (Máskor a rajztáblát és a táskát egy kézben fogta, most azonban nem akarta, hogy összeérjenek.)

Hirtelen mintha megszázszorozódott volna a súlya, rándult a karja, elejtette a táskát. Hátranézett, mögötte Bors állt és vigyorgott.

Bors lerúgta a táskáját. A lerúgás abból állt, hogy az áldozat mögé lopódzva hirtelen rálépnék annak táskájára, közvetlenül a fogantyú mögött, mire az illető leejti. Ennyi az egész. A dolgot igen dühítő, mert váratlanul éri az embert, s hátranézve a kiszolgáltatottság érzését kelti.

De ebben az esetben (figyelembe véve a fekete táska állagát) még sokkal nagyobb volt a méreg. Károlyka paprikavörös arccal emelte föl a táskát.

– Kaphatsz egy pofont! – hadarta.

– Tőled? – kérdezte gúnyosan, és felpöckölte Károlyka állát.

A verekedés rövid volt. Károlyka az első erősebb ütés után elbátortalanodott. Bors belekapott az orrába, és a kezét is megkarmolta. Az új rajzlap összegyűrődött, el kellett dobni. Károlyka sírva fakadt.

Bors ekkor már nem volt jelen. (Bement a szemben levő ház kapuján. Ott lakott.) – Bőg! – B. János Károlykára mutatott. A többiek is elhúzták a szájukat. Károlyka szipogott.

– Ha nem lett volna a kezemben a rajztábla, behúzok neki egy akkorát! – mondta sírós, de elszánt hangon.

Senki nem válaszolt.

– Így könnyű! Egyik kezemben táska, másikban rajztábla! – Nála is volt táska meg rajztábla is! – mormogta B. János.

– Igen, de az én táskám egészen új! És vigyáznom kellett rá! Így is piszkos lett, a bőr is megkarcolódott!

– Tényleg megkarcolódott – mondta Szőke Kálmán. – Itt is! – mutatta Károlyka.

– Ott is – ismerte el Szőke Kálmán.

– Most kaptam! Nem olyan gyakran kapok én táskát! Az én szüleim nem lopják a pénzt! (Ezt az apjától hallotta.) Ez az első új táska, amit kaptam. Még sohasem volt új táskám – nyöszörgött Károlyka.

– És a tavalyi táskád, az a kék? – vetette ellen B. János.

– A kék? A kék ... a kék az apukám táskája volt! Még mondtam is ... mondtam is, hogy az apukám táskája.

– Az apukájáé! – ismételte Szőke Kálmán.

Hárman maradtak, ők laktak legmesszebb az iskolától. Szőke Kálmán (a TÜKER portásának a fia), B. János (az apja sofőr) és Károlyka (akinek az apja ugyanott főosztályvezető, ahol Szőke Kálmáné portás).

Károlyka egyre csak szipogott.

– Így könnyű! Hátulról! A Bors mindig csak hátulról mer! Nem lehet ezt bírni. El is megyek más iskolába, ahová az ilyen Bors-féléket be sem engedik! – és zokogott, annyira sajnálta magát.

– A rajzlapot is összegyűrte! Tiszta új rajzlap volt!

Most már a többiek is sajnálták.

– Ne sírj, majd veszel másikat – vigasztalta B. János.

– Igen, de ezt most vettem – hüppögte Károlyka. (Megjelent előtte az anyukája, amint éppen az apukáját szidalmazza „nincsenegyrongyomse” felkiáltással.) – És ez egy feles rajzlap volt. Úgyis olyan kevés zsebpénzem van, mikor telik nekem újra egy feles rajzlapra? Egy hé... egy hónapban egyszer, ha tudok venni magamnak egyet. Nem lopom én a pénzt! – vágta oda önérzetesen.

A hatás tökéletes volt. Szőke Kálmán elővette a zsebkendőjét, és a kezébe nyomta, mivel Károlyka a sajátját már telesírta. Károlyka Kálmán zsebkendőjét is pillanatok alatt elintézte, és köszönő mozdulattal visszaadta. Szőke Kálmán kicsavarta, majd kitörülte a saját szeméből az ott időközben megjelent részvétlkönyveket.

B. János pedig elővett egy rajzlapot, és átnyújtotta Károlykának.

Károlyka fejében megfordult a gondolat, hogy neki otthon van még rajzlapja, és hogy B. Jánosnak talán nincsen több, de aztán átvette. – Egyébként is csak negyedes – gondolta. Ezután búcsút intett társainak (akik zavarukban hazakísérték).

3. lépés

A Pofon és a Rajzlap

T/5.

46. oldal

8 PERC

Kiemelt készségek: összehasonlítás (hasonlóságok és különbségek azonosítása)

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

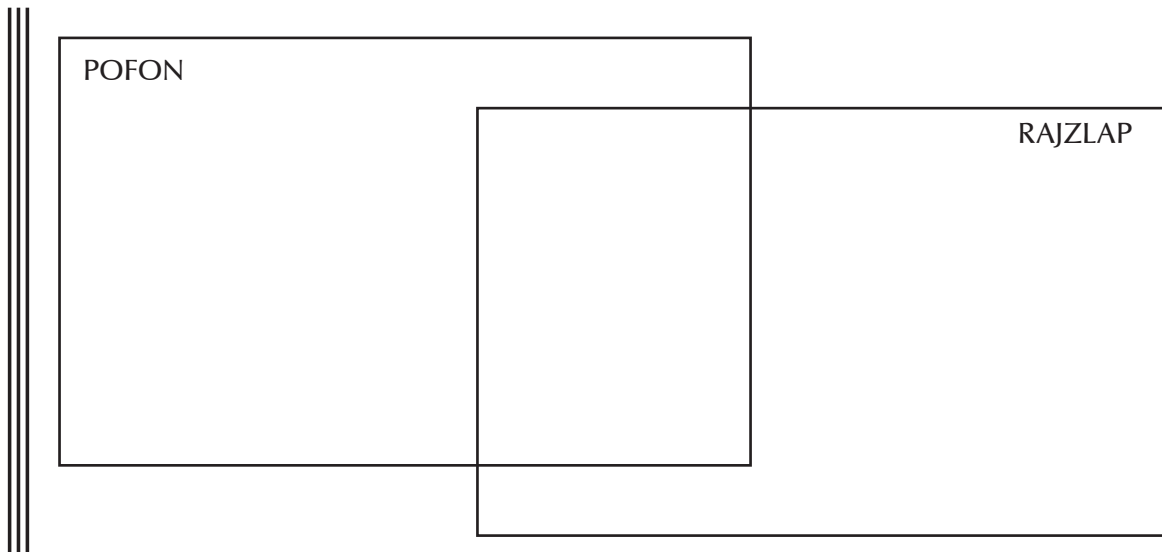
Munkaforma: előbb pármunka majd frontális

5. Mi rokonítja a *Rajzlap* című novellát a *Pofon* cíművel? S miben különbözik egymástól a kettő?
(Gondolataitok rendezéséhez használhatjátok az alább található halmazábrát is.)

Témában:

Szereplők vonatkozásában:

Helyszínében:

MEGOLDÁS:

Mindkettőben iskolás fiúk a szereplők, mindkettő az iskola közelében indul, és tanítás után játszódik, mindkettőben szerepet játszik az erőszak és az arra adható reakciók, magatartásválaszok. Különbségek: a *Rajzlap*ban a (fő)szereplőknek van neve, tulajdonneve, személyneve. Itt sokat megtudunk a szereplők társadalmi, családi háttéréről is. Itt az erőszak elszenvedőjével nem rokonszenvezünk. (Az utóbbi különbségeket nem fontos már ebben a feladatban részletesen exponálni, de ha a gyerekek rájönnek, tagadni sem szabad.)

4. lépés

A *Rajzlap* cselekménye és szereplői

T/6. 47. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

Ezúttal a diákok nem olyan feladatot kapnak, amiben erősek, hanem inkább olyat, amiben gyakorlásra, edzésre van szükségük. Ezt természetesen nem kell exponálni, viszont fontos, hogy a tanár a csoportokat látogatva be-besegítsen a feladat értelmezésébe, illetve megoldásába. (Fontos tehát a nyomon követés, a tanulássegítés).

Kiemelt készségek: lényegkiemelés, jellemzés, következtetés levonása és érvekkel, nyelvi bizonyítékokkal való alátámasztása

Célcsoport – differenciálás: A) lényegkiemelési, szövegtömörítési nehézségekkel küzdők; B) nehezebben általánosító, következtetéseket nehezebben levonó tanulók;

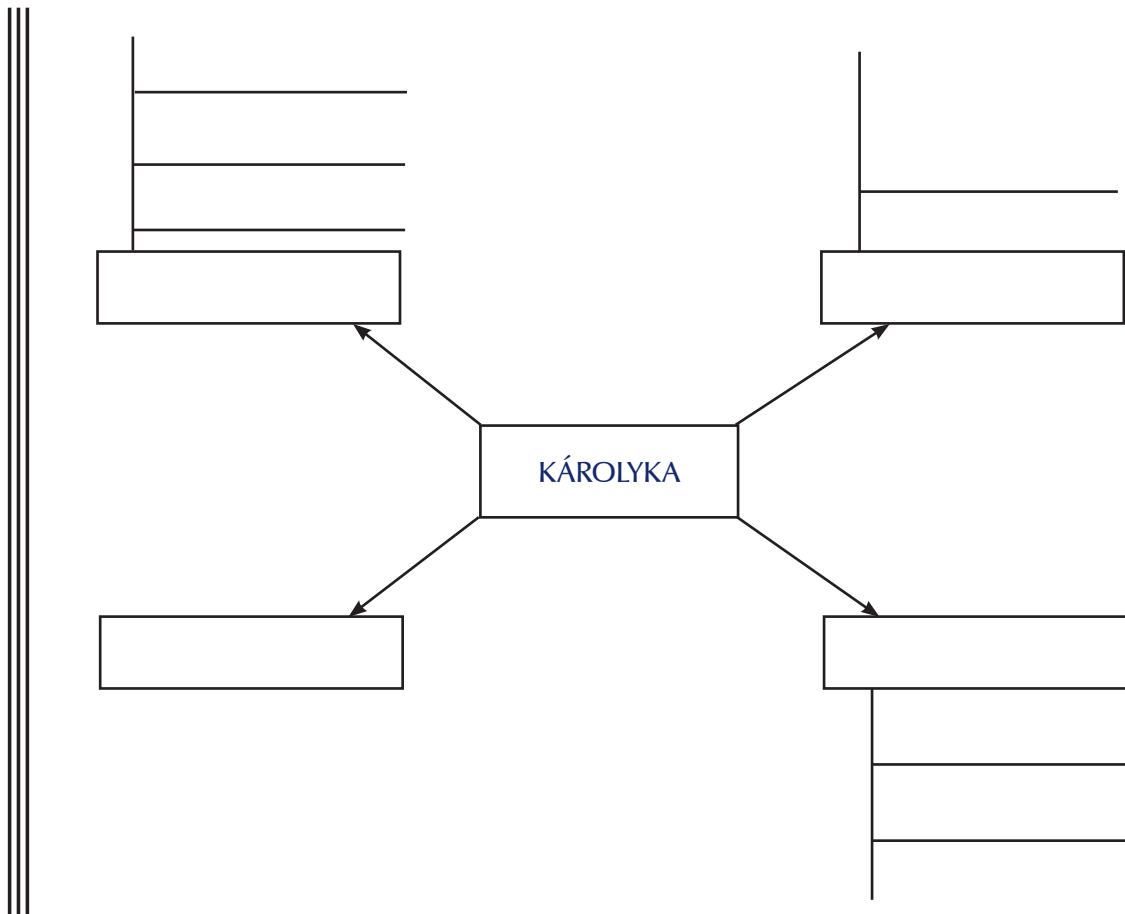
C) felületesebb, részletekre kevésbé figyelő diákok; D) érzelemkifejezésben visszafogott, érzelmek érzékelésében bizonytalanabban mozgó tanulók

Munkaforma: differenciált csoportmunka négyfős homogén csoportokban

6. A Rajzlap cselekménye és szereplői

Dolgozzatok csoportokban! A munka végén minden csoportból egy-egy szóvivő ismertesse a munka eredményét, az ugyanazon feladatot végző másik csoport értékelje, egészítse ki a meghallgatott megoldást!

- A) Foglaljátok össze írásban maximum öt mondatban a novella cselekményét! (Kövessétek nyomon az eseményeken túl a szereplők változó magatartását, hangulatát, egymáshoz való viszonyulását is!)
- B) Ki vagy mi ennek a történetnek a főszereplője? Károlyka, a rajzlap, Bors, Szőke Kálmán, illetve B. János? Vagy valaki, valami más? Válaszodat indokold!
- C) Jellemezd Károlykát!
  - a) Keresd ki a rá jellemző szófordulatokat!
  - b) Milyen mozgások, cselekedetek jellemzőek rá?
  - c) Jelöld be ceruzával a novella szövegében azokat a részeket, amelyek közvetlenül Károlykát jellemzik! Mi minden vonatkozik még rá a történetben anélkül, hogy a szerző megnevezné Károlykát?
  - d) Emeld ki az írásból azokat a részleteket, amelyek egyre jobban árnyalják Károlyka figuráját! Sorold fel címszószerűen őket!
  - e) Mikor és miért változik meg Károlykáról a véleményed?
  - f) Emlékezz vissza mindarra, amit néhány feladattal előbb a becenevekről, ragadványnevekről összegyűjtöttetek! Jellemezd Károlyka nevét! (Pl. miben különbözik a Károly s miben a Karcsi névtől? Mit mond el Károlyka jelleméről, családi hátteréről a neve? Milyen kettőséget fejez ki eleve a név, s miért érezzük a név kettősségét mind jobban?)
  - g) Gyűjtőmunkátok eredményét rögzítsétek az alábbi jellemterképen, gondolkodástérképen!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK:

B)

Leginkább talán Károlyka, illetve az általa sikeresen tanúsított, panaszkodással, önsajnálattal a környezetén felülkerekedő, feltehetően szüleitől tanult magatartásforma. Ha ezt az elvontabb értelmezést gyerekek nem mondják ki, mi se tegyük, később még előkerül a kérdéskör.

Azért ő, mert egy idő után mindenki vele foglalkozik, ő áll az események és a hangulatváltozások középpontjában, ő irányít.

C)

Felvágás, később önsajnálattal, panaszkodás, szülei mondatainak idézgetése. Véleményünk akkor változik meg, amikor kiderül, hogy a táskával kapcsolatban füllent, illetve, amikor elfogadja a rajzlapot, pedig neki még van otthon. Összesítve, amikor áldozatból a helyzet hasznélvezőjévé, nyertesévé válik.

A név becézett keresztnév. A komoly Károllyal és a becézett Karcival szemben a Károlyka név egyszerre komolykodó és az elkényeztetettséget jelzően kicsinyítő képzővel becézett. A Károlyka megfelel a kisiú ellenszenves felnőtteskedésének, komolykodásának, fontoskodásának. A -ka mindinkább kivételezett-kényeztetett helyzetének lesz nyelvi megfelelője.

5. lépés

A novella értelmezése
csoportmunkában

T/7.

49. oldal

20 PERC

(15+5 perc)

Kiemelt készségek: szövegértelmezés, általánosítás, következtetések levonása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: ötfős heterogén csoportokban végzett munka

7. Az alábbi alcímeket és kérdéseket fogjátok fel vázlatpontoknak, és segítségükkel készíttetek közös műelemző kiselőadást!

- (1) A csoport egy-egy tagja összpontosítson egy-egy vázlatpontra!
  - (2) Az ötödik tag összefogja a munkát, és ő készíti el az előadás vázlatát. Természetesen beszéljétek meg közösen a rész megoldásokat, ne mechanikusan illesszétek össze a válaszokat, így a vázlat immár nem kérdésekből, hanem az alcímek alatti kérdésekre adott címszószerű válaszokból áll.
  - (3) A kiselőadást nem feltétlenül a vázlat összeállítójának kell megtartania, hanem annak, akit ti kijelöltök, vagy akit tanárotok kijelöl.
- a) Az erőszak és aki elszenved
A *Pofon* című novellához hasonlóan ebben a novellában is erőszakról, illetve az erőszakkal kapcsolatos magatartásformákról van szó. Mennyiben más itt a véleményünk az erőszak elszenvedőjéről, és miért?
  - b) A szereplők jellemzése
Mennyiben különbözik e novella szereplőinek a jellemzése az előző novella, a *Pofon* szereplőitől? Mit tudunk meg itt a szereplőkről, ami ott homályban maradt? Az elbeszélő miért ad meg több információt ebben a novellában? Hogyan függ ez össze a megismert cselekménnyel, a megismert magatartásokkal?
  - c) Az elbeszélői nézőpont
Ki mondja el, kinek a szemével látjuk az eseményeket? Inkább felnőtt vagy inkább gyerek nézőpontját képviseli az elbeszélő? Állításaidat a szövegből vett részletekkel bizonyítsd!
  - d) A védekezés eszközei, a magatartásminták forrásai
Hogyan reagál Károlyka az agresszióra? Ő milyen eszközökkel védekezik? Milyen eredményeket ér el ezekkel?
  - e) Kinek a nyelvén beszél Károlyka? Szerinted Károlykán kívül még kiről, kikről szól a novella?
  - f) Mit tudunk meg a novellában arról, hogy az egyes emberek miként alakítják ki magatartásukat, szerepeiket?

MEGOLDÁSOK

- a) Károlykát nem sajnáljuk, mert először ő is agresszióval válaszol, nagyképű, azután amikor gyöngébbnek bizonyul, rögtön elsírja magát. Önsajnáltatása ellenszenves, nagyzó és hazudós panaszkodása nálánál szegényebb gyerekektől sajnálatot és vigasztalást csal ki. Nem bátor s végül nem is áldozat, hanem nyertes.
- b) Itt a szereplőknek nevük van, „társadalmilag konkrétak”: Itt a gyerekek szüleinek társadalmi helyzetéről, munkahelyi beosztásáról, anyagi viszonyairól is értesülünk. Károlyka magatartása „középosztályi” magatartás: olyasmi, amit azok alkalmaznak, akik környezetük irigységétől vagy az adóhatóságtól úgy védik magukat, hogy helyzetüket a valóságosnál rosszabbnak állítják be. A *Pofon* elvontabb-általánosabb magatartásmintákkal, ez az írás korhoz és réteghez kötött magatartásokkal foglalkozik.
- c) Az elbeszélő néhány mondatában a közvetlenül jelenlévő tanú gyermeki közelnézetéből ábrázol (pl. a rajzlap szaga), ugyanakkor az, ahogyan belelát Károlyka tudatába (zárójeles megjegyzések a szülők viselkedéséről, szavairól), ahogyan pl. a zárójeles megjegyzésekben kommentálja, felnőtt kifejezésekkel meghatározza társadalmi helyzetüket: „Károlyka (akinek apja ugyanott főosztályvezető, ahol Szőke Kálmáné portás)” felnőtt és mindentudó elbeszélőt rajzol ki.
- d) Először nyelvi viszontagresszióval, felvágással, majd sírással, azután önsajnálto magyarázkozással, panaszkodó önmenedzseléssel, kára felnagyításával, hangzatos szólammal, amelyek szerencsétlen áldozat voltát nagyítják fel. A hatásos önsajnálto révén valójában áldozatból a helyzet urává sőt haszonélvezőjévé válik: kap rajzlapot, zsebkendőt, hazakísérik.
- e) A novella nyilvánvalóan szülei nyelven beszél, ezt a szöveg többféleképpen: hol helyzetek, hol mondatok felidézésével jelzi. A novella tehát azt mutatja, hogy egy kiváltságos helyzetű társadalmi csoport hangos panaszkodással, önsajnáltoal még hogyan javítja tovább helyzetét. Persze azt is elmondhatjuk, hogy a hatvanas évek szocialista Magyarországon, melynek hangoztatott alapértéke az egyenlőség volt, nem illett kitűnni a sorból, ezért a jobb módúak inkább titkolták jómódjukat, mintsem hivalkodtak vele.
- f) Láthatjuk, hogy Károlyka szülei nyelvi és magatartási mintáit követi, ahogy a szocializáció során általában is leggyakrabban a szülők nyújtják az alapvető szerepmintákat.

6. lépés

T/8-9.

51–53. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

A feladat visszautal jelen modul 3. feladatára, amikor mondatonként figyelték meg a tanulók, hogy hogyan változik a téma. Ezúttal ugyanennek a gyakorlatnak egy nehezebb változatát végzik el, amihez részletes magyarázatot adtunk: meg kell adniuk a kiragadott mondatok és az előző mondatok témáját is, majd megmagyarázni, hogy hogyan kapcsolódik a második (a feladatban megadott) mondat témája az első mondat (amelyet nem adtunk meg, hanem nekik kell kikövetkeztetni) témájához (milyen viszonyban vannak).

Mivel a feladat célja felvezetni a mondat topik–komment tagolását (ami később szintén fontos mondattani fogalmak alapja lesz), a feladat semmiképp sem hagyható ki.

A b) megoldások a topik és a téma kapcsolatának felfedezését célozzák: a mondat topikjából sejthetjük, hogy mi lesz a következő szövegrész témája, és az hogy kapcsolódik az előző témához. A leggyakoribb kapcsolat a leszűkítés (egy csoportról annak egy tagjára, egy tágabb fogalomnak egy szűkítésére váltunk), de gyakori a szembeállítás is (ilyenkor a topikot gyakran a bezzeg, pedig stb. szavak követik).

A feladat megoldása után feltétlenül olvassák el a tanulók az ismeretközlő szöveget, és ha kérdéseik vannak, ezeket együtt beszéljük meg. Gyakorlásképp a 9. feladatot mindenképp oldjuk meg, akár otthoninak is feladható, de megoldását ez esetben is beszéljük meg közösen.

Kiemelt készségek: nyelvérzék, nyelvi tudatosság

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: egyéni

8. A téma – nyelvi szempontból

A novella elolvasása előtt végignéztétek, hogyan változik az egyes mondatok témája. Ebben a feladatban folytatjuk annak a vizsgálatát, hogy az egyes mondatok hogyan járulnak hozzá a szöveg témájának alakításához.

- a) Az itt következő mondatokat kiragadtuk szövegkörnyezetükből. (A pontozott vonal azt jelzi, hogy a mondat előtt még volt egy vagy több mondat.) Először próbáld meg kitalálni, hogy mi lehetett a mondatokat megelőző szövegrész témája! Fogalmazd meg egy mondatban, és írd be a pontozott vonalra!
- b) Figyeld meg az aláhúzott kifejezéseket a mondatokban! Fogalmazd meg, hogy ezek milyen kapcsolatban vannak az előző mondat(ok) témájával! Röviden indokold!
- c) Végül találd ki, hogy mi lehetett a megelőző mondat! (Természetesen sokféle megoldás elképzelhető.)

Példa:

Az egyik második lett az országos matematikaversenyen.

- a) Megelőző szöveg témája: A megelőző szövegrész pl. szólhat arról, hogy van egy csoport, amelynek tagjairól mondunk valamit, lehet, hogy a jó tulajdonságaikról volt szó.

A pontok helyébe tehát írhatjuk például ezt a mondatot:

Kovácsné osztályába nagyon sok jó tanuló jár.

- b) aláhúzott kifejezés: Az egyik; ebből arra lehet következtetni, hogy több szereplőről van szó az előző mondatban. Az egyik az előző mondat témájának egy tagja.

1)

Jóska mindig segít a bevásárlásban.

- a) megelőző szöveg témája:

b)

2)

A kisebbik még általánosba jár.

- a) megelőző szöveg témája:

b)

3)

A pénzügyminisztert szintén leváltja az új miniszterelnök.

a) megelőző szöveg témája:

b)

4)

Balázs meg állandóan gyufával játszik.

a) megelőző szöveg témája:

b)

5)

A Csillagok háborúja tetszett legjobban.

a) megelőző szöveg témája:

b)

6)

A matekot viszont mindig is utáltam.

a) megelőző szöveg témája:

b)

7)

A legtöbb emlősállatnak általában nem ennyire intenzív az anyagcseréje.

a) megelőző szöveg témája:

b)

Gyakran kellett már válaszolnotok a Miről szól ez a szöveg? (vagy: Mi a témája ennek a szövegnek?) kérdésre. Persze nemcsak a hosszabb szövegeknek, hanem egy-két mondatos részeknek is van témája, sőt, akár egyetlen mondatnak is. Egy korábbi feladatban megfigyelhettétek, hogyan változhat a szövegben belül a téma akár mondatról-mondatra is, bár gyakoribb, hogy több egymást követő mondat ugyanarról a témáról szól.

*Azt is megfigyelhettétek, hogy a magyar nyelvben a téma változását a mondat elején álló szerkezet (névszói szerkezet vagy határozói módosító) jelöli, pl.: Károlyka megvette magának a feles rajzlapot. Fontos, hogy az ilyen mondat eleji szerkezetet mindig követheti további hasonló szerepű szerkezet, pl.: Károlyka tegnap megvette magának a rajzlapot. Ezt nevezzük a mondat **topikjának**. Nem topik például a névszói szerkezet a következő mondat elején: Jobb kezében fogta a rajzlapot, mert nagyon furcsán hangzik például ez: Jobb kezében tegnap fogta a rajzlapot.*

Nem minden mondatnak van topikja: ha például nem változtatunk az előző témán, akkor topik nélküli mondatot használunk: Nagyon köszönt, Jobb kezében fogta a rajzlapot (itt a téma továbbra is Károlyka). Az olyan mondatnak sincs topikja, amelyiknek a témája sehogyan sem kapcsolódik az előző szövegrészhez, nincs előzménye, például az ilyen bejelentésekben: Kigyulladt a raktár! Jön a tanár úr!

*A mondat maradék, a topikot követő részét, amit a mondat az új témáról állít, **kommentnek** nevezzük. A topik és a komment tartalma együtt alkotja a mondat tartalmát. Az, hogy sok mondatot ilyen módon két részre oszthatunk, a mondatnak a szövegben betöltött szerepe miatt fontos.*

egy nagyobb csoport egy tagja, Kati egész nap főz az anyja helyett, Jóska mindig segít a bevásárlásban. De elképzelhető szembeállításként is: Bárcsak az én gyerekeim is olyan szorgalmasak lennének, mint a Juli fia. Jóska mindig segít a bevásárlásban.

2.

- a) Téma: pl. Két gyerek, esetleg az, hogy mivel foglalkoznak. Megelőző mondat pl.: Kati néni-nek két kamasz gyereke van.
- b) Aláhúzott: A kisebbik; ez a névszói szerkezet viszonylag egyértelműen megmutatja, hogy az előzőekben két szereplőről (gyerekről) van szó, vagy a pár másik tagjáról (a nagyobbikról)

3.

- a) Téma: pl. A kormány átalakítás előtt áll.
Megelőző mondat pl.: Nemcsak a gazdasági miniszternek kell távoznia.
- b) Aláhúzott: A pénzügyminiszter; a pénzügyminiszter egyike azoknak a politikusoknak, akiknek távozniuk kell.

4.

- a) Téma: pl. Rossz gyerekek, ezen belül valószínűleg egy konkrét rossz gyerek. Megelőző mondat pl.: Szörnyű rosszak a Horváth gyerekek, Zoli például kerüli az iskolát.
- b) Aláhúzott: Balázs; szintén egy rossz gyerek, egyike az előző mondat témájában szereplőknek.

5.

- a) Téma: pl. amerikai, tudományos-fantasztikus stb. filmek.
Megelőző mondat pl.: A nyáron legalább 15 tudományos-fantasztikus filmet megnéztem.
- b) Aláhúzott: A Csillagok háborúja; egyike a témában szereplő filmeknek

6.

- a) Téma: pl. tantárgyak, valószínűleg olyanok, amiket a beszélő kedvelt.
Megelőző mondat pl.: A történet, a földrajzot mindig szívesen tanultam.
- b) Aláhúzott: a matekot; szembe van állítva az előző témában szereplő tantárgyakkal vagy tantárggyal.

7.

- a) Téma: állatok, ezen belül sokféle változat elképzelhető, lehetnek madarak vagy hüllők vagy más állatok, de lehet egy bizonyos emlősállat is, amelynek gyors az anyagcseréje.
Megelőző mondat pl.: A cickánynak egyfolytában ennie kell, mert emésztése nagyon gyors.
- b) aláhúzott: Az emlősállatoknak; lehet szembeállítva más állatosztályokkal (hüllők, madarak, halak, stb.), de lehet az előző szövegrész témájának „kibővítése” (mint a cickány ~ emlősállatok példa esetében).

T/9.

53. oldal

9. Topik és komment

Válaszd külön az alábbi mondatokban a topikot (a témát leíró részt) és a kommentet (ami az állítást írja le)!

- a) Az énekes egy nagy gemkapcsot akasztott a fülébe.
- b) A kutyáknak nem kell sapka.
- c) A bányató felszínén olvadozó jég beszakadhat.
- d) A szövegszerkesztőt ma már mindenki használja.
- e) Ezt a feladatot nem tudtam megoldani.
- f) A kamillatea egészséges, de pocsek ízű.
- g) Az informatikai cégek egymás után mennek csődbe.
- h) Jeget nem kérek.
- i) Tavaszi szél vizet áraszt.
- j) Tavaly kétszer is kiáradt a patak.

MEGOLDÁS:

- a) Az énekes | egy nagy gemkapcsot akasztott a fülébe.
- b) A kutyáknak | nem kell sapka.
- c) A bányató felszínén olvadozó jég | beszakadhat.
- d) A szövegszerkesztőt | ma már mindenki használja.
- e) Ezt a feladatot | nem tudtam megoldani.
- f) A kamillatea | egészséges, de pocsek ízű.
- g) Az informatikai cégek | egymás után mennek csődbe.
- h) Jeget | nem kérek.
- i) Tavaszi szél | vizet áraszt.
- j) Tavaly | kétszer is kiáradt a patak.

7. lépés

Általánosítás, összehasonlítás

T/10.

54. oldal

5 PERC

Kiemelt készségek: általánosítás, következtetés megfogalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaforma: frontális

Tanári instrukciók: Itt célszerű jegyzeteltetni.

10. A két Vámos-novella összevetése

- a) Sorold fel és nevezd meg a két novellában megismert, illetve az írások értelmezése során további lehetőségként felmerült magatartásformákat!
- b) A Kisfiúkról és Nagyfiúkról szóló történetek miért lehetnek az emberi kapcsolatok modelljei?
- c) Az előző kérdésre adott válasz nyomán milyen tulajdonságú embereket helyettesít a két szó: Kisfiú, Nagyfiú?

MEGOLDÁS:

- b) Mert az erőszak és a rá adott válaszok vagy a szerepminták követése vagy a panaszkodással való uralkodás általánosabb, nem csupán az adott szereplőkre jellemző jelenségek, magatartások.
- c) Többféle jó válasz adható: a Nagyfiút nevezhetjük sikeres, népszerű, tekintélyes személynek, a kisfiúkat átlagos embereknek, de a novellák azért nem egészen erről szólnak.

RÁHANGOLÓDÁS

8. lépés

Békés Pál : Ottília

Lányok és fiúk

T/11.

55. oldal

5 PERC

Kiemelt képességek: empátia, kapcsolatteremtési képesség

Munkaforma: pármunka

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy a gyerekek a fiúk és lányok közötti kapcsolatteremtésen, a számukra rokonszenves, de ismeretlen személy figyelmének megnyerésén meditálva olyan élettapasztalatot vagy kommunikációs stratégiát idézzenek fel magukban, ami előkészíti az Ottilia című novella olvasását.

11. Tanácsok

Képzeld magad egy olyan lány barátjának, barátnőjének a helyébe, aki nagyon szerelmes a legjobban korcsolyázó fiúba. Írj öt jó tanácsot ennek a lánynak, ezek közül három arról szóljon, hogy mit csináljon, hogy a fiú észrevegye, és kettő arról, hogy mit nem javasolsz neki.

Ha kész az öt tanács, add őket elő padtársadnak!

Azután hallgasd meg az ő tanácsait!

T/12.

55. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

A beszélgetés célja, hogy a tanulók fogalmazzák meg egymásról, magukról, nemiségükről gondolataikat. Fontos, hogy az alábbi témák szóba kerüljenek, felvetődjenek, mert az elbeszélésben erőteljesen a „férfi” nézőpont érvényesül.

Munkaforma: pármunka

Módszer: irányított beszélgetés megadott kérdésekről

12. Lányok és fiúk

Padtársaddal az alábbi kérdésekre adott válaszaitok közül beszélgetsetek egy kicsit arról a háromról, amit megbeszélésre érdemesnek tartotok!

- Szerinted milyen a fiúk és a lányok közötti viszony az osztályban? Változott-e az elmúlt 3-4 évben?
- Ülnek-e fiúk és lányok egymás mellett? (Miért igen és miért nem?)
- Van-e különbség szerinted fiúbarátság és lánybarátság között? (Mármint a lányok egymás közötti és a fiúk egymás közötti barátsága között.)
- Kit tartanak a lányok jó fejnek a fiúk, kit a fiúk jó fejnek a lányok közül?
- Inkább az iskolán belül vagy inkább az iskolán kívüli barátságok a meghatározóbbak szerinted, illetve számodra?
- Iskolán kívül milyen közös programokban szoktál osztálytársaiddal részt venni?
- Milyen iskolán kívüli hasonló korúakból álló csoportnak vagy a tagja? Van-e valamilyen közös játék, érdeklődési kör, közös tevékenység, ami összetartja a „bandát”?

JELENTÉSTEREMTÉS

9. lépés

Az elbeszélés felolvasása

55. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

Előzetes feladat (a felolvasás alatt végzendő). A tanulók jelöljék meg a szövegben azokat a részeket, amikor csak az elbeszélő beszél. A szöveget lehetőleg a tanár olvassa fel. A felolvasás után röviden tisztázzuk, hogy nem csak a láthatóan párbeszédes részben szólalnak meg szereplők.

Munkaforma: frontális

Módszer: tanári felolvasás

BÉKÉS PÁL: OTTÍLIA

Nem tudom, hogy került a jégre Ottília. Biztosan valamelyik barátnője hozta el; barátnője minden lánynak van.

Ottília. Ezt nem hagyhattuk szó nélkül. Hogy lehet így hívni valakit? Meg is kérdeztük tőle. Rögtön sírva fakadt.

A Szász azt mondta, hagyjuk a kis hülyét. A Bődöcs ennyi szót sem vesztegetett rá. Később megjegyezte: szerinte elég jó formája lehet, csak nem látszik az anoráktól. De csak úgy mellékesen mondta. Tényleg rém ronda anorákat hordott ez az Ottília. Meg csíkos, pomponos sapkát, ami leszorította a két copfját; a füle mellől lógtak ki, mint két fonott kukac, egészen nevetségesek voltak. Korcsolyázni alig tudott. Kínnal-keservvel löködte magát előre, és közben minduntalan szétcsapta a két karját, hogy egyensúlyozzon. Amíg odakint állt a betonon, úgy-ahogy egyenesen tudta tartani magát; hadonászva üdvözölte a Bandát. Azután odaszerencsétlenkedett a kötélhez, ami a jégtáncosokat választotta el a tömegtől, abban megkapaszkodott és ott maradt. Nem moccan se té, se tova, csak ingadozott a kötél mellett. Hívta rohanni a lány, akibe azelőtt szerelmes voltam, meg az is, akibe nem, de Ottília csak rázta a fejét. Nem is gyakorolt. Eltöltött egy órát a kötél mellett, azután kibotladozott a pályáról, és hazament. Kint volt a jégen majd minden nap.

Egyszer azt mondtam neki: – Te meg mit állsz itt?

Rögtön elbőgte magát. Én úgy értettem: miért nem próbál meg kicsit belejönni a korcsolyázásba, ő meg úgy: sokallom azt is, hogy ott áll a kötélnél. Átláttam a félreértést rögtön, de hiába igyekeztem kimagyarázkodni, csak bőgött. Otthagytam.

– Na ugye, hogy kis hülye – fintorgott a Szász. Mindig a bögyömben volt, hogy azt hiszi, csak neki lehet igaza. Akkor már jobb volt a Bődöcs, aki erre sem szólt semmit.

A rákövetkező héten megvártam, míg a Banda kiment a bódéhoz műtéat inni, úgy tettem, mintha a WC-re sietnék, és odasiklottam Ottíliához. Kapaszkodott a kötélbe, mint mindig, és búbanatosan bámulta a forgatagot.

– Nem úgy értettem a múltkor – mondtam. – Csak arra gondoltam, miért nem gyakorolsz.

– Mert olyan... szóval szörnyen ügyetlen vagyok – felelte. Olyan hangja volt, mint a pingált gumi-játékoknak, amik viccesen sipognak, ha nyomkodják őket.

– Belejön az ember – legyintettem férfiasan. De ő csak a fejét rázta.
 – Hát akkor tényleg mit keresel itt? – kérdeztem végül.
 – Szerelmes vagyok – válaszolta. Olyan egyszerűen hangzott, mintha annyit mondott volna csak: „hideg van.”

Erre megsajnáltam. Nehéz dolog. – Kibe? – kérdeztem.

– Elmondjam? – hajtotta félre egérfejét. – Aha.

– A Bődöcsbe.

A szerencsétlen. Ráadásul a Bődöcsbe. Szóval ezért toporog itt minden áldott délután, és bámulja búsan a korcsolyázókat. A Bődöcsöt lesi, aki észre sem veszi, hogy a világon van, csak rója a köröket, egyiket a másik után, és amikor rohanunk, fél kört ráver a Szászra, rám meg még többet.

– Szólhatnál neki – sipogta Ottília.

– Nekem nyolc – vontam vállat, mint akinek zsebében a Bődöcs, és úgy táncol, ahogyan én füttyölök. – Mit mondjak neki?

Ottília egyik copfja kiszabadult a pomponos sapka szorításából, de nyomban visszaszuszakolta. Ehhez el kellett engednie a kötelet, alig tudta elkapni újra.

– Hát, hogy itt vagyok – pityegte. – Csinálhatna valamit. Például felvágthatna.

Szerencsétlen – gondoltam, míg a bódé felé korcsolyáztam. Ezt ugyan föl nem vágja a Bődöcs, odáig le nem ereszkedik. Akad neki jobb is, ha akarja.

A Banda épp befejezte a műteát.

– Te – mondtam a Bődöcsnek csak úgy, miközben kihílt ujjaimat lehelgettem –, az Ottília azt üzeni, hogy ott van, meg hogy csinálhatnál valamit. Például felvágthatnád.

– No né, a kis Ottília – nyihogott a lány, akibe azelőtt szerelmes voltam, most meg hallgatózott. Nagyon tette-vette magát, lehet, hogy ő is szemet vetett a Bődöcsre.

Az most sem szólt semmit. Nagy melák volt, sikert sikerre halmozott a lányoknál a suliban, pedig teljesen elálltak a fülei.

Jégre szálltunk és köröztünk. Ottília a szokott helyén álldogált, és ködös szemekkel bámult bennünket. A Bődöcs oda sem nézett. Megtettünk még egy kört, azután még egyet. Messziről is láttam, hogy Ottília már megint bőg.

Az egész Banda a Bődöcsöt leste. – Na – mondtam neki –, na.

A következő körben azután meglódult, ment, mint a rakéta, és elsuhant Ottília mellett, épp csak egy leheletnyit tolvá ki oldalt a csípőjét. Bodicsek. Ottília levált a kötélről, és akkorát zuhant, hogy fölszisszentem. Métereket csúszott a jégen. Bődöcs körzövel rajzolt félkört írt le és megállt a fejénél, egészen közel, Ottília épp a korcsolyáját láthatta. Lassan, nagyon lassan nézett föl. A sapkája leröpült, a copfján kásás jégzemcsék, az arcát víz mosta, könny és olvadó hó. Remegett a szája, látszott, milyen erőfeszítéssel próbálja fölfelé görbíteni, hogy mosolynak látszon.

És akkor megszólalt a Bődöcs, az biztos, hogy jobb lett volna, ha néma marad, a hangja vágott és szúrt egyszerre.

– Nehogy már azt higgyed, hogy azért, te hülye – mondta. – Csak, hogy jól érezzed magadat, azért. – Azzal újabb félkört írt le és tovasiklott. A Banda követte. A lány, akibe azelőtt szerelmes voltam, visszafordult egyszer, de azután ment ő is a többiek után.

Toporogtam Ottília fölött. Összekucorodva feküdt a jégen. Megpróbáltam felhúzni, de csak még összébb gömbölyödött és nyüsztetett. Csuklott és bőgött, rázkódott az egész teste. Mondani akart valamit, de a csuklástól nem sikerült. Szerencsétlen, gondoltam, összevissza törte magát. Segíteni próbáltam újra, de visszahúzódkodott, le a jégre. Az más, gondoltam, ha annyira nem akarja, hát akkor nem. Megyek egy kört, addigra csak megnyugszik; és otthagytam.

Mire visszaértem, nem volt seholy, a pálya menti padon meg az öltözőkben sem – végigjártam mindent. Na, mégis összevakarta magát. Jól van. Majd másnap megkérdem, mit akart mondani. De nem láttam soha többé.

10. lépés

Az elbeszélés feldolgozása

T/13.

57. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A csoport: megértési nehézségekkel küzdő, kis szókincsű tanulók

A) feladat: a szövegben lévő ismeretlen vagy a diákok számára nem értelmezhető szavak kikeresése a szövegből s azok értelmező szótárból való kigyűjtése. Javasolt szavak, kifejezések: anorák, pompon, kínnal-keservvel, bögyében van (valakinek), toporog, pityeg, tette-vette magát

B csoport: lényegkiemelési problémákkal küzdő tanulók

B) feladat: fontosabb jellemzők – rögtön sírva fakad (bőg), sipog, pityeg – nem beszél „normálisan”, ronda anorákot visel (bár alatta elég jó formája lehet – Szász szerint), pomponos sapka, fonott kukacszerű copfok, szerencsétlenkedik a kötél mellett, nem tud korcsolyázni, szerelmes Bődöcsbe, amikor Bődöcs fölvégja, nem sír (mosolyogni próbál)

C csoport: információs és következtetési nehézségekkel küzdő tanulók

D csoport: kreatív tanulók; fiúk – a) feladat, lányok – b) feladat

Munkaforma: csoportmunka (differenciált csoportokban)

13. Ottília

A) Szókereső – Melyek azok a szavak, amelyeket a fenti írásban nem ismertek, nem értetek biztosan? Használjatok értelmező szótárt!

B) A főszereplő (?) Ottília – Hogyan viselkedik Ottília, hogyan beszél, melyek legfőbb külső és belső tulajdonságai? Állításaitokat idézetekkel támasszátok alá!

OTTÍLIA TULAJDONSÁGAI, VISELKEDÉSE, BESZÉDMÓDJA	ALÁTÁMASZTÓ IDÉZETEK

C) Szövegellenőrző – Állapítsátok meg, hogy az alábbi mondatok közül melyek igazak (I), és melyek hamisak (H)! Válaszaitokat a szövegbéli idézetekkel támasszátok alá!

- Ottília egy barátnőjével jött a jégre.
- Szásznak tetszik Ottília.
- Bődöcsnek elálló fülei vannak.
- Ottília mindennap kijárt a jégre.
- A kötél a jégtáncosokat választja el a tömegtől.

- Az elbeszélő neve Bődöcs vagy Szász.
- Az elbeszélő később többször találkozott Ottíliával.
- Az elbeszélő tagja a Bandának.

D) Elbeszélődsdi – Ügyeljetek arra, hogy az alábbi személyek (szereplők) mit tudhatnak és mit nem az elmondottakból!

- a) Írjátok át a történetet *Bődöcs* szemszögéből, ahogyan ő mondaná el!
- b) Írjátok át a történetet „*a lány, akibe azelőtt szerelmes voltam*” szemszögéből!

MEGOLDÁS:

C, I, H, I, H, I, H, H, I

11. lépés

A csoportmunkák megbeszélése, megvitatása, értékelése

T/14.

59. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A megbeszélés, vita során minden csoport beszámol végzett munkájáról, vagy felolvassa az általa alkotott szöveget. Fontos cél, hogy a tanulók reagáljanak a többiek munkájára, s a többiek által végzett feladatokról is készítsenek feljegyzéseket, jegyzetet (pl. írják le az A csoport által gyűjtött szócikkeket, írják be a helyes válaszokat a C csoport kérdéseire). Az elbeszélői szövegváltozatoknál előre fel kell hívni a többiek figyelmét, hogy elsősorban arra koncentráljanak, hogy a megadott személy mennyivel kevesebb ismerettel rendelkezhet, mint az elbeszélő. **M u n k a - f o r m a :** frontális munka

M ó d s z e r : vita, eszmecsere (ellenőrzés, önálló tevékenység)

14. Hallgassátok meg és vitassátok meg, társaitok mit írtak az elbeszéléssel kapcsolatban!

Az elbeszélés szerzőjéről

BÉKÉS PÁL (Bp.1956–) író, műfordító. 1976 óta jelennek meg írásai, műfordításai, 1992-ben elnyerte Az Év Gyermekekönyve díjat. Regényeket, elbeszéléseket, meseregényeket, színműveket ír, műveiből több rádiójáték és filmfeldolgozás is készült.

Fontosabb művei: A kétbalkezes varázsló (meseregény), A Félőlény (mesejáték), Lakótelepi mítoszok, Törzsi viszonyok (elbeszéléskötetek), Darvak, Érzékeny utazások Közép-Európán át... (regények), Szegény Lázár, Pincejáték (színművek). Az Ottília című írása a Törzsi viszonyok című kötetben szerepel.

REFLEKTÁLÁS

12. lépés

Az elbeszélés – a történet
és az elbeszélő

T/15.

60. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

A megbeszélés, vita során idézzük fel az óra elején felvetett témákat, kérdéseket, s az azokkal kapcsolatban elhangzott érveket is figyelembe véve értelmezzük az elbeszélést.

Az alábbi kérdések valamelyike feladható házi feladatként, de lehetséges egy összehasonlító jellegű feladat is a Vámos- (Rajzlap) és a Békés-novella között.

Javasolt kérdések, felvetések

- Mit olvastunk? – Történetet egy lányról – vagy másról?
- Ki a történet mesélője (ki az elbeszélő), milyen szerepe lehet a „Bandában”?
- Miért fontos ez a történet az elbeszélő számára?
- Érzünk-e részvétet Ottília iránt? Az elbeszélő miért „foglalkozik” Ottíliával?
- Mennyiben határozza meg a történetmondást, hogy az elbeszélő férfi (fiú)?

Munkaforma: frontális munka

Módszer: megbeszélés, vita

15. Az Ottília és a Vámos-novellák

Pár mondatban foglald össze az Ottília című novellával kapcsolatos gondolataidat az alábbi kérdések valamelyikéről! Összehasonlíthatod ezt a novellát a két Vámos-mű valamelyikével is.

Mit olvastunk? – Történetet egy lányról – vagy másról?

Ki a történet mesélője (ki az elbeszélő), milyen szerepe lehet a „Bandában”?

Miért fontos ez a történet az elbeszélő számára?

Érzünk-e részvétet Ottília iránt? Az elbeszélő miért „foglalkozik” Ottíliával?

Mennyiben határozza meg a történetmondást, hogy az elbeszélő férfi (fiú)?

4. KOSZTOLÁNYI: ESTI KORNÉL (VÖRÖS ÖKÖR)

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés
Elfogadás és lázadás

T/1. 61. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

A gyakorlat célja az elfogadott normával, az atyai hatalommal való szembeszegülés, a lázadás különböző klasszikus példáiban a közös gesztus és az eltérések megfigyelése. Ez mintegy előkészíti az *Esti Kornél* egyik alaptémáját, a beilleszkedés, a normakövetés kérdését.

Kiemelt készségek: eltérő korú és műfajú szövegek közös etikai-bölcseleti problémáinak érzékelése és kifejezése: a különbözőben a közös meglátása

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: pármunka, majd közös megbeszélés

Ennek a modulnak a középpontjában egy Esti Kornél nevezetű novellahős beilleszkedésének nehézségei állnak majd. A novella feldolgozása előtt olyan feladatokkal találkozhatok, amelyek ismét szabályokról és normákról, parancsokról és tiltásokról szólnak. S arról, hogy a szabályokhoz való viszonyulás, ezek elfogadása vagy elvetése miképpen szabja meg valakinek a közösségbe való beilleszkedését vagy éppen-séggel a közösség normái elleni lázadását. A novellaelemzést felvezető részben még arról szerezhettek tapasztalatot, hogy bizonyos helyszínekhez és közösségekhez milyen viselkedés és milyen stílus illik, vagyis hogy a különböző helyzetek és helyszínek hogyan kapcsolódnak különböző viselkedési szabályokhoz, normákhoz.

1. Olvassátok el az alábbi idézeteket! Dolgozzatok párokban! Vitassátok meg:

Miben hasonlítanak, miben közösek az itt megfogalmazott magatartások? Melyikben ki és mi ellen lázad fel? Miben hasonlít és miben különbözik a három lázadás? Miért bonyolultabb a harmadik példa a megelőzőeknél? Itt ki képviseli a szabályt, ki a lázadást?

– Engedelmeddel, atyám, azért jöttem, hogy megmondjam neked, holnapra kelve el akarom hagyni a házadat s az aszkéták közé állok. ... Kérem atyámat, ne ellenezze.

Az apa hallgatott, s hallgatott sokáig... Némán és mozdulatlan, keresztbefont karral állt a fiú, némán és mozdulatlan ült gyékényén az atya, az ég boltján vonultak a csillagok. Erre így szólt az apa:

– Bosszúság fogja el a szívem. Ne halljam még egyszer szádból ezt a kérést.

Az apa felemelkedett lassan, Sziddhártha ott állt némán, keresztbefont karokkal.

– Mire vársz? – kérdezte az apja.

– Jól tudod, mire – mondta Sziddhártha.

(Hermann Hesse: *Sziddhártha*)

AZ ÚR S te, Lucifer, hallgatsz, önhittent állsz,
Dicséretemre nem találsz-e szót,
Vagy nem tetszik tán, amit alkoték?

LUCIFER S mi tessék rajta?

(Madách Imre: *Az ember tragédiája*, 1. szín)

Nyári zivatar után egy ázott verébfiókot találtam a rekettyebokor alatt. Ahogy a hittanórán tanultam, tenyeremre tettem, s az irgalmasság testi és lelki cselekedetét gyakorolva, bevitettem a konyhába, hogy a tűzhelynél szárítkozzék. Kenyérmorzsát szórtam elébe. Rongyokba bugyoláltam. Karomon dajkál-gattam.

– Tépd ki a szárnyát – suttogott Kornél–, szúrd ki a szemét, dobd a tűzbe, öld meg.

– Te őrült – ordítottam.

– Te gyáva – ordította ő.

Sápadtan meredtünk egymásra. Reszkettünk. Én a felháborodástól és a résztvétől, ő a kíváncsiságtól és a vérszomjtól. Odavettem neki a verébfiókot, hogy tegyen vele, amit akar. Kornél ránézett és megszánta. Remegni kezdett. Én gúnyosan elbiggyesztettem a szájam. Amíg így viaskodtunk, a verébfiók kisurrant a kertbe, eltűnt szemünk előtt.

Ő se mert hát mindent.

(Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél*, 1. fejezet)

MEGOLDÁS:

Mindhárom esetben egy magasabb, egyetemes hatalom ellen láznak a lázadók: az elsőben Sziddhárta (Buddha) kilép az atyai fennhatóság alól, a másodikban Lucifer fitymálja Isten világát, s lázad a dicséret megtagadásával. A harmadik esetben, Kosztolányi novellájában Esti a vallási parancsok, a hittanórán hallottak, a részvét, a könyörületesség tanítása ellen lázad. Mind Buddha, mind Lucifer, mind Esti **az atyai hatalommal dacolnak**. Csak míg Sziddhárta apja ember, AZ ÚR nagybetűs értelemben vett Atya, Esti Kornél esetében pedig az isteni nem személyében, csak tanításában van jelen. Különbség még, hogy a Kosztolányi szövegben az engedelmes alkalmazkodás és a lázadás két alakban testesül meg: az elbeszélő alkalmazkodik, a szabályt képviseli Esti lázadásra bíztat. Tehát itt a szabály képviselője is fiú, nem pedig apa. Végül azonban az is kiderül, hogy a kegyetlen tette a lázadó Esti sem elég bátor vagy szívtelen.

2. lépés
Elfogadás, lázadás –
érzelmek, érdekek ütközése

T/2. 62. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A listák közül hallgassunk meg egyet-kettőt, ugyanígy a kihangosított belső monológok közül is, ha van rá vállalkozó.

Kiemelt készségek: szókincs aktivizálása, szövegalkotás, szituációérzék, empátia, monológalkotás

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: pármunka, közös megbeszélés

2. Elfogadás és lázadás

Dolgozzatok párokban!

- a) Folytassátok húszig az alábbi sorozatot!

ELFOGAD	FELLÁZAD
beleegyezik	nemet mond
alkut köt	elutasít
csatlakozik	szembeszegül
belemegy	kilép
megadja magát	ellenáll
igenel	dacol
vállal	hisztizik
hajbókol	toporzékol
azonosul	fityiszt mutat
befogad	lefitymál
átadja magát	tagad
bedől	lenéz

- b) Válasszatok az alábbi szituációkhoz öt-öt igét a sorozatokból. Segítségükkel mérlegeljétek legalább ötmondatos összefüggő fogalmazásban a helyzetet! Morfondírozásokat belső monológ formájában fogalmazzátok meg!

Kedvenc csapatod döntő mérkőzését közvetíti a tévé (vagy kedvenc szappanoperád utolsó epizódja megy). Szüleid arra kérnek, nyírd le a fűvet a kertben.

Egy nagyon szimpatikus fiúval/lánnyal szeretnél megismerkedni. De ő olyan koncertre hív, amitől lúdbőrzik a hátad.

Munkája során egy hozzád közelálló embert mélyen megbánt a főnöke. De a te embered az egyetlen, aki az adott munkát szakmailag jól, időre el tudná végezni. (Az ő monológját írjátok meg!)

Legjobb barátaid a jelenlétedben „cikiznek” egy idegent a buszon.

- c) Rövid, eredetileg belső monológodat mondd el társadnak is!

3. lépés
Emberek

T/3.

63. oldal

15 PERC

(illetve 30 perc mindkét játék esetén)

Tanári instrukciók

A tanárnak választania kell az I. és a II. feladat közül. Az I. feladat esetében előre el kell készítenie a kártyákat. Fontos, hogy olyan mű vagy esemény szereplői kerüljenek elő, akik a gyerekek számára valamikor közös élményt jelentettek. Tehát lehet egy frissen látott film vagy tévéműsor is a forrás. Esetleg a két játék egymásra is épülhet, s akkor az első a második csoportalkotó játéka. Ebben az esetben legalább 30 percre van szükség.

Kiemelt képességek: együttműködési készség

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: 3/I.: csoportmunka heterogén csoportokkal; 3/II.: csoportmunka, frontális munka

Eszköz: szerepkártyák, melyek tartalmilag ötösével tartoznak össze (3/I.)

3. Közös világok, közös mániák

A) Már ismert irodalmi alkotásokból, a történelemből, mesékből és a mindennapokból vett szereplők nevét olvassátok a kártyákon. Mindannyian kaptok egyet. Induljatok el vele az osztályban megkeresni a veletek egy csoportba tartozókat.

Egy csoportba öt fő tartozik. Miután a kártyák segítségével megtaláltátok egymást, alakítsátok meg csoportjaitokat, majd oldjátok meg az alábbi feladatokat!

- a) Miről ismertétek meg egymást?
- b) Adjatok nevet a csoportoknak! (A név tükrözze, kik is vagytok a szerepben.)
- c) Írjátok össze legalább tíz rátok közösen jellemző tulajdonságot!
- d) Találjátok ki, hogy a szerepnek megfelelően hogyan köszöntitek, illetve szólítjátok meg egymást?
- e) Saját köszöntésetekkel üdvözljétek más csoportbelit. Miből támadhat konfliktus?
- f) A fenti kérdések, illetve cselekvések tanulságait beszéljétek meg csoportkeretben!

B) Mániákusok

Alkossatok ötfős csoportokat! Mindegyik csoportból kimegy a teremből egy önként vállalkozó. A teremben maradtak egy közös „mániában” állapotodnak meg.

(1) A visszajövő csoporttagok saját társaik válaszai alapján próbálják kideríteni a mániát.

- (2) Ha a saját csoportnál nem sikerült kitalálni a mániát legfeljebb kétszer annyi kérdés alapján, mint ahány csapattag van, át lehet menni egy másik csapathoz megtudni.
- (3) Mindegyik csapat egy saját mániát talál ki, s a többi csapatból érkező küldöncnek ezt kell kitalálnia. (Szintén legfeljebb kétszer annyi kérdéssel, mint ahány csoporttag van.)

- a) Írjátok le a *mánia* szónak legalább öt szinonimáját (rokon értelmű szavát)!
- b) Mi működteti a „mániás játékot”? Beszéljétek meg osztálykeretben!

LEHETSÉGES MEGOLDÁS:

Az I. feladatban például A *Pál utcai fiúk*, a *vörösingesek*, a *Harry Potter* (mardekárosok vagy/és griffendélesek), az *Egri csillagok* vagy a *Rajzlap* szereplői, 1848 hősei, a *Csillagok háborújának* hősei, a *Mézga család* tagjai, indiánregények hősei stb.. II. b) A játékot a játékosztónon kívül aligha nem az működteti, hogy a valóságos csoportokat és közösségeket is bizonyos megrögzöttségek, érzelmileg is fontos helyek, szokások, személyek, szimbólumok, meggyőződések tartják össze. A játékban pedig élvezetes dolog, hogy valaki tét nélkül átélheti ezt az összetartó elemet, felfedezheti ezt a közös mágnest. Megélheti a közös élményben osztozás élményét az egyik oldalon, a bennmaradók szerepében, a kirekesztetből beavatottá válást a másik oldalon, a kintől bejövő játékos szerepében. Itt érdemes felidézni, amit az első modul elején a normákról olvashattunk.

4. lépés
Helyszínek és szabályok

T/4. 64. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

A korábbi csoportok most a normák és szituációk kapcsolatát gondolják közösen át. A közös saját élményt szembesítik új, írásban adott szituációkkal. A csoport szóvivője foglalja össze a megoldást. Minden csoporttól egy helyszín viselkedési szabályait és a csoportra jellemző képzeletbeli szabálytöréseit hallgassuk meg. Válasszunk a csoportok ismeretében mulatságos, konfliktusteli szituációt feldolgozó válaszolókat!

Kiemelt képességek: normaismeret és normaalkalmazás

Munkaforma: megbeszélés csoportmunkában

4. Mi mindent lehet csinálni az alábbi helyszíneken szabályszerűen?

Dolgozzatok az előbbi csoportokban, a b), c) és d) feladatot a csoport vonatkoztatva saját helyszínére!

- a) Írjátok öt jellegzetes cselekvést a helyszínek mellé! (Egy csoport – egy helyszín.)

- A) Versailles (ejtsd: verszáj): tükörterem (A legpompázatosabb francia királyi palota talán legfényűzőbb terme)
  - B) Tengerpart nyáron
  - C) Gépkocsi
  - D) Iskola
  - E) Közért (élelmiszerbolt)
- b) Mi történne, ha a játékban részt vett csapatokra jellemző cselekvéseket hajtanátok végre ezeken a helyszíneken (pl. gólt szeretnétek rúgni a tükörteremben)? Melyik helyszínen nem lenne akadály a „foglalkozásotok”?
- c) Írjatok két, helyszínetekre jellemző tiltó feliratot és két előíró feliratot vagy utasítást!
- d) Mi minden szabályozza, hogy mit csinálhattok?

5. lépés
Parancsolatok

T/5.

65. oldal

10 PERC

– házi feladat

Tanári instrukciók

A gyakorlat célja, hogy a gyerekek a norma, a szabály, az előírás fogalmát több nézőpontból megvizsgálják, s ugyanakkor azt is észrevegyék, hogy a szabály rögzítése felszólító mondatokban és kijelentő mondatokban is történhet: hogy itt hol normák előírásáról, hol normák, szabályok leírásáról van szó. Az utolsó szöveg természetesen kakukktójas, az ugyanis nem normát ír le, hanem a norma fogalmát definiálja. Láthatóvá válik, hogy a definíció nem előírás.

Ha a feladatot házi feladatnak adjuk, akkor a megoldásról mindenképpen essék szó a következő órán.

Kiemelt készségek: eltérő korú és műfajú szövegek közös etikai-bölcseleti problémáinak érzékelése és kifejezése: a különbözőben a közös meglátása

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: pármunka, majd közös megbeszélés

5. Van-e közös vonásuk az alábbi, különböző forrásokból származó, különböző stílusú idézeteknek? Miben különböznek?

- a) Ne legyen más istened rajtam kívül!
 Ne csinálj magadnak semmiféle istenszobrot azoknak a képmására, amik fenn az égben, lenn a földön, vagy a föld alatt a vízben vannak!
 Ne mondd ki hiába Istenednek, az Úrnak a nevét!
 Emlékezzél meg a nyugalom napjáról és szenteld meg azt!
 Tiszteld apádat és anyádat!
 Ne ölj!
 Ne paráználkoddj!
 Ne lopj!
 Ne tanúskodj hamisan felebarátod ellen!
 Ne kívánd felebarátod házáat!

(Ószövetség, Mózes 11/20)

- b) A tanulók elolvassák vagy meghallgatják a szöveget. A szavak és a nyelvtani problémák megbeszélése után mindenki becsukja a könyvet.
 A tanár felolvassa a megváltoztatott szöveget. Valahányszor eltérést észlelnek, állítsák meg a tanárt és javítsák ki.
 A tanulók csoportokban vagy párokban, a bemutatott példa alapján folytatják a játékot.

(165 ötlet nyelvtanároknak, Bp., 1991)

- c) Csak egy járművön való utazásra érvényes, átszállásra nem jogosít. (A metróhálózaton való átszálláskor is új vonaljegyet kell érvényesíteni.) A jegyet az utazás megkezdése előtt érvényesíteni kell.
- d) Ha hadipajzsot csap vagy csapat meg, hadi bajvívásban lehet része. Bárki jön vagy küld el pajzsot ütni, mondja meg a nevét, vagy mondassa meg pajzsainkat őrző megbízottainknak. Minden bajt vívni kívánó lovag és fegyvernök hozzon magával egy nemesembert, mi is a magunk részéről el fogjuk mindig hozni a magunk nemesemberét, ezek el fogják rendezni minden alkalommal a bajvíváshoz szükséges dolgokat.

(Zombori István: Lovagok és lovagrendek, Bp., 1988)

- e) **norma, társadalmi** (social norm, social standard) Valamely csoport keretében kialakított ATTITŰDÖK, ÉRTÉKELÉSEK vagy VISELKEDÉSNORMÁK, amelyekre vonatkozólag a csoportban KONFORMITÁS uralkodik. A normák általánosan kötelező érvénye, ill. elismerése jelentős befolyással van a csoportok KOHÉZIÓJÁRA.

(Fröhlich: Pszichológiai szótár, Bp., 1996)

KÖZÖS JELLEMZŐK	ELTÉRŐ VONÁSOK

Az utolsó szöveg idegen szavainak jelentését írjátok ki az *Idegen szavak szótár*ából! Beszéljétek is meg a *konformitás* és a *kohézió* szó jelentését!

MEGOLDÁS:

Az utolsó kivételével mindegyik szöveg szabályokat, normákat ír le, illetve elő. Van, amelyik kijelentő módban leír, van amelyik kijelentő módban ír elő, s van (az első), amelyik felszólító módban (illetve kötőmódban) ír elő. Az utolsó példa kakukktojás, az ugyanis maga nem normarögzítés, hanem a normáról szóló tudományos definíció. Közös vonásuk viszont, hogy a beszélőről semmi nem derül ki, nem jelenik meg egyik szövegben sem. (Mivel az utolsó szöveg kilóg a sorból, az a válasz is elfogadható, hogy nincs közös vonás.)

JELENTÉSTEREMTÉS

6. lépés

A mű elolvasása, beszélgetés az első benyomásokról

T/6.

67. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

Javasoljuk, hogy – ha csak nincs(enek) ismeretlen szöveget is igazán jól olvasó diák(ok) – az egész novellát a tanár olvassa fel megszakítás nélkül.

Kosztolányi Dezső (1885–1936) író, költő és újságíró a Nyugat című folyóirat köré tömörülő írócsoport egyik kiemelkedő tehetségű tagja. Esti Kornél című novelláskötete (1933) voltaképpen laza szerkezetű, töredékekből álló regénynek is tekinthető: a tizennyolc fejezet (vagy tizennyolc novella) egy-egy epizódot mutat be a főhős életéből, ám ezek az epizódok nem kapcsolódnak szorosan egymáshoz. A szövegek egy részében Esti a főszereplő, más részükben ő háttérbe szorul, sőt, van, ahol nem is szereplője, csak elmesélője a történetnek.

Az itt szereplő Második fejezet voltaképpen a „regény” indítása, az ezt megelőző szövegrészben az elbeszélő csupán bemutatja hősét.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: ESTI KORNÉL**MÁSODIK FEJEZET,**

melyben 1891. szeptember 1-én a Vörös Ökörbe megy, és ott megismerkedik az emberi társadalommal

Ezernyolcszázkilencvenegy volt, szeptember 1.

Édesanyja reggel hétkor benyitott az udvarra néző, szerény lakás hosszúkás szobájába, melyben három gyermeke aludt: ő, az öccse meg a húga.

Lábujjhegyen suhant a hálós ágyhoz, lecsatolta a zöld hárászból bogozott háló rúdját, s a legnagyobb, hatéves fiának homlokát gyöngéden illette, hogy fölébressze. Ma először kellett iskolába mennie.

Az azonnal kinyitotta a szemét. Közvetlen közelből az anyja kék szeme csillogott előtte. Elmosolyodott.

Vézna, vérszegény fiúcska volt, átlátszó fülekkel. Még mindig utolsó nagy betegségét sínylette, a mellhártyagyulladás. Annak idején több hónapig nyomta miatta az ágyat. Szíve már a jobb oldalán dobogott, már arról beszéltek, hogy műtéti úton kell lecsapolni savóját, amikor váratlanul jobban lett, s a savó elapadt. Később föllábadt, de akkor meg „idegeskedni” kezdett. Mindenféle bogarai támadtak. Félt a kendős öregasszonyoktól, a kakastollas csendőröktől. Félt attól, hogy édesapja – nem tudni, miért – főbe lövi magát, s ilyenkor előre befogta fülét a két tenyerével, hogy ne hallja majd a pisztoly dörrenését. Félt attól, hogy nem kap elég levegőt, s szobáról szobára járkálva különböző bútorokat ölelgetett, hogy az erőfeszítéstől mellkasa kitáguljon, s meg ne fulladjon. Félt a koporsóüzletektől s a haláltól. Nemezszer megesett, hogy lámpagyújtáskor maga köré gyűjtötte övéit, és rendelkezett, hogy miképpen temessék el, kinek-kinek milyen játékát adják oda, ha éjszaka találna meghalni. Állapotát a házi orvos nem tartotta súlyosnak. Szülei mégis úgy tervezték, hogy az első elemít inkább magánúton végzi el, s egyelőre nem adják nyilvános iskolába. Utolsó pillanatban másképp döntöttek.

Most ott ült az ágya szélén, az álomtól püffedt szemmel. Ásítózott és vakaródzott.

Tudta, hogy ez a nap előbb-utóbb el fog következni. De nem hitte, hogy ilyen gyorsan itt lesz. Szerette volna valahogy késleltetni.

Ímmel-ámmal gyürkődte föl hosszú fekete harisnyáit, melyek a lábain hurkássá csomósodtak. Álldogált a mosdótál előtt. Bele-belemártotta és kivette kezét. Figyelte a víz színén remegő fénykarikákat.

Anyja maga mosdatta meg. Tiszta inget adott rá. Kikészítette ünnepi ruháját, egy kis fehérrel szegett, sötétkék vászonruhát, melyet az ő régi blúzáról lefejtett, szív alakú női gyöngyházcombok díszítettek. Haját vizes kefével szántotta végig.

Kávét tett eléje ibrikben meg egy S-kiflit. Ő ma nem akart kávézni. Azt mondotta, hogy nincs étvágya.

Erre anyja a kezébe nyomta abécéskönyvét, tábláját, palavesszőjét, s vezette az iskolába.

Az őszi nap már teljes pompájában tündöklött az alföldi város fölött. Parasztszekerek zötyögtek sárga porfelhőkben. Vonat füttyentett a kishídon. A piacon zsákokban árulták a piros rózsapaprikát meg a fehér száraz babot.

Bosszúsan tipegett anyja mellett. Merevnek, nevetségesnek, főképp leányosnak érezte magát ebben a „legjobb” ruhájában, melyről tudta, hogy a legrosszabb, hogy olcsó és ócska. Szerette volna letépní, földre tiporni. De tudta, hogy apja szegény gimnáziumi tanár, s nekik nemigen futja különbre. Azzal vett magának elégtételt, hogy egész úton nem szolt egy szót sem.

Nagyon hamar a Vörös Ökörhöz érkeztek.

A Vörös Ökör az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyetemes palotája onnan kapta merőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsmá állott, melynek cégéjére egy vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a borissza városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsmá nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.

Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nehéz légzés”. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt, s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben.

Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyas ajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.

– Félek – susogta.

– Mitől félsz?

– Félek – ismételte.

– Ne félj, aranyom. Nézd, a többiek is itt vannak. Mindenki itt van. Hallod, milyen vidámak? Menj a kis barátaidhoz.

– Maradj – könyörgött, s az anyja szoknyájába kapaszkodott.

Az a szabadon hagyott kezével búcsút intett fiának, kisiklott előle, lassan ballagott a folyosón. A folyosó sarkán elővette zsebkendőjét, s megtörölte szemét. Még vissza is nézett rá egyszer, hogy mosolyával bátorítsa. De aztán hirtelen eltűnt.

A kisiú egy darabig földre gyökerezett lábbal állt, s várt-várt, anyja után bámulva. Remélte, hogy talán visszajön, és tréfa az egész. De nem volt tréfa.

Miután ezt megértette, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig soha-se volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Menekülni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tátongett, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, szürke, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.

A félig nyitott ajtó résén bekukucskált.

Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohase látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kisemberekből.

Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétségbe, hogy annyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy ennyire nincs egyedül a világon, s kívüle még annyianyi ember él. Ez talán még rettenetesebb volt.

Mindenki egyszerre karattyolt. Hogy mit, azt nem lehetett kivenni. Mormolt a láрма, félelmetesen megöblösödött, dörgött, mint az égiháború.

Amíg így méltázott, valaki – egy felnőtt ember, akiről nem tudta, hogy kicsoda – fölemelte, s betette a tanterembe. Ott állt, gyűrött kis kalapjával a fején.

Azt várta, hogy most valami csoda fog történni. Azt várta, hogy ez a sok gyerek mind-mind fölugrál, s a nevét kiabálja. Azt várta, hogy zsebkendőjüket lengetve üdvözlik őt. Csakhogy ez a csoda nem történt meg. Észre se vették.

Fejéről lekapta a kalapot. Köszönt nekik, illedelmesen. Ők akkor se köszöntek.

Egy szoba volt ez, de nem olyan, mint a többi szoba, melyben díványok és függönyök vannak, hanem rideg, hivatalos, kopár. Három nagy csupasz ablakán barátságatlanul özönlött be a józan fény. A dobogón őrködött egy asztal. Mögötte feketén a tábla, sárgán a szivacs, fehérén a kréta. Előtte peckesen és szigorúan a számológép, mint egy őrült. Körös-körül a meszelt falakon színes állatábrák, az oroszlán, a róka, kartonlapok, melyeken ilyesmit lehetett olvasni: em-ber, ál-lat, já-ték, mun-ka. Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.

Osztálytársai már mind ültek. Ő is szeretett volna leülni valahova.

Az első padokban szinte magától értetődően az „úrigyermek”-ek helyezkedtek el, földbirtokosok, városi tanácsosok fiai. Ezek a derűs, szöske, pufók fiúcskák matrózruhát viseltek, keményített gallért, selyemnyakkendő. Arcuk olyan volt, mint a tejbe ejtett rózsa. Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormánypárt a miniszterelnök bársonyszékét. Ő szintén „úrigyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára holmi idétlen mosolyt erőltetve feléjük közeledett, hogy letelepedjék az első padba. Csakhogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva. Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymással pusmogtak, mint bennfentes pajtások, s hűvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a félszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is.

Elszékenyülve és sértődötten hátrafelé kullogott. Ha nem lehetett az első padban a legelső – gon-

dolta –, legalább az utolsó padban lesz a legutolsó. Ott az osztály végén parasztgyermekek tanyáztak, izmos, erős lurkók, mezítláb vagy csizmában. Vörös zsebkendőjükből kirakosgatták elemózsiajukat. Fekete kenyeret, szalonnát falatoztak bugylibicskával, és görögdinnyét. Oda-odasandított. Az áporodott szag, mely kipárolgott csizmájukból, ruhájukból, fölkaavarta gyomrát. De azért szívesen leült volna közéjük. Tekintetével rimánkodott, hogy fogadják be legalább ők. Leste, hogy megszólítsák, hogy jelt adjanak. Ezeknek is egyéb dolguk akadt. Papírgalacsinnal dobálózta s papírgombócokkal, melyeket belülről szalonnabőrrel, görögdinnye héjjal béleltek ki, egy ilyen tartalmasabb papírgombóc épp a homlokán találta el. Az ijedtség nagyobb volt, mint a veszedelem. Ő azonban a falnak tántorodott. Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönbség nélkül.

Lelkében dühvel és bosszúval innen is elkotródott. Nem tudta, hogy hová menjen, nem tudta, hogy hová tartozik. Hát a kályha mellé állt, egyedül. Szégyellte, hogy olyan gyáva és ügyetlen. A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot. Ha tudnák ezek, hogy ő mit tud. Tudta például, hogy az ember rendes hőmérséklete 37 fok, s akinek 40 fok láza van, az már alig menthető meg. Tudta, hogy van közönséges írás és gyorsírás. Tudta, hogy a kinin keserű, s az ipecacuana édes. Tudta azt is, hogy Amerikában most este van. Sok mindent tudott már. De ők nem tudták, hogy ő mindezt tudja.

A Vörös Ökör kisharangja a tetőn levő fatornyocskában dallamosan gíngallózott, jelezve, hogy nyolc óra, s mindjárt kezdődik a tanítás. Amíg a harang csengett szaporán, lélekszakadva, oly búsan, mint az a harang, amely a haldoklókat siratja, elbúcsúzkodott mindentől, ami kedves, az otthoni szobáktól, a kerttől s annyira egyéni játékaitól is, a szappanbuborékoktól és a léggömböktől. Az ájulathoz közel a hideg bádoggályhához támaszkodott.

Csönd lett. A küszöbön megjelent a tanító, egy köpcös bácsi, kurtára nyírott sötétszőke hajjal, igen bő, porszürke ruhában. Akkorákat lépett, mint egy elefánt. A dobogóra gurult.

A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája s palavesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépet, nemeset, hasznosat fognak itt tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó.

Tekintete megakadt rajta, aki a kályha mellett gubbasztott.

– Hát te mit keresel ott? – kérdezte feléje emelve nagy arcát. – Ki állított oda? Gyere csak ide.

A kislány majdnem szaladva a dobogó elé sietett. Rémulten, magából kikelve hadarta.

– Tessék engem hazaengedni.

– Miért? – érdeklődött a tanító.

– Nem akarok többé iskolába járni.

Az osztály hahotázott.

– Csönd legyen! – szólt a tanító. – Miért nem akarsz te iskolába járni?

– Mert engem itt nem szeret senki.

– Bántott valaki?

– Nem.

– Hát akkor mit kotyogsz összevissza? Nem szégyelled magad, te anyámasszony katonája? Otthon bizonyára elkényeztettek. Jegyezd meg, hogy itt te is olyan vagy, mint a többi. Itt nincs kivétel. Itt mindenki egyenlő. Értetted?

Az osztály helyeslően mozgolódott.

A tanító még egyszer rátekintett erre az ijedt kislányra. Ekkor látta, hogy az arca egész zöld.

– Rosszul vagy? – kérdezte tőle, lágyabb hangon.

– Nem.

– Fáj valamid?

– Nem.

– Na – mondta –, menj szépen a helyedre. Hol a helyed?

– Sehol.

– Sehol? – csodálkozott a tanító. – Hát ülj le valahová.

A kisiú az osztály felé fordult. Arcok vigyorogtak feléje, sok-sok kis arc, mely egyetlenegy óriási, ijedelmes bálványarccá fancsalodott. Szédelegve botorkált ide-oda. Megint el kellett haladnia az első pad előtt, ahol nem volt számára hely. Valahol középütt talált egy tenyérnyi helyet, egy pad legszélén. Csak féllábával ülhetett le ide, úgy, hogy a másik lába az úrben lógott. Mégis jobb volt ülni, eltűnni a szemek elől, megsemmisülni a tömegben.

– Gyermekesek – vezényelt a tanító –, vegyétek elő a táblát és palavesszőt. Írunk. Az i betűt írjuk.

Palatáblák zörögtek. Ő is a padra akarta fektetni palatábláját, de a mellette ülő morcos, fekete fiú ellenségesen kifelé tuskolta. Nem engedte írni.

Erre keservesen és hangosan sírva fakadt.

– Mi az? – szólt a tanító.

– Sír – jelentette a morcos, fekete fiú.

– Kicsoda?

– Ez itt, ni.

Minden gyermek feléje nézett. Sokan föl is álltak, hogy jobban lássák.

– Itatja az egereket! – kiabáltak.

– Csönd legyen! – csattant föl a tanító, s a nádpálcával az asztalra vágott.

Lejött a dobogóról. A kisiú mellé állt. Megsimogatta arcát lágy, bagószagú kezével.

– Ne sírj – csitította. – Ülj be a padba. Egészen. Mért nem engeditek be? Itt még soknak van hely. Így ni. Tedd magad elé a táblát, vedd a kezedbe a palavesszőt. Töröld meg az orrod. Most írni tanulunk. Vagy te nem szeretnél megtanulni írni?

– De igen – szipogott a kisiú.

– Nahát – mondta helybenhagyólag a tanító.

A táblára egy i betűt kanyarított.

– Föl – vezényelt –, rajta, vissza, le, kereken el.

Palavesszők visítottak, mint a kismalacok.

A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kisiú i betűjét is megnézte. Szép, finom i betűt írt. Megdicsérte érte. Az már nem sírt.

– Hogy hívnak téged? – kérdezte tőle.

A kisiú fölkel. Valamit motyogott, nagyon halkán.

– Nem értem – szólt a tanító. – Mindig bátran és értelmesen felelj. Mi a neved? – kérdezte még egyszer.

– Esti Kornél – válaszolt a kisiú, bátran és értelmesen.

(1929)

6. Beszéljétek meg, vajon miért éppen ezzel az epizóddal indul a történet! Mit tudunk meg a szövegből Esti Kornél életének első hat évéről? Miben tér el a főszereplő egy „átlagos” hat-éves fiútól? Előnyös (pozitív) vagy hátrányos (negatív) eltérések ezek?

A következő feladat a *Vörös Ökör* című novella alapproblémájáról, Esti Kornél helykeresésének, beilleszkedésének akadályairól szól. Melyek ezek?

7. lépés
Esti Kornél helye,
beilleszkedése

T/7. 72. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

A cél a szöveg részletkereső-értelmező újraolvasása. Az egymáshoz közel ülő gyerekek először egyénileg oldják meg a feladatot, majd megoldásaikat egyeztetik. Az eredményt a csoportnak a tanár által felszólított tagja ismerteti, az azonos betűjelű csoport tagjai kiegészítik, árnyalják a meghallgatott megoldást.

Kiemelt készségek: általánosítások és alátámasztó részletek kapcsolatának érzékelése, következtetések levonása

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: egyéni munka, majd csoportmunka négyfős heterogén csoportokban (több A), B) és C) csoporttal); végül az eredmények plenáris megbeszélése

7. Esti Kornél helye, beilleszkedése

- Miben tér el Esti az úrigyerekektől, miben a parasztyerekektől, s miben mindkét csoporttól? Melyiket tartod a leglényegesebb eltérésnek? Miért? Hozz mindenre szövegszerű bizonyítékokat, jellemezd mindkét nagy gyerekcsoportot!
- Esti „otthontalanságára”, „helynélküliségére” több helyen, többször fogalmilag, többször képekkel utal a szöveg. Keress ilyen részleteket!
- Véleményed szerint hogyan függ össze a kisiú otthontalansága származásával (családja, apja társadalmi helyzetével)? Még milyen oka lehet idegenségének? Véleményedet szövegrészekkel támaszd alá!

A következő ismeretközlő szövegek és feladatsorok ahhoz nyújtanak segítséget, fogalmi eszközöket és mintát, hogy hogyan is lehet, s miért érdemes egy elbeszélést megvizsgálni. A cselekmény összefoglalásán túl mit is lehet elmondani egy novelláról, mit és hogyan érdemes „elemezni”, értelmezni, s mit is ad hozzá ez az elemzés a novella pusztá elolvasásához. Részekre tagolni például csak akkor érdemes egy szöveget, ha ennek nyomán többet értünk meg jelentéséből, mint e nélkül. Az elemzés sosem öncél, hanem csak akkor van értelme, ha általa többet tudunk meg mind az olvasott műről, mind önmagunkról, mint nélküle. Beszélni tanulunk egy novelláról, azt feltételezve, hogy arról, amiről beszélni is tudunk, azt talán jobban meg is értjük, mint azt, amire nincsenek szavaink.

Minden műalkotás kompozíció: egymással lazább vagy szorosabb kapcsolatban álló, de többnyire pontosan elkülöníthető egységekből, ún. kompozíciós egységekből fölépülő műegész. Elbeszélő művek kompozíciós sajátosságait kutatva fontos a szereplők (személyek), a helyszínek, a cselekvések (történések) és az idő vizsgálata. Az epikus művek lényege ugyanis, hogy bennük bizonyos személyek bizonyos helyszíneken, meghatározott időben különféle dolgokat cselekszenek, és velük különféle dolgok történnek. Egy egységnek tekinthető minden olyan szöveg, amelyben az író nem változtatja meg a négy tényezőt.

8. lépés
Kompozíciós egységek
a novellában, az epikai
mű tagolása

T/8. 73. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

Cél a szöveg részletkereső-értelmező újraolvasása. A feladat előtt olvassuk el a kompozíció fogalmát tárgyaló részt. Az egymáshoz közel ülő gyerekek először egyénileg oldják meg a feladatot, majd megoldásaikat egyeztetik. Az eredményt a csoportnak a tanár által felszólított tagja ismerteti, az azonos betűjelű csoport tagjai kiegészítik, árnyalják a meghallgatott megoldást. Az A) csoportba fegyelmezettebb gondolkodású, diákok kerüljenek, a B) csoportba a kreatív, de fegyelmezetlenebb, illetve az ábrák értelmezésében kevésbé erős tanulók. A B) csoport táblázattértelemezésével indítunk, ahol mindenki nézi a könyvbeli táblázatot. Ezután az A) csoportokból csak olyan vázlatot kérjük, mely jelentősen eltér a táblázatos vázlattól.

Kiemelt készségek: a cselekmény szerkezeti tagolásának felismerése, tér- és időviszonyok azonosítása

Célcsoport – differenciálás: homogén A) és B) csoportokban végzett csoportmunka; a célcsoport a Tanári instrukciókban

Munkaforma: egyéni munka, majd csoportmunka, végül az eredmények plenáris megbeszélése.

8. Szerkezeti egységek a novellában

A) Vázlatkészítés

Előzetes kérdések:

- Mennyi idő alatt játszódik le a történet eseménysora?
- Hány helyszínen játszódik a történet?
- Hogyan jut el a kisfiú az iskolába, és hogyan kerül be a tanterembe?
- A kisfiú a történet során egyszer marad egyedül. Mikor?
- A novella szövege két helyen is visszakanyarodik a történethez képest korábbi múltba. Hol? Kiről, miről tájékoztatnak ezek a kitérők?

Kérdések és tanácsok a szerkezeti vázlat elkészítéséhez. A római számok egy-egy kompozíciós egységet jelentenek. Ezek számát növelheted, illetve ezeken belül arab számokkal vagy betűkkel jelölheted a részegységeket! Tagold az alábbi vázlatban a novellát a szerinted legfontosabb tényező vagy esetleg a tényezők kombinációja alapján! Mi a legfontosabb tagoló tényező, a tér (helyszín), az idő, a szereplők vagy az események?

- I.
- II.
- III.

B) Kiselőadás ábra alapján

Szóban – felkészülés után – értelmezd, magyarázd el az alábbi táblázatot! A táblázat értelmezésébe építsd bele az alatta található kérdésekre adott válaszaidat. Azaz alakítsd szöveggé a táblázatot, magyarázva például a kifejezések és a számok viszonyát és pl. a 3. b és a 3. c pontok kapcsolatát, a köztük lezajló változást!

OTTHON	UTCÁN	A VÖRÖS ÖKÖRBEN			
		ÉDESANYJÁVAL	EGYEDÜL	A TANÍTÓVAL	
		„KINT”		„BENT”	
1.	2.	3. a	3. b	3. c	3. d

- a) Egyetlen kompozíciós egységnek tekinted-e a tanító belépésével induló szövegrészt, vagy többnek? Ha az utóbbi mellett döntesz, jelöld meg az egységek határát (határait), és döntésedet írásban indokold!
- b) A fentiekben csak a novella nagyobb kompozíciós egységeit vizsgáltuk meg. Ezek tovább tagolhatók (például az iskolán belül is több helyszín jelenik meg, az osztályteremben is megfigyelhető a főszereplő mozgása stb.) Egészítsd ki ennek alapján a novella szerkezetének vázlatát. Tüntesd fel az egységeket és alegységeket, az idő- és helymozzanokat, a főbb szereplőket és a fontosabb cselekvéseket!

LEHETSÉGES MEGOLDÁS:

Lásd a 12. feladat utáni közlő, magyarázó szövegben a tanulói oldalon

8/b) A tanító megjelenésétől a novella befejezéséig terjedő szövegrész egy egység, hiszen a szereplők, az idő és tér nem változnak. Van azonban változás a kisiú magatartásában. Ha ezt a változást alapvető fontosságúnak tartjuk, az ezzel kezdődő szövegrészt tekinthetjük új egységnek.

9. lépés

Az osztály mint modell

T/9.

74. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A cél a az ironikusan-játékosan általánosító, allegorizáló jelentés feltárása, ami már az alcím össze nem illő elemeiben, szintváltásaiban megjelenik.

Kiemelt képességek: a stílusrétegek keverésének, váltásának érzékelése – a példázat-szerű, illetve ironikusan allegorizáló jelentéssík érzékelése

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: egyéni munka és frontális megbeszélés

9. Az osztály mint modell

- A novella alcímében olvasható egy szokatlan fordulat. Mi az, és mi benne a szokatlan? Milyen ugrásokat, össze nem illéseket tapasztalsz benne?
- Keress más túlzó és furcsa, szokatlan szövegrészeket a novellában!
- Az alábbi idézetben keress olyan szavakat, amelyek nem az iskolai élethez tartozó fogalmakat jelölnek, hanem egy másik intézmény szókincséhez tartoznak! Húzd alá őket, s ha szükséges, keresd meg magyarázatukat!

Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormány-párt a miniszterelnök bársonyszékét. Ő szintén „úrigyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára holmi idéetlen mosolyt erőltetve feléjük közeledett, hogy letelepedjék az első padba. Csakhogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva. Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymással pusmogtak, mint bennfentes pajtások, s hűvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a félszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is. [...]

Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönbség nélkül.

- Milyen típusú, témájú szövegekben találkozhatsz ezekkel a szavakkal? Az életnek melyik szeletére vonatkoznak?
- Mivel kerül így párhuzamba az iskola?
- Mi indokolhatja ezt a párhuzamot?

10. lépés
Esti Kornél magatartása I.

T/10.   75. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja, hogy az Esti koraérettségére és tudására, illetve a beilleszkedésének nehézségeire vonatkozó, a szövegben eredetileg egymástól távol álló kulcsmondatok közötti közvetlenül kimondatlan logikai kapcsolatok exponálásával rekonstruálják a diákok Esti helyzetének ellentmondásosságát. A feladat tehát részben lélektani-logikai lényegkiemelés, részben fogalmazási-szövegalkotási gyakorlat. Olyan következtetéslevonási gyakorlat, ami igen gyakori a PISA-felmérésekben. Hagyjunk bő öt percet a pármunkára, és csak azután kérdezzünk! Ha segítségre szorulnak a tanulók, menjünk oda hozzájuk, és példával, rész megoldással segítsünk.

Kiemelt készségek: ok-okozati viszonyok érzékelése, logikai összefüggések azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: pármunka, majd közös megbeszélés

10. Gondold át és beszélj meg padtársaddal, hogy milyen összefüggések vannak a novella alábbi részletei között! Pl. fejtsd ki a mondatok közé illeszthető ok-okozati kapcsolatokat! Törekedj pontos, kifejtett megfogalmazásra!

- a) Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.
- b) A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot.
  - Vagy te nem szeretnél megtanulni írni? – De igen – szífogott a kislány.
- c) A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálgatta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kislány *i* betűjét is megnézte. Szép, finom *i* betűt írt. Megdicsérte érte. Aztán már nem sírt.

MEGOLDÁS:

A második idézetben leírt megvetés logikusan következik az első idézet tartalmából, tudniillik, hogy Esti már régen tud írni. Ettől egyszerre érzi magát többnek és másnak, mint a többiek, ez idegenségének egyik oka. A második idézet ellentmondásban van az első idézettel, hisz aki tud írni, az már nem szeretne megtanulni. Esti tehát nem mond egészen igazat. A harmadik idézetben olvasható siker természetesen következik az első mondatban leírt tényállásból: Esti most azért ír szépen *i* betűt, mert régóta tud írni. Másfelől az ebben az idézetben elhangzó dicséret és az ebből fakadó megvigasztalódás az előző idézetbeli hazugsággal, féligazsággal függ össze: a tanár azért dicséri meg Estit, ami tőle nem teljesítmény. Esti alkalmazkodása elnyerte jutalmát.

11. lépés
Esti Kornél magatartása II.:
A novella megoldása

T/11. 76. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

Hagyjunk bő öt percet a pármunkára, és csak azután kérdezzünk! Ha segítségre szorulnak a tanulók, menjünk oda hozzájuk, és példával, rész megoldással segítsünk. A vitában a vitavezető szerepét mi töltjük be, előre felmérjük – jelentkezéssel –, hogy ki melyik álláspont mellett áll ki. Nagyon egyenlőtlen felállás esetén, szükséges az ördög ügyvédjének szerepét betöltenünk.

Kiemelt készségek: ok-okozati viszonyok érzékelése, logikai összefüggések azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: pármunka, majd közös megbeszélés

11. Vitassátok meg, ki hogyan értékeli a kisiú magatartását. Kiindulópontként néhány értékelési lehetőséget vázolunk. Ezekkel nem kell – minddel nem is lehet – egyetérteni. Érveljetek mellettük vagy ellenük, illetve mondjátok el saját véleményeteket!

- A zárkózott, félénk kisiú csak úgy tud beilleszkedni új közösségébe, hogy eltitkolja, mennyivel különb a többiekénél. Helyesen teszi, csak így oldhatja meg a problémát.
- A kisiú nem szándékosan tesz úgy, mintha nem is tudna írni, ijedtében, zavarában szinte gépiesen válaszol a tanító kérdésére.
- A kisiú nemcsak vézna és gyenge, hanem gyáva és számító is. Mivel okos, hamar rájön, hogy a legjobb érvényesülési lehetőség, ha letagadja tudását. Így mindenki azt hiszi majd, hogy ő a legügyesebb, leggyorsabb felfogású.

12. lépés
Történetátírás más nézőpontból, illetve más befejezéssel

T/12.

76. oldal

25 PERC

(15 perc írás, 10 perc néhány fogalmazás meghallgatására, a többiből érdemes néhányat beszélni)

Tanári instrukciók: A feladat lehet házi fogalmazás vagy időbőség esetén órai tevékenység.

Kiemelt készségek: empátia, szövegalkotási képesség

12. Ebben a novellában az elbeszélő nézőpontja többé-kevésbé tárgyilagos, kívülálló. Írd újra a történetet más-más nézőpontból! Válassz, hogyan:

- Esti Kornél szavaival
- a tanító szavaival
- Esti padtársa nézőpontjából

A novellát többféleképpen is be lehetett volna fejezni. Találj ki más megoldásokat, és írd újra a történet végét!

Beszélgétek meg az órán a különböző variánsokat, illetve befejezéseket, és vitassátok meg, melyiket hogyan értékelitek!

A novella egy lehetséges értelmezése

Az Esti Kornél második fejezete iskolai történet: arról szól, hogy egy kisiú hogyan, milyen nehézségek árán találja meg helyét első nap az iskolában. Az alcím azonban azt sugallja, hogy többről is, másról is szól a történet. A furcsa, szokatlan szókapcsolat – Esti megismerkedik az emberi társadalommal – félig-meddig ironikus, nem szó szerint értendő kijelentés. Mert ha az egész emberi társadalommal nem is, ennek modelljével valóban megismerkedik a kisiú, amikor az otthon jól ismert, megszokott és védett közösségből merőben új, ismeretlen és olykor ellenséges környezetbe kerül. A történet tehát a beilleszkedés, az emberi közösségbe való bekapcsolódás korántsem könnyű folyamatáról is szól.

A novellának ezt a jelentésrétegét Kosztolányi azzal is kiemeli, hogy az osztály gyermekközösségét a felnőtt-társadalom tagozódásának megfelelően mutatja be (az első padokban ülnek az úrigyerekek, a hátsókban a parasztyerekek). Esti „beilleszkedését” nehezíti, hogy egyik csoportba sem illik bele.

Esti beilleszkedésének akadályai – a kislány mássága; szerep és személyiség

Az, hogy Esti nem találja a helyét az iskolában, érthető, jogos, hiszen az első elemiben olyan dolgokat tanulnak a gyerekek, amelyeket ő már tud. Ez tovább nehezíti hősünk helyzetét. Olyan gyerekekkel kényszerül egy közösségbe, akik szinte minden tekintetben mások, mint ő, s ráadásul olyan magatartást várnak el tőle, amely nem természetes az ő számára. (Hogyan tanuljon meg írni, ha már tud!) Más szavakkal: olyan szerep eljátszására, vállalására kényszerítik a körülmények, amely idegen tőle. Az ilyen helyzet: a felkínált szerep és az adott személyiség között feszülő ellentét és az ellentét szülte belső konfliktus nem ritka sem az életben, sem az irodalomban. (Bővebben, részletesebben foglalkozunk még ezzel a problémával későbbi tanulmányaink során.) A választás előtt állónak döntenie kell: vagy elfogadja az adott szerepet, tehát alkalmazkodik, vagy elutasítja, azaz lázad.

A novella tagolása, kompozíciós egységei

Első olvasásra is nyilvánvaló, hogy a novella nagyobb egységeit a helyszínek megváltozása különíti el. Az első helyszín a kislány otthona, a második az utca, a harmadik az iskola, a „Vörös Ökör”. Ezek a nagyobb egységek természetesen tovább tagolódnak. Az elsőben is, a másodikban is találunk például egy-egy kitérőt, visszatekintést a múltba (a kislány betegségeire és lábadozására, illetve a Vörös Ökör történetére). Ezekben a kitérőkben változik az időpont, az épület előtörténetének elbeszélésében pedig új szereplők is fölbukkannak (a város korhelyei). Az első és a második szövegrész között még egy különbségre kell felfigyelnünk: az utóbbiban a korábbiaktól eltérő cselekvés (mozgás, helyváltoztatás) jelenik meg.

A novella harmadik nagy kompozíciós egysége – az iskolában játszódó rész – a legterjedelmesebb. Ez is tovább bomlik kisebb egységekre, még hozzá többféleképpen. Egyrészt változnak az iskolán belüli helyszínek (az osztálytermen kívül, illetve a teremben), másrészt a jelen lévő szereplők. A kislány édesanyja társaságában lép be az épületbe, majd magára marad. Később osztálytársai „társaságában” látjuk, de valójában ekkor is egyedül van, végül megjelenik a tanító.

A kompozíciós egységek közötti kapcsolatok

Azt mondtuk, a műalkotás kompozíciós egységei egymással lazább vagy szorosabb kapcsolatban vannak. Ez a kapcsolat persze nagyon sokféle lehet. Kapcsolatba hozza az egységeket például az események időrendje, amely lehet egyenes vonalú (lineáris), de megszakíthatják időbeli vissza- vagy előretalások. (mindkét megoldásra láttunk példát a novellában.) Kapcsolat figyelhető meg a helyszínek között is (pl. az 1., 2., 3. egység bent-kint-bent váltakozása vagy az iskola előcsarnokának, lépcsőházának és az elsőök tantermének leírása közötti hangulati párhuzam).

13. lépés
Megvilágító párhuzamok a
Vörös Ökör c. novellához

T/13. 78. oldal
15 PERC

Kiemelt képességek: analógiák felismerésének képessége, összehasonlítás, szembeállítás

Célcsoport – differenciálás: az osztály egésze

Munkaforma: mozaik rendszerű csoportmunka kétféle, A) és B) (négy-öt fős) csoportokban, szóvivők beszámolója a megállapításokról

13. Párhuzamok a *Vörös Ökör* című novellához

Olvasd el újra! Fogalmazd meg, milyen két, egymást elvileg kizáró gondolat, érzés keríti Estit hatalmába. Húzd alá a két ellentétes megállapítást! Próbáld feloldani az ellentétet a két megállapítás között. Hogyan lehet mindkettő igaz?

Miután ezt megértette, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig sohase volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Mene-külni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tátongott, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, szürke, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.

A félig nyitott ajtó résén bekukucskált.

Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohase látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kisemberekből.

Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétségbe, hogy annyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy ennyire nincs egyedül a világon, s kivüle még annyi-annyi ember él. Ez talán még rettenetesebb volt.

- a) Olvasd el Kosztolányi *Szegény kisgyermek panasza* című kötetéből az alábbi (cím nélküli) verset:

Az iskolában hatvanan vagyunk

Szilaj legénykéék. Picik és nagyok,
s e hatvan ember furcsa zavarában
a sok között most én is egy vagyok.
Ez más, mint otthon. Festékszag, padok,
a fekete táblácska és a kréta,
a szivacs hideg, vizes illata,
az udvaron a szilfa vén árnyéka,
s a kapunál – az arcom nézi tán? –
egy idegen és merev tulipán.

Ez más, mint otthon. Bús komédia,
léleket-visszafojtva, félve nézem,
hatvan picike fej egyszerre int,
s egyszerre pislant százhusz kis verébszem.
Hatvan picike, fürge szív dobog,
hatvan kis ember, mennyi sok gyerek.
Amerre nézek, mint egy rengeteg,
kezek, kezek és újra csak kezek.
Mint kócbabácskák a török bazárba,
egy hús terembe csöndesen bezárva,
az orruk, a fülük, mint az enyém,
s a feje is olyan mindenkinek.
Mivége ez a sok fej, kéz, fül, orr,
sokszor csodálva kérdezem: minek?

- b) Hogyan jelenik meg a Kosztolányi-versben és a Kosztolányi-novellában az egyén beolvadása a közösségbe? Milyen rokon értelmű szavakkal jellemzi Kosztolányi a közösséget a két műben? Melyikben hogyan értékeli (és értékeli-e) a beolvadást, beilleszkedést? Ha találsz különbséget a két értékelés között, magyarázd meg az okát!
- c) Hogyan jelenik meg az új, szokatlan környezet a versben és a novellában? Keress közös tárgyakat, *motívumokat*! Hasonló-e a környezet jellemzésének hangulata? Ha igen, miben? Vannak-e eltérések?
- d) Olvasd el Szabó Lőrinc *Elemi* című versét, amely a *Tücsökzene* című kötetben található.

Ekkortájt kezdődött az elemi.
A betűket már tudtam... Valami
börtön lesz ez is, itt nincs kegyelem...
„Kezeket karba!” Engedelmesen
ültem, vártam; s jó viseletemért
óra végén a néni megdicsért.
No, ez nem nehéz, gondoltam... S nagyon
csodálkoztam, később, nyelvtanon:
azt tanítják, amit úgyis tudunk?
És a számtan, az a százszor megúnt
kétszerkettő! A földrajz, az, igen,
az új volt, tetszett, rettenetesen,
meg a térképek – hogy egy perc alatt
a messziről oly sokat mondanak...
Jó tanuló, nem lázongtam soha;
de csak akkor tetszett az iskola,
amikor semmi sem feszélyezett:
ha hagyták, hogy természetes legyek.

(1945)

- e) Hasonlítsd össze a Kosztolányi- és a Szabó Lőrinc-verset! Mi a különbség a versben megszólalók magatartása között?
- f) Az alábbiak közül melyik tulajdonság vagy magatartás jellemző inkább a Kosztolányi-vers [1], melyik a Szabó Lőrinc-vers [2] beszélőjére?

bizonytalanság
fölny

magabiztosság
szomorúság
csalódottság

szorongás
kíváncsiság
beletörődés

REFLEKTÁLÁS

14. lépés
Visszatekintés az *Esti Kornél*
második fejezetére

T/14. 81. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

A diákoknak adott instrukciók pontos végrehajtását kell elősegítenünk. Ötletekkel, javaslatokkal a holtpontokról tovább kell lendítenünk a csoportokat. Segíthetünk a prezentáció kialakításában is. Az időkeretek betartatása s kezdetben a gyors téma- és csapatválasztás kiemelt feladatunk. A sikerkritériumokat tartalmazó táblázat segítségével a csoportok értékeljék egymás prezentációját.

Kiemelt készségek:

Célcsoport – differenciálás: önkéntes alapon szerveződő 4-6 fős csoportokból az egész osztály

Munkaforma: önkéntes alapon létrejött heterogén csoportokban végzett csoportmunka, elvégzése után önkéntes és szabadon választott prezentáció

14. Egy percen belül válasszatok magatoknak az alábbiak közül feladatot, s az azonos feladatot választókkal alkossatok négy-hat tagú csoportot. Egy kérdés köré két független csoport is szerveződhet. A kérdésről a csoportban rendezetek ötletrohamot és vitát!

Az ötletroham és a beszélgetés eredményét tárjátok az osztály elé! Ez az ismertetés (prezentáció) lehet kiselőadás, tabló, jelenet, kommentált rajz, kommentált jelenet vagy életkép. Bármit választhattok, csak színvonalas legyen!

- a) Mi a novella témája? Lehetne-e egy regény alaptémája is ugyanez? Ha igen, hogyan? Ha nem, találjátok ki, hogy milyen témahozzáadással lehetne ezt a regénykezdetet regénnyé tágítani, bővíteni! Miben változna meg a szöveg, ha regénnyé dúsítanánk? Mit veszítene el a hatásából? Miért? (Vedd szempontnak pl. a cselekmény menetét, az időtartamot, stb.)

- b) Gondoljátok át, egy esetleges filmes adaptációban (feldolgozásban) mi mindent kellene megváltoztatni a novella szövegén? Mit lenne nehéz filmen is ábrázolni?
- c) Elevenítsétek fel, mi tart össze, mi működtet egy csoportot? Mi történne, ha legjellegzetesebb tulajdonságaitól megfosztanák? Hozzatok szemléletes példákat!
- d) Mire szolgál a csoportnorma? Miért lázadunk ellene? Hozzatok szemléletes példákat!
- e) Milyen szabályokat tartotok érdemesnek betartani? Hozzatok példákat! (Ne elégedjétek meg rövid válaszokkal! Igyekeztek érvelni!)

Segítség az ismertetések, értékeléséhez (A táblázatot a csoportok számának megfelelően bővítsétek!)
Pontozzatok 1-től 5-ig!

CSOPORTOK	1. CSOPORT	2. CSOPORT	3. CSOPORT	4. CSOPORT	5. CSOPORT
A témaválasztás, a problémák és kulcskérdések egyértelműsége					
Az érvelés szerkezetének világossága; a tabló, illetve életkép szerkezeti következetessége, áttekinthetősége					
A megfogalmazások, illetve a látvány hatásossága, szellemessége, a példák szemléletessége					

FELADATLAP A KISFIÚK ÉS NAGYFIÚK CÍMŰ FEJEZETHEZ

1. **Olvasd el Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig* című regényének alábbi bekezdését, majd válaszolj a szövegrész utáni kérdésekre! Mind itt, mind a későbbiekben fogalmazz egész és egymással összefüggő mondatokban. (Ez az a) részfeladatra nem érvényes!)**

Még be sem iratkozott, csak éppen hogy elhelyezkedett a kollégium második emeletén a 19. számú coetusban, ahol a legutolsó ágyat kapta, azt, amelyik külön áll az ajtó mellett, mert hét ágy lévén a szobában, három-három egymással szemben volt a főfalon, a hetedik pedig keresztben az ajtó kisebb falán; szóval azt az ágyat, amelyet minden diák megvetett, ő azonban ennek az ágynak különösen s rendkívül örült, mert úgy tűnt föl neki, hogy ez az ágy olyan, mint egy önálló vár, nagyon szerette, hogy nincs a többiek közé bedugva, hanem neki magának egészen külön fészke van. Szóval az első délután már leszaladt Harmathy boltja elé, benézett a kirakatba, hát uramfia, ott volt a Csokonai. Szép rózsaszínű fedele egy kicsit megfakult a délutáni naptól, és sok por telepedett rá, de a fő, hogy megvolt, s ott volt. [...]

- a) Találd ki, írd körül, hogy mit jelenthet a második sorban a „coetus” szó (latin)?

.....

.....

.....

- b) Fogalmazd meg saját szavaiddal, hogy a főszereplő (Nyilas Misi) miért örül ágya elhelyezkedésének? E bekezdés alapján miben hasonlít Misi a fejezetben megismert Esti Kornélhoz?

.....

.....

.....

.....

2. **Olvasd el a Móricz-regény következő, hosszabb részletét, majd válaszolj a szövegrész utáni kérdésekre! Fogalmazz rövid, de összefüggő szövegeket, ne csak szavakkal válaszolj!**

A Böszörményi megmozdult, erre ő lángvörös lett s odanézett.

Nem, nem figyelt ide, erre megnyugodott.

Mindjárt utána az jutott eszébe, ugyan miért maradt itt ez a Böszörményi, a többiek lent vannak a kollégium hátsó udvarán labdázni, vagy kimentek a Nagyerdőre, a homokdombra. Ijedten gondolt rá, hogy vajon nem az ő festékjére spekulál-e megint?...

Tegnap vett ötért egy nagyon finom kármint Pongrácnál, talán már észrevette, s most el fogja kérni kölcsön, aztán kimázojla az egészet, mint a múltkor, s nem adja meg soha.

Gyorsan el akart iszkolni a latin könyvvel a fűvészkertbe, de ahogy a fiókot becsapta, Böszörményi megszólalt:

– Te!

Ijedten nézett a pajtására, annak semmi jót nem ígért az arca, már biztos, hogy festéket akar.

– Mongyad csak, van festéked? – kérdezte Böszörményi.

Annyira várta ezt a szót, hogy már nem is volt meglepetés.

– Milyen? – szepegte ijedten.

– Szépia.

– Szépia nincs.

Egy kis szünet támadt, s ő már kezdett fellélegezni, hogy ennek csak szépia kell, s más nem.

– Hát kárminod van?

– Kármin?

– Igen.

– Van – mondta csendesen, s pislogott hozzá. Már vége a kárminnak, mert az nagyon olvad.

– Igazán? Van? Hisz az naccerú! – kiabálta Böszörményi.

Mindjárt fel is ugrott az ágyáról, s megállott az asztal előtt. A kicsike Nyilas Mihály, aki olyan kicsi volt az osztályban, hogy mikor a tornában felállottak, hátulról a harmadik volt nagyság szerint, minden további felesleges cigánykodást megelőzendő, belenyúlt a fiókja hátuljába, s elkezdte szó nélkül kikotorni a festéket, mert azt úgy eldugta, hogy azt rajta kívül senki meg nem találta volna, egész külön a többitől, úgyhogy egész karral kellett belenyúlni a fiókba, egész hátra, a bal sarokba.

Kivette a kármint, s letette az asztalra.

– Naccerú – mondta újra Böszörményi, ránézett a kárminra, jól megnézte, hunyorítva nézte, akkor kinyújtotta kezét, körömmel felcsípte, a tenyerébe vette, feldobta a levegőbe magasan, s másik kézzel elkapta, s még egyszer azt mondta:

– Naccerú!

A kis Nyilas Mihály csak nézett a repülő kármin után, ő sohasem merete azt feldobni, mert félt volna, hogy esetleg leesik, eltörik, esetleg nagyon megszorítaná, s az ujjához ragadna, esetleg... sok mindentől félt volna, de legjobban attól iszonyodott, hogy egy festéket labdának használnak...

– Hol vetted? – kérdezte rém komolyan Böszörményi.

– Pongrácnál.

– Háromért?

Ez a legnagyobb sértés volt, mert háromért is lehet venni kármint, de az egész lapos és száraz, s a vak is messziről megismeri, hogy az csak olyan háromért van, de ez olyan finom, zsíros tapintású volt, víz se kell rá, máris olvad, odaragad az ember ujjához, igen pompás kis kövér festék. Böszörményi a legnagyobb számár az osztályban, nagyon tud verekedni, úgyhogy nem érdemes vele... Még a festéket se ismeri.

– Ötér – mondta hát egyszerűen.

Böszörményi kinyitotta a szemét, s szinte beledugta a festéket, úgy nézte.

– Jó! Jó festék – mondta, s kicsit el is pirult. – Majd veszek én is. Most várok hazulról píz.

Evvel letette a festéket arra a helyre, ahonnan felvette. A kicsi már örült, hogy addig visszatartja a festési szenvedélyét, míg hazulról píz jön.

De Böszörményit izgatta a dolog.

– Baráték, ha én eccer píz kapok hazulról – mondta fennhéjázva -, akkor én veszek hat darab festéket. Nem is hatot, tízet. Ötven krajcár árát. Isten bizony!

A kicsi egy kicsit elszégyellte magát, hogy ő csak egyet vett, s hogy ő nem dicsekedhetik avval, hogy majd kap otthonul pénzt. Pedig ennek a Böszörményinek se igen gazdagok a szülei, azt már hallotta, mégis egyszer ő maga is látta, mikor öt koronát hozott neki a postás; hogy másodszor mennyit kapott, azt nem tudja, nagyon szerette volna megkérdezni, de restellte, mert még azt hinnék, hogy kíváncsi rá.

Néztek hát egymásra szóltalan. Akkor Böszörményi felvette a festéket újra az asztalról. Nemcsak úgy egyszerűen vette föl, hogy odanyúlt volna s felveszi, hanem előbb fölibe hajolt, s bal szemmel nézte, akkor a bal szemét behunyta, s a jobb szemmel nézte. Úgy nézte, mintha valami piszkot látna benne, szemetet vagy kavicsot vagy szőrszálát, vagy mintha a festék vegyi összetétele nem tetszenék neki. Akkor óvatosan a markába vette, s meggörbített térdekkel az ablakig ment vele, olyanformán, mintha a festék egy kis madár volna, amire nagyon vigyázni kell, hogy ki ne repüljön.

[...]

– Nem rossz festék – fordult vissza Böszörményi az ablaktól. Jöttében feldobta újra a plafonig jobb kézzel, s megint a ballal kapta el.

A kicsi szeretne volna azt mondani, hogy ne dobáld, de nem szólt, mert nem szeretett verekedni, pláne nála erősebbel. Különben is Böszörményi sértetlenül tette le az asztalra a festéket.

[...]

– Hol vannak ezek a betyárok? – kérdezte Böszörményi.

A kicsi elkezdett reménykedni:

– Lementek labdázni a hátulsó udvarra – mondta szolgálatkészen, hogy talán eltereli a figyelmét a festésről.

– Labdázni?

– Igen.

– Mit?

– Longamétát.

– Longamétát? – szólt Böszörményi szórakozottan, mérlegelve a dolgot.

– Azt.

– Hm. Longamétát?... az jó... mer ahho sok kell...

– Sokan lesznek – ajánlkozott a kicsi -, mondta Sándor Mihály.

Böszörményi azt felelte:

– Te mér nem mentél?

A kicsi elpirult, őt nem szokták híni, mert nemigen ügyes a labdakapásban, hogy súlyosabb kifejezést ne használjunk.

– Én megyek a fűvészkertbe tanulni.

– Úgy! – szólt Böszörményi, aki úgy látszik, már csak éppen ennyit akart tudni – én meg festeni fogok.

[...]

A kicsi kétségbeesetten le is mondott a festékjéről, hóna alá szorította a latin nyelvtanát, s fejébe készült nyomni a kis kalapját.

Még ez a kalap megállította egy pillanatra, mielőtt feltette volna a fejére, reménytelenül nézte meg. Ez a kalap nagy seb volt a lelkén, nem szeretne, mert hátul sörte volt hozzácsirizelve dísznek, olyan fehér disznósörte, a vége fekete minden szálnak, szétterítve, mint egy kis legyező. Ez nem neki való kalap volt, ez egy olyan verekedőshöz való lett volna, aki hátracsapja a fejbúbján, s akárkinek a szemébe néz, azzal a kihívó, hetyke pillantással, hogy: no, testvér, kell egy pofon?... De ő olyan szélesebb karimájú barna kalapot szeretett volna, felhajló szélű komoly kis kalapot, amit jól lehúzhat a szemére, s mehet magának alatta, gondolkodva, ahogy éppen jólesik. Ma különösen égette az arcát ez a szemtelen kalap.

a) A tanult novellák hősei közül kihez hasonlít Böszörményi? Miben?

.....
.....
.....

b) A fejezetben tanult novellák hősei közül kihez, kikhez hasonlít a főszereplő, Misi?

.....-hoz, abban, hogy.....

.....
.....

.....-hoz, abban, hogy.....

.....
.....
.....

c) A *Vörös Ökör* című Esti-novellából mire emlékeztet Misi kalapjához való viszonya?

.....
.....

3. Milyenek jellemeznéd az olvasottak alapján Misi helyzetét a csoportban, a közösségben? Milyenek látod beilleszkedésének mértékét?

.....
.....
.....

4. Válaszd ki azokat a mondatokat az alábbi szövegből, amelyekben nincs topik! Írd le a számukat!

1. A villamos lefékezett a megállónál. 2. Az idős professzor lekászálódott. 3. A megállóban két egyenruhás tiszt várta. 4. Elindultak felé. 5. A professzor, amint észrevette őket, sánta lábát meghazudtoló sebességgel futni kezdett. 6. A két rendőr néhány másodperc alatt utolérte. 7. Lefogták, és rögtön megbilincseltek. 8. A megállóban mindenki a letartóztatott „professzort” bámulta.

9. Kiderült, hogy nem is idős professzor, hanem közönséges bűnöző. 10. Körözik már Európa minden államában csalásért és házasságszédelgésért – mondta a fiatalabbik rendőr a bábéskodó tömegnek.

.....

5. Alkoss egy legalább 4-5 mondatos összefüggő szöveget úgy, hogy minden mondatban legyen topik!

A kezdő mondat legyen ez:

A nagymamám tegnap mákos bejglit sütött.

.....

.....

.....

